Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

1.4

...mala Series No.

...ya ... Gita II

T e...

Vikram Samvat
2009
Adhika Vaishakha

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

भारती पुस्तकालय

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-0 Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

१३१ म

पाणिनि कन्या महाविद्यालय
बी. वजरडीहा, तुलसीपुर, वाराणसी-५

18917

॥ श्री भगवद् गीता ॥

भोजपत्री ७४५ श्लोकात्मिका
मूल मात्रा
विस्तृतांग्लप्रस्तावनासहिता

कर्ता
राजवैद्य जी. का. शास्त्री-गोंडल.

५ तमावृत्तिः

प्रकाशन स्थानं
रसशाला औषधाश्रम, गोंडल, काठीयावाड.

मूल्यं रु. ३-०-०

विक्रम संवत २००९ अधिक वैशाखः — इस्वी १९५२ मे

श्री महात्मा [illegible] प्रिंटिंग प्रेस-गोंडल. [illegible]

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

गवर्नमेन्ट ओफ इन्डियाना कायदा अनुसार प्रकाशके सर्व हक्क स्वाधीन राख्या छे.

All rights, according to Government of India Act, are reserved by the Publishers.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

137 1691

Errata

Introduction to Shri Bhagavad Gita 5th Edition

Page	Line	Incorrect	Correct
1	Last	palce	place
4	7	Gandiva,	Gandiva
,,	26	nector	nectar
5	23	promised	promissed
,,	Last	him.	him:–
6	24	giveny ou	given you
,,	29	You	you
8	23	Vya's	Vyas'
,,	24	kind	king
,,	32	Command	command
9	1	iu	in
11	1	Vya's	Vyas'
,,	7	existance	existence
12	32	is gazed	gazed
18	8	Darsaanas	Darshanas
,,	33	brodering	bordering
,,	41	imfer	infer
19	1	Feelable	Feeble
,,	10	hetween	between
20	6	battie	battle
21	27	stangas	stanzas
,,	,,	threat	thereat
22	18	remaied	remained
23	1	Arjuu	Arjun
,,	2	round Arjun ?	Arjun round ?
24	13	before	ago
26	15	tn	in
27	9	ketter	better
,,	14	as it	as if
,,	18	nnmber	number
28	13	warrious	warriors
,,	14	to minutes	to ten minutes
29	15	it if he	if he
,,	22	Verse From	Verse Form
30	5	arjun	Arjun
31	2	altention	attention
32	1	before	ago
,,	14	Thir manuscripts	This manuscript

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Page	Line	Incorrect	Correct
32	33	With	When
33	1	within few	within a few
"	5	Parsha	Parshwa
"	16	Along with was	Along with it was
"	22	draft it out	draft it
"	37	years before	years ago
"	39	on me to finish out	on my finishing
34	4	months to	month even to
"	6	wonderful	surprising
"	In the table	Coloumn 5:—745	755
		Coloumn 6:–65	57
		68	67
		1	16
"	4 under the table	may	many
35	4	dubble	double
36	19	pleaces	places
"	20	intrest	interest
"	28	throughts	thoughts
"	last	needs	must needs be
37	25	it	in
38	7	Bhahmachari	Brahmachari
39	9	manucripts	manuscripts
40	28	Olto	Otto
41	4 from last	found out	found
42	10	notions	concepts
"	15	preseting	presenting
"	19	notions	concepts
45	21	Histinapur	Hastinapur
"	Last but one	– –पार्थस्य	धिक् पार्थस्य
47	2	not with standing	notwithstanding
"	3	Pandavos	Pandavas
"	32	Krishnd's	Krishna's
48	7	Enbracing	Embracing

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Introduction to Shrimad Bhagvad Gita

ABBREVIATED NAME

Many books bear the name of the Gita, such as the Shiva Gita, the Devi Gita, the Ganesh Gita etc. The word Gita attached to the name of any Deity generally implies His praise and is known as the Gita of that respective Deity. But the book most popularly known among the world as the Gita is Shri Bhagvad Gita. Many Shastras refer to Bhagvad Gita merely by the word Gita and they bear quotations from it. Al Beruni, the Historian who lived about a thousand years back, alludes to Bhagvad Gita in his book as the Gita. Maharshi Veda Vyas himself, who has versified the dialogue between Shri Krishna and Arjun on the field of battle, in the Bhishma Parvan of the Mahabharat, speaks of the Bhagvad Gita with the word only Gita. Avowing the number of the verses in the Gita as 745, he says 'गीतायां मानमुच्यते'। The word 'Gita' thus brings to our mind no other book but that excellent वीरकाव्य the mighty work of philosophy, the Bhagvad Gita, quoted above as incorporated in the Mahabharat. Shri Krishna's counsel to Arjun in the Bhagvad Gita, famous and historical, is the essence as it were of all Shastras, the extract of Philosophy, acceptable and useful to all in the world, in their affairs of life, irrespective of palce, caste or creed.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

INSPIRING GOSPEL

People, not only in India but the world over, be they of any creed or community, look to Gita with great regard, because of the knowledge par excellence embodied in it. The inspiring gospel of the Gita soothes [illegible] Millions of people, making as many as 1400 different languages, are trying to-day to probe the mystery of this immortal work of Maharshi Vyas.

The word Gita conjures up before us the whole history of the Mahabharat. An army with eighteen Akshauhinies of infantry, elephants, horses, chariots etc. is drifting towards a mighty catastrophy. The very thought of the killing and slaughter of his near and dear ones unnerves and dispirits Arjun, when Krishna gives him the Gospel of the Gita. Its marvellous effect is evidenced by Arjun's own words: "My illusion is dispelled. I shall abide by your advice." Then followed the battle of the Mahabharat and the great army perished. The Gita always presents to us the memory of this historical episode of the Aryans, five thousand years old.

BHASHYAS – COMMENTARIES

The Bhashya on the Gita by Shri Aadi Shankaracharya, who lived 2500 years ago, goes to show that Bhashyas and commentaries were there on the Gita even before his days. But they seem to have been lost in the abysmal depths of Time and Space. The Upanishads, the Brahma Sutras and the Gita constitute together the प्रस्थानत्रयी. Aadi Shri Shankaracharya accepted this Prasthan–Trayi as the basis of his cult and drafted commentaries on it. Religious Sampradayas subsequent to him, such as Shri Ramanuj, Shri Nimbark, Shri Shuddhadwait and others also did likewise and wrote commentaries on the Prasthan–Trayi interpreting their own cults. That the Gita in the days of Shri Shankaracharya consisted of 745 verses is known from quotations of the preceeding commentators or Bhashyakaras, which Shri Shankar himself refers to in his Bhashya. The reason then, why Shri Shankar eliminated 45 verses and accepted 700 Shlokas of the Gita, seems to be that those 45 verses may have been an obstacle to him in gaining ascendance over the Buddhas. Had it not been so, whence came the Gita of 745 verses in days of Al Beruni, who came about a thousand years after him, and also of Abul Fazal, Faizi and Abhinav Gupta ? Acharyas and scholars of different religious sects have accepted the Gita of 700 verses only because Shri Shankar had done so and they have followed him. Hence, Shri Veda Vyas' Gita of 745 verses was and is the real Gita.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

1691

Since the time of Shri Shankaracharya, many Acharyas and scholars have written glosses and commentaries on the Gita, but interpreting it in a way as to consolidate their own cults of Adwait, Dwaitadwait, Shuddhadwait etc. and their principles. With the exception of a few, they all agree that the ultimate goal of the teaching of the Gita is salvation or spiritual absolution. But they also propound that this salvation can be attained only if people accept or follow the principles of their cults, which they stress, through their Bhashyas or commentaries, lie embedded in the Gita. In reality, the dialogue between Shri Krishna and Arjun in the Gita, five thousand years before, was not meant for any particular religious sect or a cult, for Veda Dharma alone was then prevalent through whole of India. The Gita lays emphasis on the principles of this Veda Dharma. Salvation after death is assigned a minor place in it. It asserts in main the principles of Karma Yog, which men of different वर्णs and आश्रमs should follow in life to attain happiness, fame and well-being. Influenced by its teaching, Arjun who had laid down his arms, came to understand the true duties of a Kshatriya, he became prepared to fight and the horrible battle of the Mahabharat was fought through. Arjun's own action thus goes to prove that the teaching of the Gita is not confined merely to fastings, prayers, religious vows and observances, japas and penances with a view to obtain salvation after death.

Scholars and erudite persons from Europe and America study the Gita even today from different points of view. They have no leaning or a bias for any particular religion or sect. Hence their efforts to understand the philosophy of the Gita are being satisfactorily successful. The mystery of this wonderful composition of Vyas Bhagwan has been fathomed till now by very rare persons. In Shri Bhuvaneshwari's vicinity and by Her grace, Shri Vidyaranya Swami could give to the world the Bhashyas of the four Vedas. Shri Bhuvaneshwari's devotees and favourites will likewise reveal to the world the true meanings of the Prasthan-Trayi, as unfolded by Shri Krishna to Arjun.

ARJUN'S ILLUSION DISPELLED

Students and scholars of ancient Indian History and the Mahabharat know well that Shri Krishna and the five Pandavas had studied the Vedas, Upavedas, Vykaran, Dhanurveda, Smruties, law books, Sutras, different systems of philosophy etc. respectively from preceptors Sandipani, Drona and Krupacharya. Shri Krishna, who on the brink of the mighty Mahabharat war imparted the philosophical teaching of the Gita and expatiated on the duties of the Kshatriyas and Arjun who was Shri Krishna's paternal aunt's son, brother-in-law, an intimate friend and

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

a disciple too were both very learned persons, well versed in all scriptures. But Moha or worldly illusion affects all men and even gods. Influenced as such and with a thought that his relatives will have to be killed by himself or others, Arjun feels mentally perplexed. He sees arrayed before him on the balttefield his elders, preceptors, cousins, brothers, sons, grandsons, relatives, friends and others. An idea that he has to prepare himself to kill with his Gandiva, bow the very persons for whom he evinces high regard and honour and with whom he has enjoyed for long, that he will have to see with his own eyes the destruction of his sons, relatives and frends at the hands of others, unnerves Arjun, who feels shocked at its pity and mercy. Arjun was really a profound scholar and a mighty warrior but human nature as it is, affection for his dear and near ones overcomes him. The grim thought of dire destruction ahead on both the sides dispirits him. His intellect and understanding get blunt. He forgets for the time being the duties of a Kshatriya. It was Shri Krishna's gospel to him in the form of the Gita, which brought Arjun back to a sense of duty and made him realise that all other things were subservient to his primary work as a kshatriya, which he thereafter stood ready to discharge.

This advice or teaching of Shri Krishna to Arjun embodies in main the purport of all the Vedas, the Brahmanas, the Aranyakas, the Upanishads, Smrities, Sutras of Jaimini and Vyas and different systems of philosophy. Just as a canal or a rivulet can be diverted from the mighty perennial flow of the Ganges, Shri Krishna has brought round an eternal stream like the Gita from the unfathomable incessant flow of the Vedas, the Upanishads and other scriptures. The offshoots of this over-flowing stream are nowadays enriching and benefiting the world with their nectar-like knowledge. For all this, we are deeply indebted to the divine prowess of the penances of Veda Vyas.

YOGIC PROWESS OF SHRI KRISHNA

On the brink of war, if Arjun had retreated from the field of battle, he together with Shri Krishna would have been disgraced as unworthy Kshatriyas, who fled away from the field under the fear of the Kaurav army of eleven Akshauhinies. The Pandavas, who had lost the kingdom of Hastinapur and were considerably harassed by wanderings for thirteen years, would have been destined to pass their lives in a beggarly condition with their family. Such an unhappy plight of his own sister Subhadra and his dearest brother-in-law Arjun would have been most distressing to Shri Krishna. All these considerations were of grave importance. Yet the Pandavas wanted to avert the war and consequent destruction by satisfying themselves with even a small share of the kingdom. With this

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

aim, they had sent Shri Krishna to Dhritarashtra as their arbiter. The former proposed to Dhritrashtra and Duryodhan to give to the Pandavas half of the kingdom but failed. As a last resort, Shri Krishna asked for only five small villages, but Duryodhan refused to part with even an inch of ground. Circumstances like these left to the Pandavas no other recourse but war. To tell the truth, Shri Krishna himself desired less of compromise. He was smarting under the pain of Dushasan's attempt to deprive Draupadi in menses of her clothes, in the assemblage of Dhritarashtra, Bhishma, Drona and others. Bhima's terrible vow there-at to destroy the Kauravas, to kill Dushasan and drink his blood was to be fulfilled. When the Pandavas and Draupadi were preparing themselves to start for the forest, Shri Krishna had come to see them. He had then consoled weeping and bewailing Draupadi, who had pointed to her braid of hair pulled by Dushasan, that the horrible deed will be avenged and the enemies will be killed. Dhritrashtra's sons had all become arrogant and impious Shri Krishna himself was afraid of several mighty kings, who were oppressing their subjects. Their destruction must be brought about. Shri Krishna wished that war was inevitable for all these reasons. (See Appendix 1)

Preparations for war began, when all attempts at compromise had failed. Mighty armies arrayed themselves against each other on the battle-field of Kurukshetra. As promised by him, Shri Krishna acted as Arjun's charioteer in the battle. He took Arjun's chariot to the field, where there were standing his preceptors, elders, Acharyas, brothers, sons, grandsons and other relatives, whom he had revered and respected, in whose arms he had played, from whom he had learnt the art of war and some of whom he had fondled. The grim future to destroy them all overpowered Arjun with grief. The difficult task to make such a dispirited hero conscious of his duties as a Kshatriya and to get him ready for war then devolved upon Shri Krishna. The occasion had so arisen that it demanded the full exercise of Shri Krishna's best intellectual and yogic gifts and his knowledge of Shastras. He had to remove Arjun's illusion and the feelings of mercy, pity and affection which had filled his heart. To achieve this object, Shri Krishna imparted to Arjun the gospel of Gita with all his yogic force and learning and his mission was fulfilled.

KNOWLEDGE IMPARTED AS GITA WAS FORGOTTEN

When the war of the Mahabharat came to an end, both Shri Krishna and Arjun had forgotten the gospel of the Gita. Ashwamedha sacrifice being over, Shri Krishna prepared himself to start for Dwarka. Arjun, then sitting in the court told him.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अर्जुन उवाच

विदितं ते महाबाहो संग्रामे समुपस्थिते ।
माहात्म्यं देवकीमातस्तच्च ते रूपमैश्वरम् ॥
यत्तद् भगवता प्रोक्तं पुरा केशव सौहृदात् ।
तत्सर्वं पुरुषव्याघ्र नष्टं मे भ्रष्टचेतसः ॥
मम कौतूहलं त्वस्ति तेष्वर्थेषु पुनः पुनः ।
भवांस्तु द्वारकां गंता नचिरादिव माधव ॥

वासुदेव उवाच

श्रावितस्त्वं मया गुह्यं ज्ञापितश्च सनातनं ।
धर्मं स्वरूपिणं पार्थ सर्वेलोकांश्च शाश्वतान् ॥
अबुद्ध्या नाग्रहीर्यस्त्वं तन्मे सुमहदप्रियं ।
न च साद्य पुनर्भूयः स्मृतिर्मे संभविष्यति ॥
नूनमश्रद्दधानोऽसि दुर्मेधा ह्यसि पांडव ।
न च शक्यं पुनर्वक्तुं अशेषेण धनंजय ॥
स हि धर्मः सुपर्याप्तो ब्रह्मणः पदवेदने ।
न शक्यं तन्मया भूयस्तथा वक्तुमशेषतः ॥
परं हि ब्रह्म कथितं योगयुक्तेन तन्मया ॥ (आश्व. अ. १२)

"Oh Krishna, you know that on the eve of war, I had seen your marvellous supernatural form and talents. You had at that time affectionately imparted to me the knowledge of the Gita, which has now been lost sight of, under my agitated state of mind. You are now to start immediately for Dwarka, but a desire and curiosity often arise in my mind to recapitulate that mystic knowledge and to probe its secrets." Shree Krishna replied, "Oh Arjun, I had giveny ou at that time the most mystic knowledge. You were explained the true form of your duty. You were also shown the persons, perishable and imperishable. I am much disappointed, because you have not retained it all in your memory owing to illusion. I, too, am not now in a position to recollect all that knowledge imparted as the Gita, Arjun, You are really of dull intelligence and without faith. It is now beyond my powers to recount it all. Resorting to Yoga, I had then explained to you the true form of Brahman and the proper way to successfully attain the Brahman. I am unable to renarrate all that now in full."

VYAS VERSIFIED THE GITA

The knowledge of the Gita which Shri Krishna and Arjun had forgotten was revived and offered to the world in a verse form by

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Maharshi Vyas with his marvellous Yogic talents. Students of the Mahabharat should admit that Vyas was far superior to any other man of his times in learning and prowess of Yoga.

Shri Krishna and the Pandavas had lived for 36 years after the Mahabharat war. It is well known that Shri Valmiki had composed the Ramayan before Shri Rama's birth. Likewise, it can be known from the Mahabharat that Maharshi Vyas had written it before Dhritarashtra, his sons, the Pandavas and Shri Krishna were born. The following are the lines in verses 48 to 59 of the fifth chapter of Swargarohan Parvan:—

त्रिभिर्वर्षैरिदं पूर्णं कृष्णद्वैपायनः प्रभुः ॥
अखिलं भारतं चेदं चकार भगवानृषिः ॥ स्व. १८-५-४८ ॥
नारदोऽश्रावयद् देवान् असितो देवलः पितॄन् ॥
रक्षोयक्षान् शुको, मर्त्यान्वैशंपायन एव तु ॥ स्व. १८-५-५६॥
य इमां संहितां पुण्यां पुत्रमध्यापयत् शुकं ॥५९

"Lord Shri Krishna Dwaipayan Vyas had written out the whole of Mahabharat in three years."

"Narad had narrated this Mahabharat to the Gods, Deval had done so to the Manes, Shuka to Yakshas and Demons and Vaishampayan to human beings. Vyas had taught this holy Mahabharat Samhita to his son Shuka"

Shuka was born on Mount Meru, where Vyas was practising penance. After finishing the study of the Vedas and advised by Janak, Shuka started the Grihasthashram. Getting progeny through his wife named Piwari, Shuka left this world in a physical form. Distressed by the separation of his son and commanded by Lord Shanker, Vyas came to his native place on the bank of the Ganges and started living in a hermitage there. At that time, Vichitravirya the son of Shantnu and Satyavati, died without a issue. So at the command of his mother, Vyas stayed for a year at Hastinapur and begot in the wives of Vichitravirya three sons named Pandu, Dhritrashtra and Vidur. Pandu had his sons the Pandavas, when he was fifty years old. Yudhishthir was of 94 years at the time of the battle of the Mahabharat. It can be calculated hence that Shuka had left this world about 150 years before the Mahabharat. The fact that Vyas had taught the Mahabharat to Shuka goes to prove that Shri Vyas might have composed it at least 150 years before the Mahabharat battle by his Yogic prowess. The Mahabharat and the Gita incorporated in it are the results practical and illustration glorious of the mighty mystic and supernatural powers of Maharshi Vyas' penance.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

It is clearly stated in the Mahabharat that Shri Vyas had taught it to his son Shuka, who had left this world in a physical form 177 years before the Mahabharat battle. This goes to prove that the Mahabharat was composed long before the actual battle had taken place—a task not impossible to be accomplished by Yogic prowess. Some persons are inclined to believe that Shri Vyas had taught to Shuka only some ancient historical episodes that happened before the Mahabharat days and are described in it; while the battle itself, the Yadavsthali and other incidents were drafted or written out by him in subsequent times, within three years. Even if this be accepted, the exquisite descriptions given in the Mahabharat cannot but display the marvellous powers of the super-man who composed it. Shri Krishna and Arjun both had forgotten the Gita; but it was Vyas who versified their dialogue in a verbatim form. This together with many other events described in the Mahabharat points to the fact that Vyas' strength of Yoga and penance was, in short, miraculous. Nothing was impossible for him to achieve. It is he, who could give us the Gita. The Ramayan, the Mahabharat and the Puranas refer to the Yogic powers of many other sages, which we must now admit, must have been true & real.

VYA'S AGE AT THE TIME OF THE MAHABHARAT

Vyas himself was a Brahmin, born of Yojangandha, the adopted daughter of a Bhil kind, by sage Parashara, the son of Shakti, in her unmarried state. He built a hermitage on the bank of the Ganga and started his studies. At the age of 15, he repaired to Mount Meru to practise penance, where a lady named अरणी begot of him a son named Shuka. Shuka possessed the knowledge of Brahman from very birth; yet with the advice of king Janak, he started Grihasthashram by marrying Piwari. Begetting children of her Shuka left this world in a physical form. Distressed by the separation of his son and at the Command of God Shankar, Vyas continued to live on the bank of the Ganges with his daughter-in-law and her children. Vyas' mother Yojangandha was married to Shantnu, the king of Hastinapur, with the name of Satyavati. She had two sons named Chitrangad.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

and Vichitravirya. Both of them died heirless in young age. So for race-continuity, Satyavati and her step son Bhishma thought to get an heir born of a Brahmin, as was the custom then prevalent. Vyas was called for the purpose. He was at that time 55 years of age. His mother was 15 years old at his birth. She had married to Shantnu at the age of 20. She had two sons, who had died young at the age of 50. It can be calculated from this that when Satyavati was 70 years old Vyas was 55. At this age, he had procreated in Vichitravirya's wives three sons named Dhritarashtra, Pandu and Vidur. Pandu had his sons the Pandavas when he died at the age of 50. Of these, Yudhisthir was 94 years old, when the Mahabharat battle had taken place. Counted on this basis, Vyas' age then comes to 214 years.

SPAN OF LIFE IN MAHABHARAT

Average human life in those days ranged from 125 to 150 years. Many instances can yet be cited of men living then for 400–500 years or more with the help of Yogic prowess or the administration of the Rasayanas.

Vichitravirya had there sons–Dhritarashtara, Pandu and Vidur, through different wives. Pandu was the eldest of them, but suffering as he was from anemia, he could not rule and died at the age of 50. Vichitraverya's wives had all conceived in the same year. So Dhritarashtra was only 3 to 4 months younger than Pandu. Mahabharat battle was fought 94 years after the death of Pandu. So Dhritarashtra's age at that time might be of about 144 years. Other sources in the Mahabharat go to prove that Vyas was then of 214 years.

Kansa's disparaging words to Shri Krishna's father Vasudeva as given in Harivansha, a part of the Mahabharat, prove that Vasudeva was far advanced in age when he had married Devaki. The same source lets us know that Vasudeva had survived Shri Krishna, who had lived for 125 years. Now suppose Vasudeva was 70 years old, when he had married Devaki. His age then

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha.

at the time of Shri Krishna's death might be of about 70 + 125 = 195 years, while Devaki might be then about 150 years. Men of 70 or 75 years were, in those days, considered young and they were possessed of full strength and virility. Arjun stands as an example for this. 16or 17 years before the battle of the Mahabharat, Arjun had gone to Dwarka, where Subhadra, Shri Krishna's sister fell in love with him. So Krishna brought about their marriage. Arjun was then 75 years old. Subhadra gave birth to Abhimanyu, who died in the battle of the Mahabharat at the tender age of 16. Arjun was at that time of 91–92 years, yet he had shown great exploit and valour on the field of battle. The Mahabharat also speaks of other warriors, who though of 100, 200 or 500 years, had fought very bravely in the battle. The Pandavas went to pay their respects to Dhritarashtra after the battle of the Mahabharat; but the latter was burning with rage at the death of his 100 sons by Bhima. So he thought of killing Bhima by squeezing him between his arms. Shri Krishna knew of the plan. So he substituted for Bhima his iron idol lying in the assembly hall. Burning with revenge, Dhritarashtra embraced the idol so strongly that it was broken to pieces. What a mighty strength must Dhritarashtra be possessing at his age of 144 ? On the field of battle, Bhima was killing the elephants with his blows of fists. He was lifting and throwing them up in the air with the strength of his arms. Arjun was discharging 500 arrows in a moment. Shri Krishna died at the hands of a hunter. Pained by the destruction of his family, his father Vasudeva gave up life through Yoga. Devaki thereafter burnt herself on the funeral pyre. The Pandavas went to the Himalayas and gave up lives there. Had all these not met accidental deaths, we could say that they would have lived for many more years. The main reason why men, five thousand years before, were so long-lived and possessed such gigantic strength was that they kept up their youth by taking medicinal preparations, as prescribed by Ayurveda to prolong life. If people use these Ayurvedic remedies and medicines, they can be long-lived even today.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

VYA'S GREATNESS AND DIVINE POWERS

Scriptures say that Vyas has attained immortality by the power of his penance. Some sages and ascetics speak of seeing him even to day. There has been no other man greater than Vyas in this world. This greatness is unrivalled. Other persons pale into insignificance before his Yogic powers. He has powers to bring into existance even a new world or worlds. He could foresee the past, the future and the events of the present like things actually in hand. The Mahabharat abounds in instances of Vyas' miraculous powers. Shri Krishna and Bhishma Pitamah have spoken of them many times in praising terms. One of such incidents is related here from Mahabharata's Ashram Vasik Parvan:-

After the battle of the Mahabharat, Dhritarashtra had stayed for 15 years in Hastinapur. On Kartik Shukla 15, of Yudhishthir Samvat 16, he went to the forest to pass the rest of his life in penance and meditation, accompanied by his wife Gandhari, the Pandavas' mother Kunta, and his brother Vidur. They stayed for some time in the hermitage of Shatayoopa, the king of the Kekaya, who had handed over his kingdom to his sons and come to the forest for penance. Narad, Deval, Vyas and other well renowned sages came here to meet Dhritarashtra. Narad told them Indra's words to Pandu in heaven that Dhritarashtra was yet to live for there years.

Eleven months after Dhritarashtra had gone to the forest the Pandavas accompanied by thousands of women and citizens went to see their mother Kunta and uncle Dhritarashtra, in his hermitage, near that of Shatayoopa, in Kurukshetra, on the bank of the Yamuna. Thousands of men, women, sages, ascetics, their pupils and others from the neighbourhood flocked there to see the Pandavas. Vyas was among them. They talked on various subjects, at the end of which Dhritarashtra, Draupadi, many other warriors and women expressed a desire to see their sons, husbands, brothers, fathers, elders and other relatives killed in the battle. Gandhari, with her eyes bandaged over, said to her father-in-law Vyas with hands folded:-" Oh, the best of the sages,

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

sixteen years have passed since the death of 100 sons of this king. Distressed thereat, this king Dhritarashtra obtains no peace or happiness from anywhere. लोकानन्यान् समर्थोऽसि स्रष्टुं सर्वांस्तपोबलात् । किमु लोकान्तरगतान् राज्ञो दर्शयितुं सुतान् ॥ आश्रम अ. २९ ॥ You are able to create new worlds by the powers of your penance. It is no wonder then, if you can show to this king his sons gone to the other world. Draupadi bewails the loss of her sons. Subhadra weeps for Abhimanyu. The wives of your 100 grand-sons mourn at the death of their husbands. Kuntaji ever remembers Karna. Thousands of other men feel sorry for their relatives killed in the war. Oh lord, kindly remove their grief and sorrows."

Vyas heard her words and consoling them all, he said, "May you all see the prowess of my penances accumulated since long." Commanded by Vyas, thousands of men and women went to the bank of the Ganges. It was the time of sunset. At once, Vyas plunged himself in the Ganges and came out, calling out with a terrible voice the dead persons. To the surprise of all, Bhishma, Drona, Virat, Drupad, Draupadi's sons, Abhimanyu, Ghatotkach, Karna, Duryodhan, Shakuni, Dushasan and other Kauravas, prince Lakshman, Dhrushtadyumna, Shalya, Shikhandi, Dhrushtaketu and thousands of warriors from both the sides immediately came out from the water of the Ganga in the same form and with the same dress, banners, conveyances etc. as they had before. They were as if alive and the whole atmosphere resounded with their voices. Their faces were beaming with no feelings of revenge or anger. They all appeared pleased or delighted. Dhritarashtra and Gandhari were conferred by Vyas eyes divine, with which they saw their sons and other relatives killed in the battle. Thousands of men and women, is gazed at this miraculous sight with inexpressible wonder and delight.

Sons embraced their fathers and mothers. Wives met their husbands. Brothers and friends saw their own kinsmen. The Pandavas embraced Karna with a bow in his hand and Abhimanyu with great pleasure. There was no malice, envy, anger or hatred

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

in the heart of anybody. They all seemed greatly pleased, talked with one another on various subjects and passed the whole night excessively enjoying one another's company. At the end of the night, sage Vyas transported them all to their own worlds and the vision vanished. Some went to heaven and others to Brahma Loka, Varun Loka, Kuber Loka and other worlds. Vyas himself was then in the river. To the wives who were grieved by the loss of their husbands, he said, "या याः पतिकृतान् लोकानिच्छन्ति परमं स्त्रियः ॥ ता जह्नवीजलं क्षिप्रमवगाहन्त्वतंद्रिताः ॥ ३३-१९ ॥ "Those women who want to go to the different worlds of their respective husbands should dive at once in the water of the Ganga." Hundreds of women did so and with bodies divine, they joined their husbands in different worlds.

Thousands of people, assembled from varied places, thus saw the miraculous prowess of Vyas in conjuring up the happy union of different men and women with their relatives, killed in the Mahabharat battle. Yudhisthir and his brothers stayed in the hermitage of Dhritarashtra for a month and returned to Hastinapur. Two years after, Sage Narad came to Yudhisthir in Hastinapur and informed him of Dhritarashtra's death.

The Gospel of the Gita, which Shree Krishna and Arjun has forgotten, was revived by Vyas with Yogic talents to console and cheer up the suffering humanity. For this mighty benevolent deed and precious hermitage, the whole world is greately to Shri Vyas.

THE CORRECT NUMBER OF THE VERSES IN THE GITA IS 745

For hundreds of years, the world has been reading the current Gita of 700 verses. The reason is that nobody since the days of Shri Shankaracharya has tried to research the Gita nor to find out its old mss. copies and collate them from research point of view. No one has ever attempted to find out where have been lost 45 verses of Shri Krishna, from 745 spoken of in the Mahabharat. 700 verses in the Gita is not the correct number. The current text of the Gita is incomplete. In the forty third chapter of Bhishma Parvan, after completing the the Gita, Shri Vyas himself speaks of its number of verses as:

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

षट्शतानि सविंशानि श्लोकानां प्राह केशवः ॥
अर्जुनः सप्तपंचाशत् सप्तषष्टिं च संजयः ॥
धृतराष्ट्रः श्लोकमेकं गीताया मानमुच्यते ॥ भी. अ. ४३ ॥

620 verses were recited by Shri Krishna, Arjuna's 57, Sanjaya's 67 and Dhritarashtra's one verse make up the total number of verses in the Gita as 745. This is what Vyas himself has written. The current text of the Gita instead contains 700 verses of which 575 are of Shri Krishna, 84 of Arjun, 40 of Sanjaya and 1 of Dhritarashtra.

Viewed in this light, the Gita which we have been reading since 5052 years as a religious book, as the essence of philosophy and Upanishads, lacks in the 45 verses. No scholar or a student of the Mahabharat is unknown of this fact, yet very few books have discussed this topic to convince the world of the true size of the Gita. Instead of trying to obtain the Gita of 745 verses through research, people have been reading since long the Gita of 700 verses.

REASONS FOR INCOMPLETENESS OF THE CURRENT GITA

During 5052 years that have gone by, Aryan scriptures have passed through various vicissitudes. Pages from ancient mss. may have been worn out or torn–passed as they have from the hands of hundreds of copyists, some faults may have imperceptibly been crept in the text, or due to sectarian bias, some verses may have been intentionally omitted and variants introduced. These together with many other reasons account for the incomplete text of the Gita, as we find it today. We have ample reasons to believe that the old text has been tempered in many places and variants are introduced. Several manuscripts of the Gita which we meet today decidedly prove that the original Gita as spoken by Shri Krishna and composed by Veda Vyas has not been preserved for us in its true form and entirety.

BHASHYAS THERE WERE ON THE GITA WITH 745 VERSES

Many Bhashyas or commentaries on the Gita were written before the days of Shri Shankaracharya. His own Bhashya on

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

the Gita clearly shows that all the Bhashyas preceding his were on the Gita with 745 verses. We may venture to suggest that the Gita with 745 verses and commentaries based on it must be lying unfound and unresearched in some libraries of ancient Sanskrit mss. The Kashmiri recension of the Gita with "Gita Sangrahak" commentary of Shri Maha Maheshwar Rajanak Abhinav Gupta, another edition of the Gita with the "Sarvatobhadra" commentary of Rajanak Ram Kavi and the third one published at Poona with bare text go to prove the above fact. Very few scholars have attempted to find out such rare and ancient mss. of the Gita hundreds of years old. If proper efforts be made, Gita which was current before the time of Shri Shankaracharya and Bhashyas written on it can be perhaps available.

The translations of the Bhagvad Gita in Arabic and Persian, as they were done in the days of the Muslim rulers, go to prove that the Gita with 745 verses was current in India 500 years before. There are some old evidences to support this truth. The Gita read in the days of scholar Alberuni, who lived about a thousand years before and some Muslim Kings after him was surely of 745 verses.

The current text of the Gita has 575 verses recited by Shri Krishna, whereas according to Vyas' statement they must be 620. If we accept Vyas' calculation as true and which we must, 45 verses, as spoken by Shri Krishna, are wanting in the curent text of the Gita.

TO REMOVE THE INCOMPLETENESS OF THE GITA, ANCIENT MSS. THEREON SHOULD BE COLLECTED AND COLLATED

In the Gita, Shri Krishna has discussed different topics in different places. To remove their incompleteness, we should refer to his philosophical discussions elsewhere. This purpose can best be served by collecling ancient mss. on the Gita from all possible places and collating them with one another. The Bhashyas or commentaries on the Gita, whether they be in Sanskrit, Prakrit, Arabic, Persian or any other languages,

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

should also be gathered and studied through. Special features of the subjects discussed in the Gita, its variants, additional verses, their meanings, similarity between the Mantras of the Upanishadas and verses in the Gita and such other details should be carefully found out by research of such ancient Mss., Bhasyas and commentaries. This is the way to convince the people of the correct size of Gita, to make them know that the original Gita was not and must not be of 700 verses, to remove its incompleteness and to correct its variants. Efforts in this direction are nowadays being made on a small scale.

Inspite of 45 verses lacking and many variants in the text, the current Gita has charmed the world. Students and scholars of the Gita, may think how fascinating and beneficial Gita will be to humanity if it be restored to its correct size and form by insertion, addition or correction of verses wanting and variants. The Bhojpatri Gita has accomplished this work in a marvellous way.

That the current text of the Gita is incomplete has been accepted by many scholars and their followers. Yet to add missing verses in it is deemed by them as irreligious. Since 2400 years after Shri Shankaracharya the respected and celebrated commentator of the Gita, one thousand years after Al Beruni, 500 years after the Muslim rulers, or since the Gita of 700 verses has been current, scholars have not well pondered over this problem. This shows their indifference or fervent religious belief towards the incompleteness of the Gita.

In this age of research, different manuscripts of the Gita are available from different places. People who accept the Gita as their very creed of life have hence begun to realise that if possible, its incompleteness should be immediately removed. The welfare of the humanity can also be achieved thereby. Find of ancient Mss. has rendered the research of the text of the Gita and its variants by scholars easy and expedited.

SECTARIAN DISCUSSIONS ON THE GITA

Gita has been discussed and commented upon by many in India from sectarian point of view. Hence doors for its fair-

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

It is a pain-mixed wonder that Shri Lokmanya is also one among persons holding such belief. In the chapter entitled "Vishaya Pravesh" of his Shri Bhagvad Gita Rahasya, he writes, "In the hurry of fighting, it is possible that Shri Krishna would have told Arjun ten or twenty verses or the gist of the Gita. It is possible that Sanjaya would have told it to Dhritarashtra at length. In the same way, it was recounted by Vyas to Shuka, by Vaishampayan to Janmejaya and by Suta to Shaunak. Or the composer of the Mahabharat himself would have given the Gita so elaborate a form."

I have a very great respect for Shri Lokmanya as a political leader; but I am constrained to write here that his above assertion for the Gita was possibly due to his incomplete knowledge of the Shastras, western education, the impression he may have formed about the Gita from the opinions of western scholars and paucity of time to go deep into this subject from research point of view. As shown before, Shuka had left the world before the birth of Dhritarashtra and Pandu. When did Vyas then teach him the Gita and when did Shuka make any addition in it ? Sanjay was gifted by Vyas with divine sight and divine knowledge. He was hence able to know all that was happening and being spoken on the field of battle. He was relating to Dhritarashtra what was actually taking place on the battlefield. He was not authorised to say a word more or less than what was really spoken. Sanjay was a minister and a learned scholar. It was needless for him to exaggerate the events of the battle. To say so is to lay an accusation of telling an untruth on Sanjay and likewise on Vaishampayan, Suta, Shaunak etc. To say or to add what is other than truth cannot be expected of such mighty persons. Moreover, Dhritarashtra was eager to know the actual happenings on the battlefield. Again if Vyas, who composed the Mahabharat, has given to the Gita of ten to twenty verses between Shri Krishna and Arjun so enlarged a form, he too can be accused of telling a lie or

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

writting what is untrue. If an ideal man like Shri Lokmanya makes such a statement, it is no wonder that others less learned and following western ideas make assertions more imaginative than his.

THE DIALOGUE BETWEEN SHRI KRISHNA AND ARJUN WAS IN SANSKRIT

We read that since the days of the Ramayana, Sanskrit and Prakrit–the local language–were current in all countries. Imparting Shri Rama's message to Sitaji, Hanuman says:

वाचं चोदाहरिष्यामि मानुषीमिव संस्कृतां ॥
यदि वाचं प्रदास्यामि द्विजातिरिव संस्कृतां ॥
रावणं मन्यमाना मां सीता भीता भविष्यति ॥

"If I speak in Sanskrit like that of a Brahmin, Sita will think me to be Ravan and afraid of me. Hence it is proper for me to speak tn popular (Laukik) Sanskrit of an ordinary human being."

We can know from this that for hundreds of years before the Mahabharat, two kinds of Sanskrit–Dwijati and Laukik (Brahmanical and Popular) were current in India. Side by side with the local Prakrit language, principal court language was Sanskrit. Sanskrit, current among the masses, was of an ordinary type, while that for higher classes was better. Within two thousand years after the Mahabharat, Laukik or popular Sanskrit took the form of Magadhi and Brahmi languages, from which were evolved provincial languages, now spoken in different parts of India.

In those ancient days, educated persons and men of higher castes generally talked in Sanskrit, while ordinary people did so in Magadhi, Pali or local–Prakrit–languages. We can know this from languages spoken by different dramatist personoe high and low, in Sanskrit dramas.

What is to be said is that Shri Krishna and Arjun were the profound scholars of four Vedas and six Shastras. Hence the dialogue between them on the field of battle was held in Sanskrit. To solve Arjun's doubts, Shri Krishna had cited

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

quotations and evidences from the Upanishads and other sacred books. This learned Sanskrit dialogue between Shri Krishna and Arjun, in prose and verse, was versified by Maharshi Vyas with his Yogic prowess, because he found that it would be the most beneficial to the world. He divided it into eighteen Adhyayas or chapters, named it the Gita and enumerated the number of its verses. The Gita's importance was thus established. To day there are hundreds of books on philosophy and many of them to gether with the Upanishads contain a knowledge better than that in the Gita, yet the Gita has been given an eminent position in the world. This is because of the miraculous power of sage Vyas.

We have to bear in mind that the dialogue between Shri Krishna and Arjun was as it between two scholars. Had it gone on for an hour, there can be no doubt that 700 to 800 verses can be easily composed for it. The sound recording of the conversation between the scholars for an hour even to day, if actually versified will come to the same number of stanzas.

It is certain that the Gita, as we read it to day, was not a dialogue in the verse form between Shri Krishna and Arjun. Even if we accept it for the sake of argument, conversation consisting of 700 to 745 verses cannot take more than an hour. There can be no comparison between time to speak 745 verses and that to compose them. The time taken to write out or draft something is generally fifteen to twenty times more than that to talk it or read it. Any how, the dialogue between the two, even if in verse, cannot take more than an hour. People who haye committed the Gita to memory, recite it in whole in 40-50 minutes. The truth is that the dialogue in Sanskrit between Shri Krishna and Arjun had lasted for not more than an hour. Vyas versified it as a text, to recite which also takes about an hour.

Shri Krishna counselled Arjun by the Gita, but he was not sure that Arjun would be re-prepared to fight. He had thought it impossibie to bring round Arjun for battle. So along

CC-0.Paninj Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

with his philosophical teaching, Shri Krishna had shown him his Virat form by his yogic power. It has been described in the eleventh Adhyaya of the Gita. Throught it, Shri Krishna had convinced Arjun that the warriors on both the sides standing on the battlefield were actually dead. Shri Krishna did not believe that Arjun's dejection would disappear by a persuasion or advice for ten to fifteen minutes, as many people think today. Arjun's dispirited mood had been highly shocking to him. He thought that Arjun's laying down of arms would stop the war. Nobody also knew that the battle, once started, would last for 14 days or more or less. There was no reason to believe that Arjun, by throwing off his arms, wanted to waste time of other warrious ready to fight. To satisty his instincts with a teaching for five to minutes, so that he may take up Gandiva bow again and hasten to fight was almost impossible. If Arjun would not have been persuaded soon, Shri Krishna would have taken more time to do so. In the last resort, he would have fought the battle without Arjun. Shri Krishna was determined to get kingdom for the Pandavas any how. Considering all these points, the question how late the battle took place by Arjun's dejection does not arise.

The assertion by people that neither Shri Krishna nor Arjun had time enough to teach or to hear the Gita on the field of battle seems ludicrous also from other points of view.

In the first place, these people seem to think that Arjun was less learned, and the teaching of the present Gita to him would have taken many days. The eyes of these people are as if turning towards sages and learned men, who are delivering discourses on the Gita for months together, through its Bhashyas and commentaries. The assertions or beliefs of such persons can really be called thoughtless, ludicrous and unreal.

All this discussion convinces us that even Shri Lokmanya Tilak has erred in concluding the size of the Gita from the time element possible for the dialogue between Shri Krishna and Arjun. There is nothing impossible, if that dialogue had gone on for an hour or two and the battle might have begun so late.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Only five to ten persons had survived the battle of the Mahabbarat, in which thousands of warriors had died and which had lasted for 18 days. The thought of a such a horrible battle will naturally overpower a mighty hero like Arjun with feelings of love, affection, pity and compassion and he will be led to decide to give up war. It is difficult to properly distinguish the people, who maintain that to persuade Arjun to fight under such circumstances would have naturally taken good time or those who think that only a few minute's counsel brought him back to senses. It is good that Shri Lokmanya Tilak has written an independent commentary on the Gita in Marathi, but it contains some such faulty assertions. The reason possible for this is that the political matters occupied much of his time and attention and left little leisure to him to go deep into the research of the Gita. Circumstances being such, it would have been better, it if he had not touched the subject of the Gita at all or had done so after obtaining its complete knowledge through well qualified learned persons. His wilful assertions without such study and research seem to have rendered an injustice to a scripture like the Gita and to a man of supernatural powers like Shri Vyas.

THAT SHRI KRISHNA DID NOT IMPART HIS COUNSEL IN A VERSE FROM DOES NOT MINIMISE THE GREATNESS OF THE GITA

The Valmiki Ramayan, the Mahabharat, the Puranas, the Upanishads, the Smrities etc. impart to us good sound teaching, as uttered by Brahma, Vishnu, Mahesh, Indra, Shri Ramchandra, Shri Krishna, other gods and sages; but persons to versify their utterances are different. Characterisation and versification are not by the same person; but this does not in any way affect the originality, the greatness or the autheticity of that historical book, its characters or advice embodied in it.

The greatness of the Gita is not in any way minimised by the fact that the Vyas versified Shri Krishna's advice to Arjun. On the contrary, it imparts added greatness and glory to it. Shri Krishna was realy God Incarnate; but a Kshatriya by

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

birth. Hence he cannot be a preceptor or an adviser of the four Varnas. He counsels Arjun with a stress that he is not authorised to do so. He does it under the gravity of circumstances. Shri Krishna says that the important and useful knowledge imparted by him to arjun should be accepted as authoritative, because it is based on Brahma Sutras, Upanishads etc. Shri Ram, Shri Krishna and many other Kshatriyas often tell us through the Ramayan, the Mahabharat, the Bhagavat and the Puranas that the people of the four Varnas are enjoined to follow the path of the advice showed by the Brahmins. It will be beneficial to themselves, their relatives and children. If Vyas had not versified the Gita in 745 verses, his mission to outline or determine the religious and worldly duties of the people of four Varnas would not have been fulfilled. Shri Krishna acknowledges that his teaching to Arjun was exceptional and warranted by exigency or crisis. The true knowledge will be given to him by the Brahmins. उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः । "Learned sages well-versed in philosophy and authorised to teach you will show you the right path." तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया। "Know it by bowing to them, by asking questions obediently and by serving them." The fact that Shri Vyas versified the dialogue between Shri Krishna and Arjun sets all these things at rest and the Gita becomes acceptable to all the four Varnas. Some people maintain that the whole of the Mahabharat was versified by Vyas; but that the Gita incorporated in it was uttered by Shri Krishna himself in a verse form. This betrays nothing but sectarian prejudice or obstinacy. In short, the greatness of Shri Krishna's teaching has increased through its versification by Vyas and the divine incarnation of Shri Krishna to re-establish religion had its aim fulfilled.

STUDY AND RESEARCH OF THE GITA ITS MANUSCRIPTS IN THE SARASWATI GRANTH BHANDAR OF THE RASASHALA.

The late Shri Kevalram Shastri of Goudal was my preceptor for the study of Sanskrit. He used to teach us Gita in a fas-

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

cinating way and it awakened interest in all of us for that book. I read the Mahabharat then; but my attention was not drawn to the number of verses in the Gita. About thirty two years before, when I was reading the Mahabharat with care and precision, I chanced to see at the commencement of the Adhyaya following the Gita that the correct number of its verses was 745. Since then I had a desire to research and find out the missing 45 stanzas of Shri Krishna. I saw through many copies of the Mahabharat printed and handwritten. All of them showed the verses of the Gita fixed at 745. So my efforts began to get a copy of the Gita with so many verses. Rasashala Aushadhashram was established in 1910 A. D. With its progress, there began the work of amassing old manuscripts. Among them were received some mss. of the Gita. I studied them with a view to get additional verses. The task of collecting ancient mss. yet goes on and mss. of the Gita are being obtained.

After an incessant labour of 40 years, the Bhuvaneshwari Granth Bhandar has the good fortune to own to day thousands of mss. mostly in Sanskrit on many varied subjects. There are in this Granth Bhandar 17000 mss. pertaining to the Vedas, the Brahmanas, the Mimansa, the Upanishads, the Smrities, Dharma Shastras, Puranas, the Mahabharat, the Valmiki Ramayan. mss. on Shankar Smart, Shuddhadwait, Ramanuj and other creeds, Vedanta, History, Rituals, Stotra, Mantra Tantra, Jyotish, Ayurveda, Kam shastra, Alchemy, Ratna Shastra, Vrukshayurveda, Pashwayurveda, Economics, Architecture, Grammar, Nyaya, Kavya Shastra, Natya Shastra, Rhetorics, ancient Gujarati, ancient Hindi, ancient Marathi, Bengali, Telugu, Tamil, Malayalam, Tibetan and other languages. Catalogue of this entire collection with a brief note on each manuscript has been prepared and it will be published as soon as possible.

THE GITA DATED SAMVAT 1236 WITH 21 ADDITIONAL VERSES AND 250 VARIANTS

There are in Shri Bhuvaneshwari Granth Bhandar 155 manuscripts of the Gita to day. Some of them bear variants,

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

but their text is mostly the same. Many years before, 48 bundles of mss. were found from Surat. Among them was a manuscript of the Gita, copied out in Samvat 1594, from a Gita text dated Samvat 1236. It contains 20 additional verses and 200 variants not to be found in the current Gita. This copy in Parshwa Matra mostly resembles the Kashmiri recension. At its end on the last page, there is a reference to its date as follow:-

इति श्रीमद्भगवद्गीताया मोक्षसंन्यासयोगोनामाष्टादशोध्यायः ।१८। तत्समाप्तौगीता-समाप्तिमवेत् । श्री हरिः ॐ। शुभंभूयातु ॥ नन्दन्तु यावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ छः । श्रीः । छः। श्रीः । सां १२३६ वर्षे मिति ज्येष्ठ शुक्लपंचम्यां गुरौदिने पूर्ण। इतिश्रीमद्भ-गवद्गीता समाप्ता ॥ गंगाशंकर पठनार्थं ॥ गणपतव्यासेन स्तंभतीर्थे लिखितं । छः प्रतिलीपी सं १५९४ वर्षे चैत्र......पूज्या विमलगणी शिष्यामुनोसिंहविमला आदेशात्कृती।

Thir manuscripts bears 12 whole leaves, that is 24 pages, of which 23 are written. Each page measures 10¾ " × 4½ ", containing 19 to 20 lines. There are in all 40 lines on both the sides of the page. It is copied in पड़ी–पार्श्वे मात्रा. The first edition of the Gita was published in August 1936 A. D. (Ashadha, Samvat 1992) with its text, Gujarati commentary, Gujarati translation and gloss Siddhidatri in Sanskrit supporting its 250 variants. It was re-published in June 1937 A. D. (Jyeshtha Samvat 1993) with text, English translation of gloss Siddhidatri, my independent Sanskrit commentary entitled Chandraghanta on the three Adhayayas and its English translation. This Gita greately attracted the attention of scholars, and research workers in the world towards the Kashmiri recension of the Gita. It has created a great stir, interest and divergence of opinion among the scholars, leading to elaborate discussions on the philosophy of the Gita in the literary circle and newspapers of India, Europe America and other countries. Blocks of two pages of this manuscript are printed in this edition.

BHOJAPTRI GITA WITH 745 VERSES

With I was preparing to publish the above edition of the Gita with my Chandraghanta commentary, I happened to see accidently a Gita in Parshwa Matra on Bhojapatra among the bundles of mss. obtained from Banaras in 1939 A. D. The task to decipher and copy it out was laborious.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

It was finished within few months. I cannot adequately describe my excessive wonder, happiness and delight in the study of this Gita edition. I may say that its recovery was the fruit practical of my penance on the Gita for 30 years. It contains 20 folios, that is 40 pages, each measuring 11" x 3¼" with 14 to 16 lines in Parsha Matra or पड़ी. It begins as:—

॥ ॐ नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री शारदायै नमः ॥ श्री ब्रह्मा विष्णु महेश्वरेभ्यो नमः ॥ अथ श्री भगवद् गीता प्रारंभः ॥ ॐ नमः ॥ अथ प्रथमोध्यायः ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे सर्वेक्षत्रसमागमे ॥

तत्र श्री विजयोभूतिर्ध्रुवाणीति मतिर्मम ॥ ८१ ॥ इति श्री भगवद् गीता समाप्ता ॥ विक्रम संवत् १६६५ माघ शुद १ प्रतिपत्तिथौ लि मंदवासरे ॥ श्री रस्तु ॥

Blocks of two folios of this manuscript of the Gita are printed in this edition. Sparing some time from Rasashala duties, I finished the research of that manuscript within a year. The strain and the labour involved in it can be gauged only by those who undertake such works. Research being over, I published an edition of this Bhojapatri Git in October, 1941, in a size of Royal 16 pages. Alongwith was given an introduction in Sanskrit, covering 59 pages, discussing several important problems of the Gita and an English translation of that introduction in 47 pages. My joy knew no bounds when I placed this Bhojapatri Gita of 745 verses before the public. I had an intense desire to give in this edition my Sanskrit Commentary Chandraghanta on all the eighteen Adhyayas; but till now I have found no time to draft it out. My friends and scholars interested in the Gita expressed a wish that the Bhojapatri Gita with its bare text should be forthwith published, because its publication with a full commentary will require a good deal of time. Their wishes were followed. Thereafter, in deference to the wishes of the Gujarati public, an edition in Gujarati blank verse was published of this Bhojapatri Gita in April, 1948. Following such four editions of the Gita, this is the fifth that I have the pleasure to publish. The Gita Gurjari was very much liked by Sanskrit scholars. Hence the demand to publish it with original Sanskrit text was fair and proper. Such a publication will satisfy the desire of the readers to recite the original text or its Gujarati blank verses. It will enable them to understand the beauty and the hidden meaning of both from a comparative point of view. The Gujarati blank verses are printed just opposite to their Sanskrit text. It is hoped that the scholars and readers of the Gita will find this edition full of interest and delight.

Seventeen years before, I had published my Chandraghanta commentary in Sanskrit on the three Adhyayas. Since then, scholars from India and abroad have been insisting on me to finish out my commentary on the

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

remaining Adhyayas. I feel great pain and shame that I have not been able to do this till now. The reason for it is my व्यवसायात्मिका बुद्धिः absorbed in Rasashala work, research of Shastras and others duties. I have not yet got time for two months to finish my work with अन्यव्यवसायात्मिका बुद्धिः or sole concentration. Persons unacquainted with my way of life find this wonderful; but those knowing it do not get astonished. Disappointed scholars and learned persons will pardon me for this delay. I assure them here that this work will be completed by me as speedily as possible. I have to engage myself for 12 to 14 hours daily in the research work of Shastras and other duties; but now that my sons have taken over most of the burden of the Rasashala, I hope to complete with no loss of time, the commentary of the Gita and other research works undertaken or to be undertaken by me. I have resolved to pass the rest of my life in the research of Ayurveda and Rasayan Shastras.

Comparison of the verses of the Gita

Number of verses as enumerated by Vyas, in the Bhishma Parvan of the Mahabharat Adhyaya 43–Verses 4–5		Number of verses in the current Gita.	Number of Verses in the Gita of Samvat 1236 published here, in the Kashmiri recension and that published in Germany.	Number of verses in the Bhojapati Gita	Number of verses in the Gita of Persian Edition
Shri Krishna's	620	575	586	621	605
Arjuna's	57	84	93	65	65
Sanjaya's	67	40	40	68	68
Dhritarashtra's	1	1	I	1	1
Total	745	700	720	745	745

Of the 10 additional verses in the Bhojpatri Gita, Shri Krishna cites 1, Arjun 8 and Sanjay 1. As regards them, it can be said that some copyists may have noted the numbers of verses, interpreting stanzas in three lines as those of two lines. We meet with may such three line verses in the Mahabharat and the Puranas. Ten additional verses may have been composed of lines collected from broken verses. Moreover, the verses cited in the name of Arjun and Sanjaya have really come out from the mouth of Sanjaya, because he was relating to Dhritarashtra the dialogue between Shri Krishna and Arjun. The impor-

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

tence of the Gita lies in the verses spoken by Shri Krishna and the number of verses which he cites in this Bhojapatri Gita is 621 in full. One additional verse for Sanjay and Shri Krishna is not much to be thought of on the basis of the argument of dubble and treble line verses given above. Again the current text of the Gita contains 84 verses of Arjun whereas in the Bhojapatri Gita they stand at 65, that is 8 more than those uttered by Vyas. The above argument of broken verses also holds good here. Missing 45 Verses of Shri Krishna are wholly given in this Bhojapatri Gita. It leaves no element of the Gita incomplete. I can hence say with all the stress that this Bhojapatri Gita, fully corresponding to the number of verses in the Gita as avowed by Vyas, is most authentic.

The wonderful thing about this Bhojapatri Gita is that all the 700 verses of the current Gita and all the additional verses and variants of the Kashmiri recension are found in it. It also gives some more verses and variants unfound in the above two editions, making thereby the verses in the Gita as 745.

A few of the problems concerning the Gita have been discussed in this preface. Many yet remain to be dilated upon in my Gita edition with Chandraghanta commentary. I propose to give therein my arguments for or against the opinions of great many scholars and learned persons, who have read the variants published in my Gita editions. Shri Telang and other scholars have also raised some irrelevant problems of the Gita, to which too I want to give a rejoinder in this proposed edition. Their remarks have tended to minimise the greatness of the Gita. The text of this Bhojapatri Gita is so fitting with the occasions and the additional verses are so apt and full of meaning that one gets charmed by them. We feel sorry at the thought that the humanity had been deprived of such full text of the Gita for hundreds of years.

SOME IMPORTANT PRINTED EDITIONS OF THE GITA

Of the many editions of the Gita printed till now, some deserve consideration from the view point of 745 verses. (I) Shri Maha Maheshwaracharya Rajanak Abhinava Guptacharya's Kashmiri Recension with his commentary 'Gitartha Sangrah' published in Samvat 1990. (II) The Gita edition published in 1912, in Roman Script, by my friend Prof. Otto Schrader, a great Sanskrit scholar, in Germany. (III) The Gita edition published in Calcutta 97 years before with the commentaries of Shankaracharya, Anandgiri and Shridhar. (IV) The Gita edition resembling in text the Kashmiri Recension and based on that of Prof Schrader, published by Shri Tadpatrikar at Poona through the Bhandarkar Oriental

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Research Institute. (V) The Gita edition published by Pandit Shri N. Tadpatrikar in 1939 A.D. in the Anandashram Press, Poona with the Sarvatobhadra commentary of Rajanak Ram Kavi and following Kashmiri recension.

Of these, the Kashmiri Recensions published at Shrinagar with the commenary of Abhinav Gupta is the most important. It mostly resembles our manuscript copy and throws a good light on variants and additional verses. The Calcutta edition gives some variants resembling those in the Bhojpatri Gita. The Shuddha Dharma Mandal Gita is the disintegrated form of the current Gita. The reason to refer to it here is that the Mandal accepts the number of verses in the Gita to be 745 as avowed by Vyas, but in truth, it is not so.

(1) KASHMIRI RECENSION WITH ABHINAV GUPTA'S COMMENTARY:–

The importance and the originality of this Gita does not lie in the commentary of Abhinav Gupta. It is useful for research on the Gita and to prove the historical truth that it consisted of 745 verses. Its commentary is incomplete and brief. Sometimes a gloss is more elaborate than such a commentary. In some pleaces this commentary seems more striking than others. Its interpretations may intrest the dry Vedantists, but they distort the original meanings. For example, the meanings of some words are far-fetched and untrue. The word धर्मक्षेत्र means 'the body–the abode of senses. सर्वक्षेत्र समागमे has been imparted as "the body wherein reside the opposite mental forces such as love, renunciation, anger and for giveness." The word मामकाः has been used by Dhritarashtra to indicate his sons and followers. According to Abhinav Gupta, it means, "thoughts sprung from pure knowledge." किं अकुर्वत means "One who has controlled his throughts". The third Adhyaya of the Gita refers to daily household sacrifice, how Prajapati evolved the sacrificial rites for human beings and how the gods and the men have to fulfil their respective duties. Herein Shri Abhinav Gupta says that gods देवाः mean "the sporting of senses." He interpretes भावयतः as "to satiaty that longing of senses." He attributes spiritual meanings to two words यज्ञ and कर्म. Such meanings of words are not only new but also impractical. In places where sacrifical rites are referred to in pure form, Abhinav Gupta assigns to them a spiritual aspect, in his and others' name. He has thus struck at the very basis of historical truth. Gita specifically enjoins that sacrifices and other daily routine of rites needs be

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

performed. Abhinav Guptas' meanings show the contrary. People doubt whether this Abhinav Gupta is the same as the author of many famous books, a staunch follower of Shaivism and Sanatan Dharma and a mighty preceptor or another man with a pseudo name, because a learned scholar like him would not have written such a short and distorted commentary. It gives us no more knowledge and throws no light on the meanings. This Kashmiri recension of the Gita is important, because it gives some additional verses and variants and speaks of its number of stanzas as 745.

2. SHUDDHA DHARMA MANDAL GITA:

An institution named Shuddha Dharma Mandal has published this Gita from Mylapore, Madras. It has been given no importance by scholars in India or abroad. It has however attracted the attention of some scholars. I have hence referred to it here. It accepts Vyas' enumeration of the verses in the Gita at 745 in the 43rd chapter of the Mahabharat, after the completion of the Gita in the Bhishma Parvan. The Shuddda Dharma Mandal has already arranged 745 verses in its Gita edition but with great confusion. It has taken 663 verses from the current Gita edition of 700 verses and omitted 37. Taking 82 verses from other Parvans of the Mahabharat, it has made up the total 745. There are 26 Adhyayas in this Gita, each named in its own style. In the first Adhyaya, there is not a single verse cited by Shri Krishna, whereas in the last 26th Adhyaya, Shri Krishna's verses are 31. In each of the remaining twenty four Adyayas, verses attributed to Shri Krishna are 24. One or two verses at the beginning of each Adhyaya are cited by Arjun or Sanjaya. All these verses have been so jumbled up it twenty six Adhyayas that in many places, Shri Krishna's verses do not exactly fit in with the occasion. The jumbling effected by Shri Shuddha Dharma Mandal in its Gita edition by verses taken from the current Gita has been misleading and misappropriate.

It would not have been objectionable, if this Mandal had kept the verses in the eighteen Adhayayas of the Gita untouched and intact and added six to eight Ahhyayas more in accordence with its belief of 24 letters of the Gayatri and 25 elements. These additional Adhyayas would have been accepted as true by those who may have been convinced of their propriety. In truth, the Shuddha Dharma Gita has completely distorted and shattered Shri Vyas' Gita of 18 Adhyayas. Persons, who have received English education, do not aptly understand its adverse effect. See Appendix 2

EVIDENCES IN SUPPORT OF THE GITA WITH 745 VERSES AND THEIR PERSIAN TRANSLATIONS

Under the Muslim rulers, the Gita was translated into Arabic and Persian as the Upanishads and other sacred Hindu texts. Shriyut Munshi

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Panditji Mahesh Prasadji of Banaras, a great scholar of Arabic and Persian languages, had seen in the Malti Sadan Pustakalaya a Persian translation of the Gita with the note—"Abul Fazl has translated of the Gita of 745 verses at the command of the Emperor."

Two manuscripts of the Persian translation of the Gita with 745 verses are known today. They are in the India office Library at London, numbered 1949, 1950. My friend Bhahmachari Shri Pancholi Hariramji of Anand Guha writes, "In the library of His Highness the Maharaja Saheb of Banaras, there is the Gita, with Persian translation written by Shah Ali Dastagir, with numbers 165, 166." His Highness the Maharaja Saheb had promised to give a copy of this Gita to Brahmachari Shri but we could not get it owing to the demise of Shri Pancholiji. "The Hindu" of Madras, while reviewing our Gita edition, had raised a doubt about the existence of this Persian translations of the Gita. In its reply, Shri K. V. Rangaswamy Iyenger, Principal of the Banaras Hindu University had written in "the Hindu" of 15-8-1937 that "Students of Indian history are aware of translations of the Gita made by both Abul Fazl and by his brother Faizi. The former is in prose and yet unprinted. Faizi's translation was in verse. Munshi Mahesh Prasad, Professor of Persian in the Banaras Hindu University, and a renowned Persian scholar, tells me that Faizi's book has been repeatedly printed, as for example at Lahore, Jullundur, Allahabad, Gwalior and Jaipur. With so many printed editions, it is surprising that Dr. Nagaraja Sharma's Monshis should not have been aware of at least this version. The Persian rendering of Shah Ali Dastgir is also in verse, and still awaits publication. The statement of the Rajvaidya that a manuscript of it exists in the Library of His Highness the Maharaja of Banaras is also correct.

Professor Mahesh Prasad, from whom, by the way, the Rajvaidya derived the information about the Persian versions of the Gita, drew my attention several months ago to the translations, and to the differences between them and the current text of the Gita. He pointedly referred to their containing additional verses. I suggested that he should write an article analysing their contents and showing the points of difference between them and the accepted text of the Gita, and offer to publish it in the Journal of the Banaras Hindu University. He agreed to do so but the article could not be written as he has been devoting all his spare time to the completion of a monumental life of Ghalib, the famous Persian and Urdu poet. When the article appears, it will dispel any doubt of the existence of Persian versions of the Gita, based on texts different

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

from that generally accepted. It is due to the Rajvaidya that this should be known, in view, of the general tenor of the review article on the "New approach to the Gita."

Purport of a letter dated 13-9-1937 from Shriyut Munshi Mahesh Prashadji, Professor of Persian, Banaras Hindu University. Proof of the existence of the Persian Translation of the Gita.

"x x x x x you will be pleased to know that I have arranged to get the manuscipts from the India office Library at London. I shall have them by the end of this month.

I have also arranged to get a copy of Shah Ali Dastagir's Gita from the Library of His Highness the Maharaja Saheb of Banaras. This work will too be completed by the end of this month.

At the close of his Gita, Abul Fazl has stated that he has translated the Gita of 745 verses, of which Shri Krishna's are 605, Arjun's 57, Sanjaya, 67, Dhritarashtra's 16, totalling 745.

Two copies of the Persian translation are now-a-days available. Both are in the name of Faizi. One of them is in verse."

The Rasashala business leaving no time, further correspondence in this matter with Pandit Shri Mahesh Prasadji to obtain from him a copy of the Persian translation has not yet been undertaken.

GITA IN THE DAYS OF AL BERUNI CONSISTED OF 745 VERSES

The celebrated Historian Al Beruni, who flourished in 1030 A. D., had stayed for a long time in India and studied Sanskrit and Aryan Shastras. He had written in Arabic a book entitled "Al Beruni in India." English translation of which was published in 1912 A. D. It can be known from a specific mention in this book that Al Beruni has studied the Gita of 745 verses. He has given in his book the translation of some verses from the Gita, which are not to be found in the current text. The translation also differs in many places from the Gita now read by the people.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

WHY DOES SHRI ADYA SHANKARACHARYA ACCEPT THE GITA OF 700 VERSES INSTEAD OF THAT OF 745 !

Some persons question as to why Jagadguru Aadya Shankaracharya, who existed 2500 years ago accepted as authoritative the Gita of 700 verses. Why did he not research for Gita of 745 verses ? In reply we can say that there were many commentaries on the Gita in his days. This fact is corroborated in his own commentary on the Gita. Where are these ancient Bhashyas or commentaries to day ? It is also possible that manuscripts, which have been copied out since centuries, may have some mistakes or omissions in them due to the negligence of the copyists. Again in ancient times, there was no research activity as it is to day. Hence, there elapsed a pretty long time before the books in one province would go to the hands of scholars in other province. It was explicitly stated in the Mahabharat that the number of verses in the Gita was 745; yet no scholar from India had attempted to find out the missing verses till today. Credit for its beginning goes to my friend and the German scholar Otto Schrader, Professor of Sanskrit in the Kiel University. He had stayed for a long time in India, carried on research and published अहिर्बुध्न्य संहिता and other books. Meanwhile, the first World War had broken out. So the Government of India took him into custody. He passed his time of detention in the study of Shastras and their research. He then happened to read a commentary of the Gita, named गीतार्थ संग्रह, printed in small types, at the Niryan Sagar Press. No scholar till then knew that that commentary was based on the Gita of 745 verses. On reading this Gita commentary, Prof. Olto Schrader was convinced that the text of the Kashmiri recension of the Gita must be different from the current one. To find it out, he started research of the ancient mss. of the Gita. He obtained from the British Museum a copy of the Gita on Bhojapatra written in the Sharda script of Kashmir. Abhinav Gupta's commentary seemed to him to have been based on this text. Thereafter he also obtained a commentary named Sarvatobhadra, with full text of verses. The Kashmiri recension of the Gita was published by

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Prof. Otto Schrader in Roman Script. It was only after this publication of this Kashmiri recension, that the attention of the scholars was turned to the research of the Gita. Hence it is possible that the Gita edition, as it was current in Kashmir, might not have been witnessed in Deccan, till the days of Shri Shankaracharya.

Shri Shankaracharya had died at the young age of 32. It is hence possible that he may have found no time to research for the true Gita, under the stress of other work. So his commentary on the Gita was written on the basis of that text, which he had with him. Shri Shankaracharya had a very strong influence in the then native states. So the people might have been naturally afraid to make any change or research in his Bhasya of the Gita. Influenced by religious belief, scholars subsequent to him have not tried to alter or to add anything to what Shri Shankaracharya-an incarnation of God and principal founder of Religion,-had accepted and thought about the Gita. They seem to have accepted as true what Shri Shankaracharya had done. They called it a sacrilege to go against him, to accept what he had not and to tolerate any thing not taught by him. Overinfluenced by religious fervour, these persons destroyed commentaries and Bhashyas on the Gita, other than those of the Shankar sect. The belief that to doubt Shri Shankaracharya's teachings and writings is a sin seems still to prevail. So many changes have taken place after Shri Shankaracharya that no body has looked to this problem of the Gita and his Gita text of 700 verses has been accepted by his descendants and other Acharyas as authentic. They have never tried to complete 745 verses of the Gita as avowed in the Mahabharat. On the contrary, these followers and Acharyas have given to the verses of the Gita their own interpretations to consolidate their faiths. Most of these Acharyas have passed their life time in strengthening their own cults and in drafting books for them. They have not gone deep into the reseasch of the Gita. Scholars and literary persons have also done the same and the Gita of 700 verses has remained prevalent. But now, when many ancient mss. of the Gita have been found out and researched, people have come to realise that the Gita text hitherto read by them is incomplete and that the original Gita consisted of 745 verses is true.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CONCLUSION

Gita is a great scripture, which has been translated in many languages of the world and on which commentaries have been written by scholars and learned persons from India and abroad, from their own points of view. Knowledge embodied in the Gita has been accepted by people of all castes and creeds throughout the world. When the Gita edition of 745 verses came to be published, it caused a great stir among the students of the Gita. Its 45 additional verses and 250 to 300 variants have brought about many changes in the accepted notions of the Gita by erudite persons. Sister Gabriella Novarro Ducati, a famous Sanskrit scholar and a poetess of Italy had written to me in one of her letters: " Your Gita edition is really a genuine one. Your commentary in it on the three Adhyayas has been so marvellous and preseting such true details that I and a host of my learned friends eagerly await the remaining part of the commentary. This commentary has changed many of our accpted notions on the Gita. We feel that we are reading the true Gita only now."

Even with a fault of self–praise, I have to write that the credit to really serve the Gita Shastra and readers interested in it, hundreds of years after, goes first to Pandit Otto Schrader and secondly to the Gondal Rasashala.

Different scholars have raised different problems of the Gita. After the publication of the Gita with 745 verses, new questions are yet cropping up. To analyse, to explain and to solve all of them in this brief introduction is not possible. A partial attempt in this direction has been made here. I had a wish to make this introduction brief, but in the discussion and illucidation of some topics, it has gone a bit lengthy. Appendices too have been added. Yet many problems have remained undiscussed, which I reserve for the future.

GONDAL Samvat 2008,
Falgun Shukla 3, Thursday.

Shri Charan Tirth
(Raseshacharya Shri Charantirtha Maharaj)

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Appendix I

It has been mentioned at the commencement of the preface that Shri Krishna himself desired the battle of the Mahabbarat. Some evidences to support this statement are given below:

Episode 1

The Pandavas had lost everything including their kingdom in gambling. With the last throw, they had agreed to go to the forest for 13 years. Losing this bet, the Pandavas and Draupadi repaired to Dwait forest. Shri Krishna with Yadwas, many other relatives and kings came to meet the Pandavas here. On seeing their miserable plight, Shree krishna was filled with rage and he said,

वासुदेव उवाच-दुर्योधनस्य कर्णस्य शकुनेश्च दुरात्मनः ।
दुःशासनचतुर्थानां भूमिः पास्यति शोणितं ॥ ५ ॥
एतान्निहत्य समरे ये च तस्य पदानुगाः ।
तांश्च सर्वान्विनिर्जित्य सहितान् सनराधिपान् ॥ ६ ॥
ततः सर्वेऽभिषिंचामो धर्मराजं युधिष्ठिरं ।
निकृत्योपचरन् वध्य एष धर्मः सनातनः ॥ ७ ॥ ॥ वन अ १२ ॥

" The ground will be drenched with the blood of Duryodhan, Karna, Shakuni and the fourth wicked Dushasan. Defeating the Kauravas and their allied kings, we shall crown Yudhisthir. The man who practises deceit is fit to be slain. " Thereafter Shri Krishna and Draupadi talked as below:

द्रौपदी उवाच-स्त्रीधर्मिणी वेपमाना शोणितेन परिप्लुता ॥
एकवस्त्रा विकृष्टास्मि दुःखिता कुरुसंसदि ॥ ६३ ॥
दासीभावेन मां मोऽकुमीपुस्ते पापचेतसः ॥
जीवत्सु पाण्डुपुत्रेषु पांचालेषु च वृष्णिषु ॥ ६४ ॥
× × × × ×
सभायां परिकृष्टाहमेकवस्त्रा रजःस्वला ॥
धिग्बलं भीमसेनस्य धिक् पार्थस्य च पौरुषं ॥
यत्र दुर्योधनः कृष्ण मुहूर्तमपि जीवति ॥७८॥
× × × × ×
इत्युक्त्वा प्रारुदत्कृष्णा मुखं प्रच्छाद्य पाणिना ॥
बाष्पपूर्णेन कंठेन क्रुद्धा वचनमब्रवीत् ॥१२२॥
× × × × ×

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

नैव मे पतयः सन्ति न पुत्रा न च बान्धवाः ॥
न भ्रातरो नच पिता नैव त्वं मधुसूदन ॥ १२५ ॥
ये मां विप्रकृतां क्षुद्रैरुपेक्षध्वं विशोकवत् ॥
न च मे शाम्यते दुःखं कर्णो मे प्राहसत्तदा ॥ १२६ ॥
॥ वनपर्व अ. १२ ॥

× × × ×

वासुदेव उवाच-रोदिष्यंति स्त्रियो ह्येवं येषां क्रुद्धासि भामिनि ॥
बीभत्सुशरसंछिन्नान् शोणितौघपरिप्लुतान् ॥ १२८ ॥
निहतान् वल्लभान्वीक्ष्य शयानान् वसुधातले ॥
यत्समर्थं पांडवानां तत् करिष्यामि मा शुचः ॥ १२९ ॥
सत्यं ते प्रतिजानामि राज्ञां राज्ञी भविष्यसि ॥

× × × ×

पतेत् द्योर्हिमवान् शीर्येत् पृथिवी शकलीभवेत् ॥
शुष्येत्तोयनिधिः कृष्णे न मे मोघं वचो भवेत् ॥ १३२ ॥
वनपर्व अ. १२ ॥

Draupadi said, "Oh Krishna, I was much harassed and dragged in the assembly of the Kauravas, when I was in menses and trembling with my clothes bloody. I was taken to the court of the kings with only one garment on, although the Pandavas, the Panchalas–the partisans of my father and the Yadavas were alive and in the know of things. Those sinners want to enjoy me as their maid. Oh Krishna, fie upon the strength of Bhima and Arjun's exploits that Duryodhan, who put me to such distress when in menses and one cloth, lives for a moment in this world." Saying so Draupadi covered her face with her hands and began to weep. With her voice choked with the grief of tears, Draupadi said again, "Oh Krishna, I believe that these husbands, sons, brothers, relatives, the father and even you are not mine. Nobody has any care or regard for me. Otherwise, how can you all look on quite unconcernedly at my hapless state at the hands of the Kauravas without the least excitement and as if nothing has happened? The pain of Karna's joke at me in that assembly burns me every day." Shree Krishna said, "Oh Draupadi, do not weep. The wives of your enemies with whom you have been angry, will weep in the same way as you

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

do, when they will see their husbands slain by Arjun's strength, besmeared with blood, and lying on the ground killed. Rest assured that I will do every thing that is necessary for the Pandavas. Do not be distressed. I say on oath that the Pandavas will be crowned as kings and you will be their queen. Oh Draupadi, know it for certain that my words will not fail, although the sky may fall down, the Himalayas may broken to pieces, the earth may be shattered and the sea may go dry."

Episode 2

The Pandava's dwelling for 13 years in the forest came to an end. So their relatives, kings, Shri Krishna and the Yadavas met in a conference at Virat Nagar. They all decided for war after proper deliberation. The Pandava army consisted of 7 Akshauhinies, while that of the Kauravas was of XI Akshauhinies. All attempts at compromise were gone through before the start of fighting. King Drupada sent his priest to Dhritarashtra with terms of compromise. Even Dhritarashtra sent Sanjaya to the Pandavas to perusade them not to fight. The Kauravas refused to part with even a small village. It was decided in the last resort to send Shri Krishna with the message of peace. He got himself ready to go to Histinapur, when Yudhisthir, Arjun, Nakul and Sahadeva each gave his message to him. The talk which then transpired between Draupadi and Shri Krishna is as follows:

द्रौपदी उवाच–कृष्णा दाशार्हमासीनमब्रवीच्छोककर्शिता ॥ १ ॥

× × × × ×

साहं केशग्रहं प्राप्ता परिक्लिष्टा सभांगता
पश्यतां पांडुपुत्राणां त्वयि जीवति केशव ॥ २४ ॥

जीवत्सु पांडुपुत्रेषु पांचालेष्वथ वृष्णिषु
दासीभूतास्मि पापानां सभामध्ये व्यवस्थिता ॥ २५ ॥

× × × × ×

पार्थस्य धनुष्मत्तां भीमसेनस्य धिग्बलं
दुर्योधनः कृष्ण मुहूर्तमपि जीवति ॥ ३१ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यदि तेऽहमनुग्राह्या यदि तेऽस्ति कृपा मयि ॥
धार्तराष्ट्रेषु वै कोपः सर्वः कृष्ण विधीयतां ॥ ३१ ॥

× × × × ×

इत्युक्त्वा मृदुसंहारं वृजिनाग्रं सुदर्शनम्
सुनीलमसितापांगी सर्वगंधाधिवासितं ॥ ३४ ॥
केशपाशं वरारोहा गृह्य वामेन पाणिना
अश्रुपूर्णेक्षणा कृष्णा कृष्णं वचनमब्रवीत् ॥ ३५ ॥
अयं ते पुंडरीकाक्ष दुःशासनकरोद्धृतः ॥
स्मर्तव्यः सर्वकार्येषु परेषां संधिमिच्छता ॥ ३६ ॥
यदि भीमार्जुनौ कृष्ण कृपणौ संधिकामुकौ
पिता मे योत्स्यते वृद्धः सह पुत्रैर्महारथैः ॥ ३७ ॥
पंच चैव महावीर्याः पुत्रा मे मधुसूदन
अभिमन्युं पुरस्कृत्य योत्स्यंते कुरुभिः सह ॥ ३८ ॥
दुःशासनभुजं श्यामं संछिन्नं पांसुगुंठितं
यद्यहं तु न पश्यामि का शांतिर्हृदयस्य मे ॥ ३९ ॥
त्रयोदश हि वर्षाणि प्रतीक्षन्त्या गतानि मे
विधाय हृदये मन्युं प्रदीप्तमिव पावकं ॥ ४० ॥

× × × × ×

इत्युक्त्वा बाष्परुद्धेन कण्ठेनायतलोचना
रुरोद कृष्णा सोत्कंपं सस्वरं बाष्पगद्गदं ॥ ४२ ॥

× × × × ×

वासुदेव उवाच–तामुवाच महाबाहुः केशवः परिसान्त्वयन्
अचिराद् द्रक्ष्यसे कृष्णे रुदतीर्भरतस्त्रियः ॥ ४४ ॥
एवं ता भीरु रोत्स्यंति निहतज्ञातिबान्धवाः
हतमित्रा हतबला येषां क्रुद्धासि भामिनि ॥ ४५ ॥

× × × × ×

धार्तराष्ट्राः कालपक्वा न चेत् शृण्वन्ति मे वचः
शेष्यंते निहता भूमौ श्वसृगालादनीकृताः ॥ ४७ ॥
चलेद्धि हिमवान् शैलो मेदिनी शतधा फलेत्
द्यौः पतेच्च सनक्षत्रा न मे मोघं वचो भवेत् ॥ ४८ ॥
सत्यं ते प्रतिजानामि कृष्णे बाष्पो निगृह्यतां
हतामित्रान् श्रिया युक्तान् अचिराद् द्रक्ष्यसे पतीन् ॥ ४९ ॥
उद्योग पर्व अध्याय ८२ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Oh Krishna, with my braid of hair seized, I was dragged to the court with great pain, not with standing that the Pandavos were looking at it and they, you, the Panchalas and the Yadavas were all alive. Oh Krishna, I had to stand in the court, enslaved as the maid of those sinners. Fie upon Arjun's skill in archery and Bhima's strength to arms that inspite of my such ill-treatment, Duryodhan can live even for a moment. Oh Krishna, if you want to do good to me, to show favour upon me, let your terrible anger fall upon the sons of Dhritarashtra." So saying She untied her fragrant braid of smooth black hair. Taking it in her hand and with eyes full of tears, she said to Krishna, " When you talk of peace or compromise with the enemies, remember this my braid of hair pulled by Dushasan. If Bhima or Arjun will be weak to make peace, my aged father will fight out with the Kauravas in company of his brave sons. My five sons, led by Abhimanyu, will fight with them. My heart will find peace now here, till Dushasan's hand, which has caught my hair, is seen by me, cut off and soiled with dust. Oh Krishna, this fire of anger has been smouldering in my heart for thirteen years." Saying so, Draupadi, with her voice choked with grief, began to weep aloud.

Consoling Draupadi, Shri Krishna said, "Oh Draupadi, the Kauravas with whom you have been angry, will be killed in a short time with their friends and armies and their wives will weep. If Dhritarashtra's sons, who are about to die, will not heed my advice, they will fall upon the ground slain and as a prey to dogs and jackals. The Himalayas may move, the earth may be crushed to pieces and the sky may fall down, but my words will not go wrong. Do not weep and be silent. I tell you on oath that your husband's enemies will be killed in a short time and you will find your husbands crowned on the throne."

Shri Krishnd's vow of this kind could not be fulfilled without fighting.

After the battle of the Mahabharat was over, and the Kauravas and the Pandavas had suffered terrible destruction, Sati Gandhari cursed Shri Krishna, because he did not stop the

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

war, though he had the power to do so. It can be seen from this that Shri Krishna could have averted the war, if he had wished it. But in reality, he did not desire it.

Episode III

Duryodhan, Dushasan, Shakuni, Abhimanyu, Duryodhan's son Lakshman and hundreds of other warriors were lying dead upon the ground. Embracing their dead bodies, their wives were lamenting aloud. With Shri Krishna ahead, Gandhari approached each of them with great pain. A heart-rending description of this episode can be read in Stri Parvan. She uttered to Shri Krishna the names of her sons, grandsons and other relatives fallen dead upon the ground and she fainted. With her heart overpowered with grief and losing all consciousness, she attributed the guilt of the whole fight to Shri Krishna and cursed him,

गांधारी उवाच-ततः कोपपरीतांगी पुत्रशोकपरिप्लुता ॥
जगाम शौरिं दोषेण गांधारी व्यथितेन्द्रिया ॥ ३८ ॥
पांडवा धार्तराष्ट्राश्च दग्धाः कृष्ण परस्परम् ॥
उपेक्षिता विनश्यन्तस्त्वया कस्माज्जनार्दन ॥ ३९ ॥
शक्तेन बहुभृत्येन विपुले तिष्ठता बले ॥
उभयत्र समर्थेन श्रुतवाक्येन चैव हि ॥ ४० ॥
इच्छतोपेक्षितो नाशः कुरूणां मधुसूदन ॥
यस्मात्त्वया महाबाहो फलं तस्मादवाप्नुहि ॥ ४१ ॥
पतिशुश्रूषया यन्मे तपः किंचिदुपार्जितं ॥
तेन त्वां दुरवापेन शप्स्ये चक्रगदाधरम् ॥ ४२ ॥
यस्मात्परस्परं घ्नन्तो ज्ञातयः कुरुपाण्डवाः ॥
उपेक्षितास्ते गोविन्द तस्माज्ज्ञातीन्वधिष्यसि ॥ ४३ ॥
त्वमप्युपस्थिते वर्षे षट्त्रिंशे मधुसूदन ॥
हतज्ञातिर्हतामात्यो हतपुत्रो वनेचरः ॥ ४४ ॥
अनाथवदविज्ञातो लोकेष्वनभिलक्षितः ॥
कुत्सितेनाभ्युपायेन निधनं समवाप्स्यसि ॥ ४५ ॥
तवाप्येवं हतसुता निहतज्ञातिबान्धवाः ॥
स्त्रियः परिपतिष्यन्ति यथैता भरतस्त्रियः ॥ ४६ ॥

वैशंपायन उवाच-तच्छ्रुत्वा वचनं घोरं वासुदेवो महामनाः ॥
उवाच देवीं गांधारीमीषदभ्युत्स्मयन्निव ॥ ४७ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

जानेहमेतदप्येवं चीर्णं चरसि क्षत्रिये ॥
दैवादेव विनक्ष्यंति वृष्णयो नात्र संशयः ॥
परस्परकृतं नाशं यतः प्राप्स्यन्ति यादवाः ॥४८॥ स्त्रीपर्व अ० २५ ॥

"Hot with rage, grieved at the loss of her sons, and burning with pain all over the body, Gandhari attributed the guilt of the whole destruction to Shri Krishna. She said, cursing him, 'Oh Krishna, the Pandavas and the Kauravas have killed one another. Why did you not stop the destruction between the two? Why did you neglect and allow them to fight? You are superior to all in the strength of the army, the body and intellect. Had you wished, you could have stopped this destruction. But you allowed it to happen. Now you must bear its fruit. If I have been true to my husband and earned some merit thereby, I curse you with the strength of that penance. "Oh Krishna, you did not prevent the Pandavas and the Kauravas who were brethren, from killing one anoth r. You allowed them to be destroyed. As its fruit, you will see the destruction of your family members and relatives with your own eyes. On the thirty sixth year from to day, all your sons, grandsons, relatives and ministers will be killed. You also will die in the forest in a helpless wretched condition and unknown by any one. These ladies of our family and others are terribly lamenting to day the loss of their husbands. Likewise will be the condition of the women in your family."

Hearing such dreadful words of pious Gandhari, Shri Krishna told her in a serious mood, "Oh chaste Kshatriya lady, what you say is true. You have endured many hardships and practised penance. Hence I know that your words will come true. The Yadavas will quarrel with one another and die through ill luck."

These and many other evidences go to show that Shri Krishna wanted the battle of the Mahabharat. It was true that he wished war. He considered it inevitable, because the vows he had taken to crown Yudhisthir of the throne, to pacify Draupadi's anger raging for thirteen years, to avenge the hardships and insults which the Pandavas and Draupadi had gone through,

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

were to be fulfilled. Inspite of this, he had approached the Kauravas to effect a compromise and had done the duty of a messenger in the best possible way. In short, he had spared no efforts to avert the war. Had the compromise been effected by such efforts and had Duryodhan been willing to give half the kingdom to the Pandavas, Shri Krishna would have agreed to it. In that case, he would have got the main offenders killed in in some other way and his vows would have been fulfilled. In other words, Krishna wished peace though he wanted war also and he had tried ulmost to achieve peace. Sati Gandhari's words that Shri Krishna did not exercise his strength and intellect to take Duryodhan and other as captives and to stop the fighting are also true.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ शुद्धिपत्रकम् ॥

पाणिनि कन्या महाविद्यालय

॥ श्रीमद्भगवद्गीता ॥

अध्यायः	श्लोकः	अशुद्धं	शुद्धं
1	प्रारंभ	धृतराष्ट	धृतराष्ट्र
,,	2	दष्ट्वा	दृष्ट्वा
,,	11	अयनेषु च	अयनेषु तु
,,	12	प्रतापान्	प्रतापवान्
,,	15	पांडू	पौंड्रं
,,	18	द्रापदेयाश्च	द्रौपदेयाश्च
,,	25	समवोतान्	समवेतान्
,,	26	श्वसुरान्	श्वशुरान्
,,	29	स्र ंसते	स्रंसते
,,	31	काक्षे	कांक्षे
,,	34	श्वसुराः	श्वशुराः
,,	37	चेताः	चेतसः
,,	अंते	इती	इति
2	1	सोदमान	सीदमान
,,	13	नेमे	नामी
,,	21	य येनं	य एनं
,,	58	आत्मन्येवास्मना	आत्मन्येवात्मना
,,	,,	स्थितप्रज्ञ	स्थिरप्रज्ञ
,,	78	म प्रवत्यस्मृतो	स भवत्यमृतो
3	3	लाके	लोके
,,	12	तैर्दत्ता न प्रदायैभ्यो	तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो
,,	22	प्रयर्तेऽथ	प्रवर्तेऽथ
,,	,,	॥ ३३ ॥	॥ २३ ॥
,,	25	कुर्यादि	कुर्याद्वि
,,	,,	चिकार्षुलेकिसंग्रहम्	चिकीर्षुलोकसंग्रहम्
,,	31	मतमिदं	मतमिमं
,,	32	नानुऽवर्तन्ति	नाऽनुवर्तन्ति
,,	34	तयो न	तयोर्न
3	41	सुपद्रवः	सुपद्रवः
,,	44	दुष्पूरणा	दुष्पुरेणा
,,	अंते	इती	इति
4	1	मनये	मनवे
,,	18	कमण्य	कर्मण्य
,,	20	कम ं फलासंगं	कर्मफलासंगं
,,	26	जुहति	जुह्वति
,,	27	जुहति	जुह्वति
,,	,,	जुंहति	जुह्वति
,,	30	तथाऽपर	तथाऽपरे
,,	39	परं	परां
5	1	यच्छ्रेयान्	यच्छ्रेय
,,	,,	एतयोरेकस्तन्मे	एतयोरेकं तन्मे
,,	2	निश्रेयस	निःश्रेयस
,,	3	निस्यसंन्यासो	नित्यसंन्यासी
,,	9	व ंन्त	वर्तन्त
,,	21	नो द्विजेत्	नोद्विजेत्
,,	27	सर्वतो	अभितो
,,	29	विगतेच्छाभयक्रोध्रो	विगतेच्छाभयद्वेषो
,,	अंते	इती	इति
6	5	मवसादयत	मवसादयेत्
,,	14	धारयन्नचलं	धारयन्नचलः
,,	15	मचितो	मचित्तो
,,	22	स्थितश्चलति	स्थितश्च्यवति
,,	24	योगोऽनिर्विण्ण-चेतसा	योगो निर्विण्ण-चेतसा
,,	28	यागिनं	योगिनं
,,	43	अनेकचित्तो विभ्रान्तो	अनेकचित्तोऽवि-भ्रान्तो

प्रथमाध्यायस्य ७ मे श्लोके अन्तिमं चरणं काश्मीरीगीतायामिदमस्ति सैन्ये महति ये सर्वे नेतारः सुसंमताः ॥ इति इयत्सुर्युक्तं मस्ति

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अध्याय:	श्लोक:	अशुद्धं	शुद्धं
6	44	ंछिन्नाभ्रमिव	ंछिन्नाभ्र इव
,,	47	पुण्कृतांल्लोका	पुण्यकृतां लोका
,,	49	संसिद्धौ	सिद्धये
,,	51	योगो	योगी
7	6	एतद्योनानि	एतद्योनीनि
,,	7	प्रो ं	प्रोतं
,,	11	बलवतामस्मि	बलवतां चाहं
,,	18	उदारा	उदारा:
,,	,,	मामेवा	ममैवा
,,	22	विहितान् हितान्	विहितान् हि तान्
,,	23	सिद्धान सिद्धमतास्तथा	सिद्धान्यान्ति सिद्धमता:
8	11	प्राणमाधेश्य	प्राणमावेश्य
,,	17	प्राणायते	प्राणीयते
,,	36	मारतर्षभ	भरतर्षभ
9	5	योगमेश्वरम्	योगमैश्वरम्
,,	8	कल्यक्षये	कल्पक्षये
,,	10	निबध्नति	निबध्नन्ति
,,	14	माश्रिता	माश्रिता:
,,	22	त्रयीधनं	त्रयीधमं
,,	24	निधिपूर्वकम्	विधिपूर्वकम्
,,	29	कर्मबन्धै	कर्मबन्धनै:
,,	37	मामेवैष्यसि	मामेवैष्यसि
10	1	प्रियमाणाय	प्रीयमाणाय
,,	5	तुप्टिस्तवो	तुष्टिस्तवो
,,	,,	प्रथग्विधा:	पृथग्विधा:
,,	9	मचिता	मच्चित्ता
,,	18	श्रण्वता	शृण्वतो
,,	21	नक्षत्राणामह	नक्षत्राणामहं
,,	24	मुख्य	मुख्यं
,,	25	महर्वीणां	महर्षीणाम्
,,	27	पैरावतं	ऐरावणं
,,	प्रारंभ	अध्याय: ९	अध्याय: १०
,,	38	नातिरस्मि	नीतिरस्मि

अध्याय:	श्लोक:	अशुद्धं	शुद्धं
10	39	यच्चपि	यच्चापि
,,	40	मम धिव्यानां	मम दिव्यानां
,,	42	ज्ञानेन	ज्ञातेन
11	प्रारंभे	अध्याय: ९	अध्याय: ११
,,	4	रूपमश्वरं	रूपमैश्वरं
,,	11	काद्भूतदर्शनं	काद्भुतदर्शनं
,,	14	तत्रेकस्थं	तत्रैकस्थं
,,	21	दृष्ट्वाऽद्भूतं	दृष्ट्वाऽद्भुतं
,,	27	धृतराष्ट्र	धृतराष्ट्र
,,	,,	सहेवा	सहैवा
,,	33	विष्णो	विष्णो:
,,	49	खख्यु:	सख्यु:
,,	54	विश्वमूर्त	विश्वमूर्ते
,,	61	चेज्यता	चेज्यया
12	16	सर्वारंभफक्तत्यागी	सर्वारंभफलत्यागी
,,	20	श्वद्धधाना	श्रद्दधाना
13	3	विद्वि	विद्धि
,,	12	तत्वज्ञानार्थ	तत्त्वज्ञानार्थ
,,	13	अनादिमत परं	अनादिमत्परं
,,	22	भुङ्ते	भुङ्क्ते
,,	28	भरतषभ	भरतर्षभ
14	12	भरतर्षभ	कुरुनन्दन
,,	15	लीनस्तु	लीनास्तु
,,	18	सत्वस्था	सत्त्वेन
,,	,,	अघो	अधो
,,	23	योऽज्ञ	ो ज्ञ
15	3	छित्वा	छित्त्वा
16	2	न्हीरचापलम्	ह्रीरचापलम्
,,	7	चाचारो	चाचारो
,,	8	ते	च
,,	9	जगतोऽशुभा:	जगतोऽहिता:
,,	10	दम्भलोभ	दम्भमान
,,	12	कामलोभार्थान	कामलोभार्थम
,,	14	भोगी	भोगी

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अध्यायः	श्लोकः	अशुद्धं	शुद्धं
16	18	प्रद्विशन्तो	प्रद्विषन्तो
17	19	मूढग्रहेण	मूढग्राहेण
,,	23	ब्राह्मणास्तेन	ब्रह्मणा तेन
,,	28	असदित्युतच्यते	असदित्युच्यते
18	14	विविवा च	विविधाश्च
,,	16	तत्रैवसति	तत्रैव सति
,,	22	यदकृत्स्नवदेक	यदकृत्स्नविदेक
,,	27	परिकीर्तितः	परिकीर्त्यते
,,	32	बुद्धयते	मन्यते
,,	33	सा सात्त्विकी मता	सा पार्थ सात्विकी

अध्यायः	श्लोकः	अशुद्धं	शुद्धं
18	35	मोहमेव	मदमेव
,,	47	स्वधर्मे निधनं —दपि.	एतत्पथं प्रमादेनाम्र मुषितमस्वि
,,	58	मत्परः	भारत
,,	60	मिथ्यैव व्यवसायस्ते	मिथ्यैवाध्य-वसायस्ते
,,	65	दृढमतिस्ततो	दृढमिति ततो
,,	67	सर्वधर्मामं	सर्वधर्मान्
,,	78	मद्भूतम्	मद्भुतम्

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अनुक्रमणिका

CONTENTS

	Page
Introduction to Shrimad Bhagavad Gita	1 to 42
Appendix 1	43
„ 2	51
Shuddha Dharma Mandal Gita	57
शुद्धिपत्रकम्	65
Manuscripts Block Pages 2	
श्रीमद् भगवद्गीता मूलमात्रा	1 to 84
श्री भोजपत्रीगीतायाः प्रचलित गीतायाः अधिक श्लोकाः पाठभेदाश्च ...	85 to 114

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

श्री भोजपत्री गीताया हस्तपत्रप्रतिकृतिः पत्र १ प्रथमं तथा ३९ अंतिमं
विक्रम संवत १६६५ माघ शुद्ध १ प्रतिपत्ति लि. मंद्वासरे लिखिता

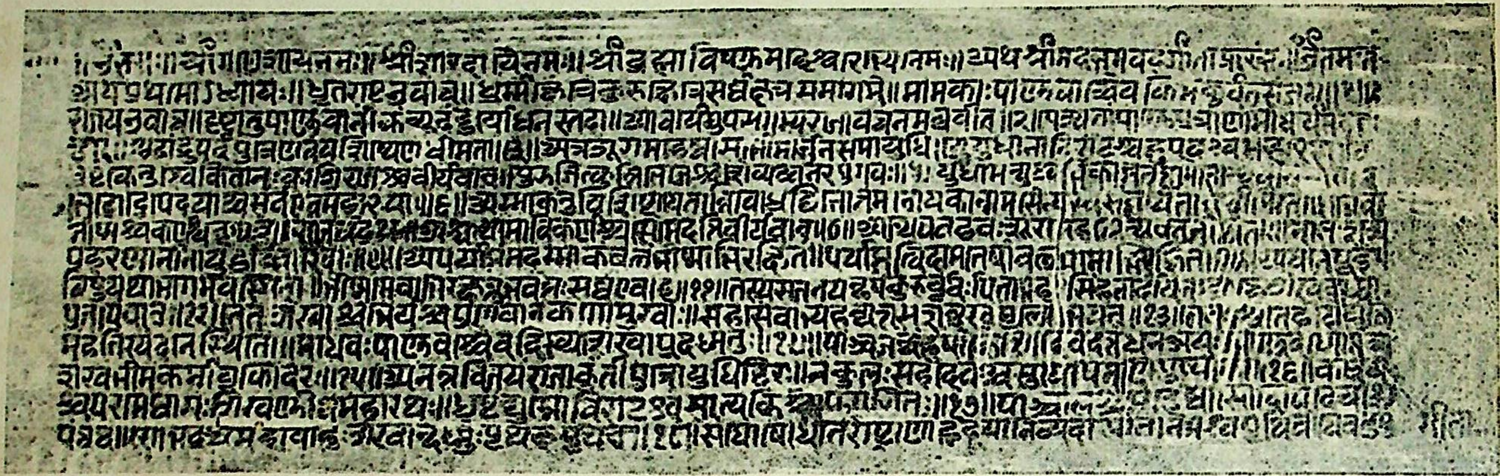

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

श्री भोजपत्री गीताया हस्तपत्रप्रतिकृतिः पत्र १ प्रथमं तथा ३९ अंतिमं
विक्रम संवत १६६५ माघ शुद्ध १ प्रतिपत्ति लि. मंदवासरे लिखिता

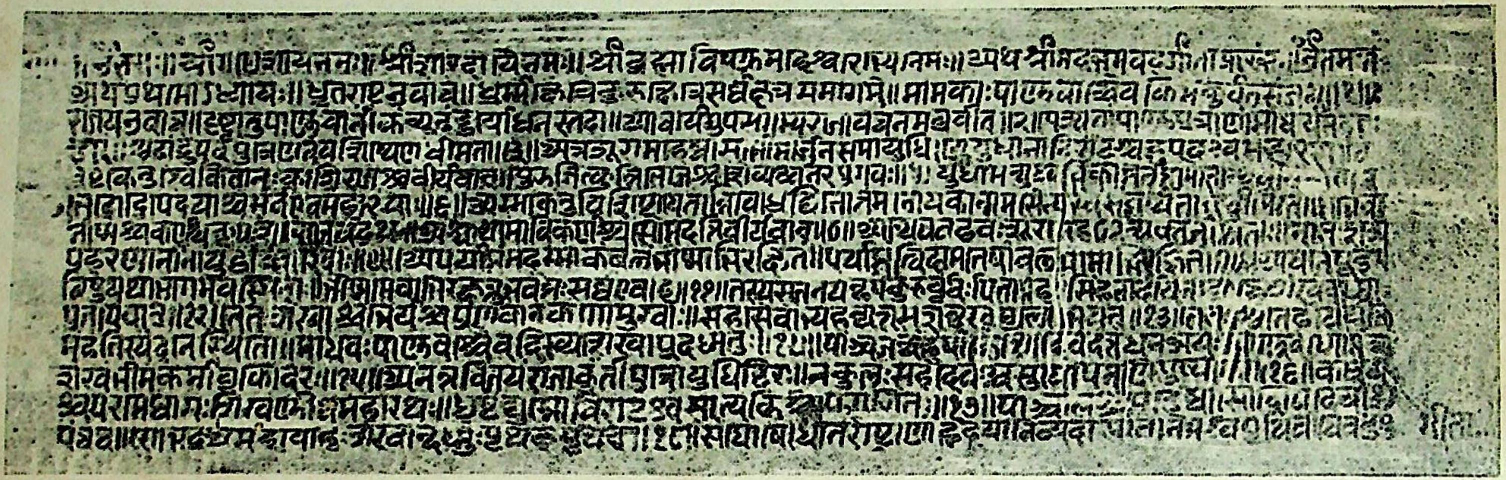

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

पत्र ३९

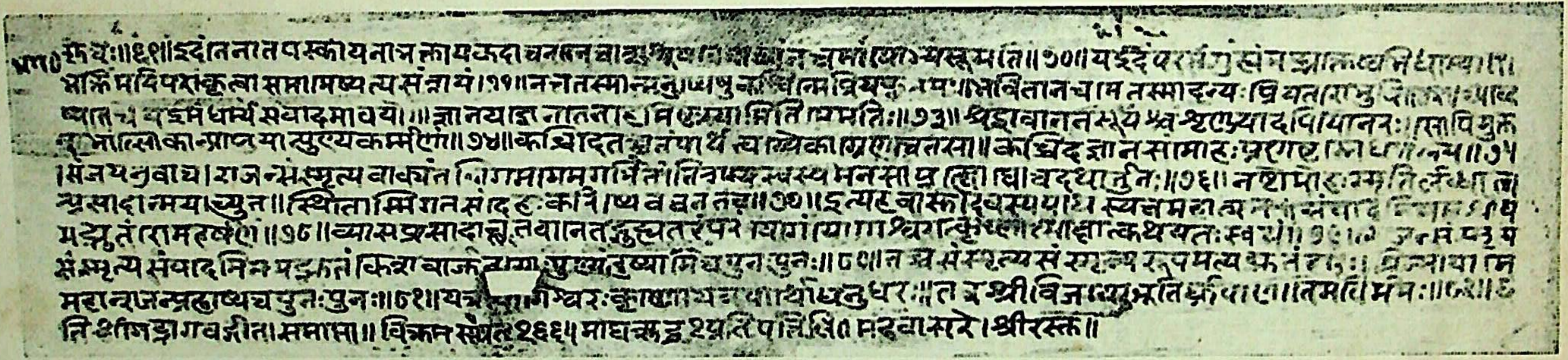

Photos of the original first and the last folios of the Bhojpâtri Gita.
Date of mss. is there in the Colophon.

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ भोजपत्री भगवद् गीता ॥

॥ प्रथमोऽध्यायः १ ॥

ॐ नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री शारदायै नमः ॥
श्री ब्रह्मविष्णुमहेश्वरेभ्यो नमः ॥
अथ श्री भगवद् गीतारंभः ॥ ॐ नमः ।

धृतराष्ट्र उवाच

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे सर्वक्षत्रसमागमे ॥
मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत संजय ॥१॥

संजय उवाच

दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा ॥
आचार्यमुपसंगम्य राजा वचनमब्रवीत् ॥२॥
पश्यतां पाण्डुपुत्राणामाचार्य महतीं चमूम् ॥
व्यूढां द्रुपदपुत्रेण तव शिष्येण धीमता ॥३॥
अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा युधि ॥
युयुधानो विराटश्च द्रुपदश्च महारथः ॥४॥
धृष्टकेतुश्चेकितानः काशिराजश्च वीर्यवान् ॥
पुरुजित्कुन्तिभोजश्च शैब्यश्च नरपुंगवः ॥५॥
युधामन्युश्च विक्रांत उत्तमौजाश्च वीर्यवान् ॥
सौभद्रो द्रौपदेयाश्च सर्व एव महारथाः ॥६॥
अस्माकं तु विशिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम ॥
नायका मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते ॥७॥
भवान्भीष्मश्च कर्णश्च कृपः शल्यो जयद्रथः ॥
अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिश्च वीर्यवान् ॥८॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अन्ये च बहवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः ।
नानाशस्त्रप्रहरणा नानायुद्धविशारदाः ॥९॥
अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितम् ।
पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितम् ॥१०॥
अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः ।
भीष्ममेवाभिरक्षन्तु भवन्तः सर्व एव हि ॥११॥
तस्य संजनयन्हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः ।
सिंहनादं विनद्योच्चैः शंखं दध्मौ प्रतापवान् ॥१२॥
ततः शंखाश्च भेर्यश्च पणवाऽऽनकगोमुखाः ।
सहसैवाऽभ्यहन्यन्त स शब्दस्तुमुलोऽभवत् ॥१३॥
ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते महति स्यन्दने स्थितौ ।
माधवः पाण्डवश्चैव दिव्यौ शंखौ प्रदध्मतुः ॥१४॥
पांचजन्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनंजयः ।
पौंड्रं दध्मौ महाशंखं भीमकर्मा वृकोदरः ॥१५॥
अनन्तविजयं राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥१६॥
काश्यश्च परमेष्वासः शिखण्डी च महारथः ।
धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकिश्चापराजितः ॥१७॥
पांचालश्च महेष्वासो द्रौपदेयाश्च पंच च ।
सौभद्रश्च महाबाहुः शंखान्दध्मुः पृथक् पृथक् ॥१८॥
स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत् ।

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलोऽभ्यनुनादयन् ॥१९॥
अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान्कपिध्वजः ॥
प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते धनुरुद्यम्य पाण्डवः ॥
हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते ॥२०॥
उभयोः सेनयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत ॥२१॥
यावदेतान्निरीक्षेऽहं योद्धुकामानवस्थितान् ॥
कैर्मया सह योद्धव्यमस्मिन् रणसमुद्यमे ॥२२॥
योत्स्यमानानवेक्षेहं य एतेऽत्र समागताः ॥
धृतराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः ॥२३॥
एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत ॥
उभयोः सेनयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमम् ॥२४॥
भीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षिताम् ॥
उवाच पार्थ पश्यैतान्समवेतान् कुरूनिति ॥२५॥
तत्रापश्यत् स्थितान् पार्थः पितॄनथ पितामहान् ॥
आचार्यान्मातुलान्भ्रातॄन्पुत्रान् पौत्रान् सखींस्तथा ॥
श्वसुरान् सुहृदश्चैव सेनयोरुभयोरपि ॥२६॥
तान्समीक्ष्य स कौन्तेयः सर्वान्बधूनवस्थितान् ॥
कृपया परयाऽऽविष्टः सीदमानोऽब्रवीदिदम् ॥२७॥
दृष्ट्वेमान्स्वजनान्कृष्ण युयुत्सून्समवस्थितान् ॥
सीदन्ति सर्वगात्राणि मुखं च परिशुष्यति ॥२८॥
वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च जायते ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

गांडीवं स्रंसते हस्तात् त्वक् चैव परिदह्यते ॥२९॥
न च शक्नोम्यवस्थातुं भ्रमतीव च मे मनः ॥
निमित्तानि च पश्यामि विपरीतानि केशव ॥३०॥
न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वाऽऽहवे स्वबान्धवान् ॥
न कांक्षे विजयं कृष्ण न राज्यं न सुखानि च ॥३१॥
किं नो राज्येन गोविन्द किं भोगैर्जीवितेन वा ॥
येषामर्थे कांक्षितं नो राज्यं भोगाः सुखानि च ॥३२॥
त इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा सुदुस्त्यजान् ॥
आचार्याः पितरः पुत्रास्तथैव च पितामहाः ॥३३॥
मातुलाः श्वसुराः पौत्राः श्यालाः संबन्धिनस्तथा ॥
एतान्न हन्तुमिच्छामि घ्नतोऽपि मधुसूदन ॥३४॥
अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किमु महीकृते ॥
निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः का प्रीतिः स्याज्जनार्दन ॥३५॥
पापमेवाऽऽश्रयेदस्मान्हत्वैतानाततायिनः ॥
तस्मान्नार्हा वयं हन्तुं धार्तराष्ट्रान् स्वबान्धवान् ॥
स्वजनान्हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव ॥३६॥
यद्यप्येते न पश्यन्ति लोभोपहतचेतसः ॥
कुलक्षयकृतं दोषं मित्रद्रोहे च पातकम् ॥३७॥
कथं न ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मान्निवर्तितुम् ॥
कुलक्षयकृतं दोषं संपश्यद्भिर्जनार्दन ॥३८॥
कुलक्षये प्रणश्यन्ति कुलधर्माः सनातनाः ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

धर्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोऽभिभवत्युत ॥३९॥
अधर्माभिभवात्कृष्ण प्रदुष्यन्ति कुलस्त्रियः ॥
स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय जायते वर्णसंकरः ॥४०॥
संकरो नरकायैव कुलघ्नानां कुलस्य च ॥
पतन्ति पितरो ह्येषां लुप्तपिण्डोदकक्रियाः ॥४१॥
दोषैरेतैः कुलघ्नानां वर्णसंकरकारकैः ॥
उत्साद्यन्ते जातिधर्माः कुलधर्माश्च शाश्वताः ॥४२॥
उत्सन्नकुलधर्माणां मनुष्याणां जनार्दन ॥
नरके नियतं वासो भवतीत्यनुशुश्रुम ॥४३॥
अहो बत महत पापं कर्तुं व्यवसिता वयम् ॥
यद्राज्यसुखलोभेन स्वजनान्हन्तुमुद्यताः ॥४४॥
यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपाणयः ॥
धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत् ॥४५॥
एवमुक्त्वाऽर्जुनः संख्ये शोकसंविग्नमानसः ॥
उत्सृज्य सशरं चापं रथोपस्थ उपाविशत् ॥४६॥

इती श्री भगवद्गीतायां प्रथमोध्यायः ॥१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ द्वितीयोऽध्यायः २ ॥

संजय उवाच ।

तं तथा कृपयाऽऽविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥
सीदमानमिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥१॥

श्री भगवानुवाच

कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितम् ॥
अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यमकीर्तिकरमर्जुन ॥२॥
मा क्लैब्यं गच्छ कौन्तेय नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥
क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परन्तप ॥३॥

अर्जुन उवाच

कथं भीष्ममहं संख्ये द्रोणं च मधुसूदन ॥
इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पूजार्हावरिसूदन ॥४॥

गुरूनहत्वा हि महानुभावान्
श्रेयस्करं भैक्ष्यमपीह लोके ॥
न त्वर्थकामास्तु गुरून्निहत्य
भुंजीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ॥५॥
न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरीयो
यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः ॥
यानेव हत्वा न जिजीविषाम-
स्ते नः स्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥६॥
कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः
पृच्छामि त्वा धर्मसम्मूढचेताः ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रूहि तन्मे
शिष्यस्तेहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् ॥७॥

नहि प्रपश्यामि ममापनुद्यात्
यः शोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणाम् ॥
अवाप्य भूमावसपत्नमृद्धं
राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यम् ॥८॥

संजय उवाच

एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परंतपः ॥
न योत्स्य इति गोविन्दमुक्त्वा तूष्णीं बभूव ह ॥९॥

तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भारत ॥
सेनयोरुभयोर्मध्ये सीदमानमिदं वचः ॥१०॥

श्री भगवानुवाच

त्वं मानुष्येणोपहतान्तरात्मा
विषादमोहाभिभवाद्विसंज्ञः ॥
कृपागृहीतः समवेक्ष्य बन्धू-
नभिप्रपन्नान्सुखमन्तकस्य ॥११॥

अशोच्यानन्वशोचंस्त्वं प्राज्ञवन्नाभिभाषसे ॥
गतासूनगतासूंश्च नानुशोचंति पण्डिताः ॥१२॥

न ह्येवाहं जातु नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः ॥
न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमितःपरम् ॥१३॥

देहिनोऽस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ॥
तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥१४॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ॥
आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत ॥१५॥
यं हि न व्यथयन्त्येते पुरुषं पुरुषर्षभ ॥
समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥१६॥
नाऽसतो विद्यते भावो नाऽभावो विद्यते सतः ॥
उभयोरपि दृष्टोन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥१७॥
अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ॥
विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥१८॥
आदावन्ते च यन्नास्ति वर्तमानेपि तत्तथा ॥
वितथैः सदृशाः सन्तोऽवितथा इव लक्षिताः ॥१९॥
अन्तवन्त इमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ॥
अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व भारत ॥२०॥
य येनं वेत्ति हन्तारं यश्चैनं मन्यते हतम् ॥
उभौ तौ न विजानीतो नाऽयं हन्ति न हन्यते ॥२१॥
न जायते म्रियते वा कदाचिन्नायं भूत्वा भविता वा न भूयः ॥
अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥२२॥
वेदाऽविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम् ॥
कथं स पुरुषः पार्थ हन्यते हन्ति वा कथम् ॥२३॥
वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ॥
तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥२४॥
नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ॥
न चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति मारुतः ॥२५॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ॥
नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥२६॥
अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ॥
तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हसि ॥२७॥
अथचैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतम् ॥
तथापि त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥२८॥
जातस्य हि ध्रुवं मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ॥
तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥२९॥
अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ॥
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ॥३०॥
आश्चर्यवत् पश्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदति तथैव चान्यः ॥
आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥३१॥
देही नित्यमवध्योऽयं देहे सर्वस्य भारत ॥
तस्मात् सर्वाणि भूतानि नात्र शोचितुमर्हसि ॥३२॥
स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकम्पितुमर्हसि ॥
धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत् क्षत्रियस्य न विद्यते ॥३३॥
यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम् ॥
सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभंते युद्धमीदृशम् ॥३४॥
अथ चेत् त्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न करिष्यसि ॥
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि ॥३५॥
अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽव्ययाम् ॥
संभावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते ॥३६॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्ते त्वां महारथाः ॥
एषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम् ॥३७॥
अवाच्यवादांश्च बहून्वदिष्यन्ति तवाऽहिताः ॥
निन्दन्तस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किम् ॥३८॥
हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ॥
तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥३९॥
सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ॥
ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥४०॥
एषा तेऽभिहिता सांख्ये बुद्धिर्योगे त्विमां शृणु ॥
बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥४१॥
नेहातिक्रमनाशोस्ति प्रत्यवायो न दृश्यते ॥
स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥४२॥
व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकैव कुरुनन्दन ॥
बहुशाखा ह्यनन्ताश्च बुद्धयोऽव्यवसायिनाम् ॥४३॥
यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदन्त्यविपश्चितः ॥
वेदवादपराः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः ॥४४॥
कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलेप्सवः ॥
क्रियाविशेषबहुला भोगैश्वर्यगतीः प्रति ॥४५॥
भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयाऽपहृतचेतसाम् ॥
व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते ॥४६॥
त्रैगुण्यविषया वेदा निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ॥
निर्द्वंद्वो नित्यसत्त्वस्थो निर्योगक्षेम आत्मवान् ॥४७॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके ॥
तावान् सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥४८॥
कर्मण्यस्त्वधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ॥
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोऽस्त्वकर्मणि ॥४९॥
योगस्थः कुरु कर्माणि संगं त्यक्त्वा धनंजय ॥
सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥५०॥
यस्य सर्वे समारंभा निराशीर्बन्धनास्त्विह ॥
त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागी स च बुद्धिमान् ॥५१॥
दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय ॥
बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥५२॥
बुद्धियुक्तो जहातीमे उभे सुकृतदुष्कृते ॥
तस्माद् योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम् ॥५३॥
कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ॥
कर्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छन्त्यनामयम् ॥५४॥
यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ॥
तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ॥५५॥
श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ॥
समाधावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥५६॥

अर्जुन उवाच
स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ॥
स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्रजेच्च किम् ॥५७॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

श्रीकृष्ण उवाच

प्रजहाति यदा कामान् सर्वान्पार्थ मनोगतान् ॥
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥५८॥

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः ॥
वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥५९॥

यः सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ॥
नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥६०॥

यदा संहरते चायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वतः ॥
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः स्थिरप्रज्ञस्तदोच्यते ॥६१॥

विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः ॥
रसवर्जं रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥६२॥

यततो ह्यपि कौन्तेय पुरुषस्य विपश्चितः ॥
इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः ॥६३॥

तानि संयम्य मनसा युक्त आसीत मत्परः ॥
वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥६४॥

ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते ॥
संगात्संजायते कामः कामात्क्रोधोऽभिजायते ॥६५॥

क्रोधाद्भवति संमोहः सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥
स्मृतिभ्रंशाद् बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥६६॥

रागद्वेषविमुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ॥
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥६७॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते ॥
प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ॥६८॥
नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना ॥
न चाभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखम् ॥६९॥
इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ॥
तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवांभसि ॥७०॥
तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ॥
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः स्थिरप्रज्ञा च सा स्मृता ॥७१॥
या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ॥
यस्यां जाग्रति भूतानि सा रात्रिः पश्यतो मुनेः ॥७२॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ॥
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥७३॥
यस्यामतं तस्य मतं मतं यस्य न वेद सः ॥
विजानतामविज्ञातं विज्ञातमविजानताम् ॥७४॥
प्रतिबोधेन तद् ब्रह्म विदित्वा लभ्यतेऽमृतम् ॥
ब्रह्म लब्ध्वा नैव किंचिल्लब्धव्यमवशिष्यते ॥७५॥
ब्रह्मज्ञानं ब्रह्मलाभ एकमेव द्विधोदितम् ॥
ज्ञात्वा लब्ध्वाथवा ह्येतत् शांतिमाप्नोति शाश्वतीम् ॥७६॥
विहाय कामान् यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः ॥
निर्ममो निरहंकारः स शान्तिमधिगच्छति ॥७७॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यदा सर्वे प्रमुच्यंते कामा यस्य हृदि स्थिताः ॥
स भवत्यमृतो मर्त्यो ब्रह्म चात्र समश्नुते ॥७८॥
यदा सर्वे प्रभिद्यन्ते हृदयस्येह ग्रन्थयः
स भवत्यमृतो मर्त्य एतावदनुशासनम् ॥७९॥
भिद्यते हृदयग्रन्थिश्छिद्यंते सर्वसंशयाः ॥
क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन्दृष्टे परावरे ॥८०॥
एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ॥
स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥८१॥

इति श्री भगवद्गीतायां द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ तृतीयोऽध्यायः ३ ॥

अर्जुन उवाच

ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन ॥
तत् किं कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव ॥१॥

व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव मे ॥
तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुयाम् ॥२॥

श्री भगवानुवाच

लोकेऽस्मिन्द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयाऽनघ ॥
ज्ञानयोगेन सांख्यानां कर्मयोगेन योगिनाम् ॥३॥

न कर्मणामनारम्भान्नैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते ॥
न च संन्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥४॥

न हि कश्चित् क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ॥
कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥५॥

कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् ॥
इन्द्रियार्थान् विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥६॥

यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्याऽऽरभतेऽर्जुन ॥
कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥७॥

नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ॥
शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥८॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः ॥
तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसंगः समाचर ॥९॥
सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः ॥
अनेन प्रसविष्यध्वमेष वोऽस्त्विष्टकामधुक् ॥१०॥
देवान्भावयताऽनेन ते देवा भावयन्तु वः ॥
परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्स्यथ ॥११॥
इष्टान्कामान् हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः ॥
तैर्दत्ता न प्रदायैभ्यो यो भुंक्ते स्तेन एव सः ॥१२॥
यज्ञशिष्टाशिनः सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः ॥
भुञ्जते ते त्वघं पापा ये पचन्त्यात्मकारणात् ॥१३॥
अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसंभवः ॥
यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥१४॥
कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ॥
तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम् ॥१५॥
एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह यः ॥
अघायुरिन्द्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति ॥१६॥
यस्त्वात्मरतिरेव स्यादात्मतृप्तश्च मानवः ॥
आत्मन्येव च संतुष्टस्तस्य कार्यं न विद्यते ॥१७॥
नैव तस्य कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन ॥
न चास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥१८॥
तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाचर ॥
असक्तो ह्याचरन् कर्म परमाप्नोति पूरुषः ॥१९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

कर्मणैव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः ॥
लोकसंग्रहमेवापि संपश्यन् कर्तुमर्हसि ॥२०॥
यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः ॥
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥२१॥
न मे पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिषु लोकेषु किंचन ॥
नानवाप्तमवाप्तव्यं प्रयतेऽथ च कर्मणि ॥२२॥
यदि ह्यहं न वर्तेयं जातु कर्मण्यतन्द्रितः ॥
मम वर्त्मानुवर्तेरन् मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥२३॥
उत्सीदेयुरिमे लोका न कुर्यां कर्म चेदहम् ॥
संकरस्य च कर्ता स्यामुपहन्यामिमाः प्रजाः ॥२४॥
सक्ताः कर्मण्यविद्वांसो यथा कुर्वन्ति भारत ॥
कुर्याद्विद्वांस्तथाऽसक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहम् ॥२५॥
न बुद्धिभेदं जनयेदज्ञानां कर्मसंगिनाम् ॥
योजयेत्सर्वकर्माणि विद्वान् युक्तः समाचरन् ॥२६॥
प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि भागशः ॥
अहंकारविमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते ॥२७॥
तत्त्ववित्तु महाबाहो गुणकर्मविभागयोः ॥
गुणा गुणार्थे वर्तन्त इति मत्वा न सज्जते ॥२८॥
प्रकृतेर्गुणसंमूढाः सज्जन्ते गुणकर्मसु ॥
तानकृत्स्नविदो मन्दान् कृत्स्नविन्न विचालयेत ॥२९॥
मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याध्यात्मचेतसा ॥
निराशीर्निर्ममो भूत्वा युद्ध्यस्व विगतज्वरः ॥३०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ये मे मतमिदं नित्यमनुवर्तन्ति मानवाः ॥
श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः ॥३१॥
ये त्वेतदभ्यसूयन्तो नानुऽवर्तन्ति मे मतम् ॥
सर्वज्ञानविमूढांस्तान् विनष्टान् विद्धूयचेतसः ॥३२॥
सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ॥
प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥३३॥
इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ॥
तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ ॥३४॥
श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मोद्यादपि ॥३५॥

अर्जुन उवाच

अथ केन प्रयुक्तोऽयं पापं चरति पूरुषः ॥
अनिच्छमानोऽपि बलादाक्रस्येव नियोजितः ॥३६॥
भवत्येष कथं कृष्ण कथं चैव विवर्धते ॥
किमात्मा कः किमाचारस्तन्ममाऽऽचक्ष्व पृच्छतः ॥३७॥

श्री भगवानुवाच

एष सूक्ष्मः परः शत्रुर्देहिनामिन्द्रियैः सह ॥
सुखतंन्त्र इवासीनो मोहयन्पार्थ तिष्ठति ॥३८॥
कामक्रोधमयो घोरः स्तंभहर्षसमुद्भवः ॥
अहंकारोऽभिमानात्मा दुस्तरः पापकर्मभिः ॥३९॥
हर्षमस्य निवर्त्यैष शोकमस्य ददाति च ॥
भयं चास्य करोत्येष मोहयंस्तु मुहुर्मुहुः ॥४०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

स एष कलुषः क्षुद्रश्छिद्रप्रेक्षी धनंजय ॥
रजःप्रवृत्तो मोहात्मा मनुष्याणामुपद्रवः ॥४१॥
काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः ॥
महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम् ॥४२॥
धूमेनाऽऽव्रियते वह्निर्यथादर्शो मलेन च ॥
यथोल्बेनाऽऽवृतो गर्भस्तथा तेनाऽयमावृतः ॥४३॥
आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणा ॥
कामरूपेण कौन्तेय दुष्पूरणानलेन च ॥४४॥
इन्द्रियाणि मनोबुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ॥
एतैर्विमोहयत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनाम् ॥४५॥
इन्द्रियेभ्यः परं चेतः चेतसः सत्त्वमुत्तमम् ॥
सत्त्वादथ महानात्मा महतोऽव्यक्तमुत्तमम् ॥४६॥
अव्यक्तात्तु परं ब्रह्म व्यापकं चाप्यलिंगकम् ॥
यज्ज्ञात्वा मुच्यते जीवो ह्यमृतत्वं च गच्छति ॥४७॥
तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ ॥
पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥४८॥
इन्द्रियाणां पृथग्भावमुदयास्तमयौ च यौ ॥
पृथगुत्पद्यमानानां ज्ञात्वा धीरो न शोचति ॥४९॥
इन्द्रियाणि पराण्याहुरिन्द्रियेभ्यः परं मनः ॥
मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेर्यः परतस्तु सः ॥५०॥
एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्याऽऽत्मानमात्मना ॥
जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम् ॥५१॥

इती श्री भगवद्गीतायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ चतुर्थोऽध्यायः ४ ॥

श्री भगवानुवाच

एवं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययम् ॥
विवस्वान् मनवे प्राह मनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत् ॥१॥
एवं परंपराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः ॥
स कालेनेह महता योगो नष्टः परंतप ॥२॥
स एवायं मया तेऽद्य योगः प्रोक्तः पुरातनः ॥
भक्तोऽसि मे सखा चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमम् ॥३॥

अर्जुन उवाच

अपरं भवतो जन्म परं जन्म विवस्वतः ॥
कथमेतद्विजानीयां त्वमादौ प्रोक्तवानिति ॥४॥

श्री भगवानुवाच

बहूनि मे व्यतीतानि जन्मानि तव चार्जुन ॥
तान्यहं वेद सर्वाणि न त्वं वेत्थ परंतप ॥५॥
अजोऽपि सन्नव्ययात्मा भूतानामीश्वरोऽपि सन् ॥
प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय सम्भवाम्यात्ममायया ॥६॥
यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ॥
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥७॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ॥
धर्मसंस्थापनार्थाय सम्भवामि युगे युगे ॥८॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

जन्म कर्म च मे दिव्यमेवं यो वेत्ति तत्त्वतः ॥
त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म नैति मामेति सोऽर्जुन ॥९॥
वीतरागभयक्रोधा मन्मया मद्व्यपाश्रयाः ॥
बहवो ज्ञानतपसा पूता मद्भावमागताः ॥१०॥
ये यथा मां प्रपद्यन्ते तांस्तथैव भजाम्यहम् ॥
मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥११॥
कांक्षन्तः कर्मणां सिद्धिं यजन्त इह देवताः ॥
क्षिप्रं हि मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा ॥१२॥
चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागतः ॥
तस्य कर्तारमपि मां विद्ध्यकर्तारमव्ययम् ॥१३॥
न मां कर्माणि लिम्पन्ति न मे कामः फलेष्वपि ॥
इति मां योभिजानाति कर्मभिर्न स बध्यते ॥१४॥
एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः ॥
कुरु कर्मैव तस्मात्त्वं पूर्वैः पूर्वतरं कृतम् ॥१५॥
किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहिताः ॥
तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात् ॥१६॥
कर्मणोपि हि बोद्धव्यं बोद्धव्यं च विकर्मणः ॥
अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः ॥१७॥
कर्मण्यकर्म यः पश्यत्यकर्मणि च कर्म यः ॥
स बुद्धिमान्मनुष्येषु स चोक्तः कृत्स्नकर्मकृत् ॥१८॥
यस्य सर्वे समारंभाः कामसंकल्पवर्जिताः ॥
ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं तमाहुः पण्डितं बुधाः ॥१९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

त्यक्त्वा कर्म फलासंगं नित्यतृप्तो निराश्रयः ॥
कर्मण्यभिप्रवृत्तोपि नैव किंचित्करोति सः ॥२०॥

निराशीर्यतचित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥
शारीरं केवलं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥२१॥

यदृच्छालाभसन्तुष्टो द्वंद्वातीतो विमत्सरः ॥
समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न निबध्यते ॥२२॥

गतसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थितचेतसः ॥
यज्ञायाचरतः कर्म समग्रं प्रविलीयते ॥२३॥

अहमन्नं सदान्नाद इति हि ब्रह्मवेदनम् ॥
ब्रह्मविद् ग्रसति ग्रासान्सर्वं ब्रह्मात्मनैव हि ॥२४॥

ब्रह्मार्पणं ब्रह्महविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ॥
ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्म समाधिना ॥२५॥

दैवमेवापरे यज्ञं योगिनः समुपासते ॥
ब्रह्माग्नावपरे यज्ञं यज्ञेनैवोपजुह्वति ॥२६॥

श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्ये संयमाग्निषु जुह्वति ॥
शब्दादीन् विषयानन्ये इन्द्रियाग्निषु जुह्वति ॥२७॥

सर्वाणीन्द्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ॥
आत्मसंयमयोगाग्नौ जुह्वति ज्ञानदीपिते ॥२८॥

द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञा योगयज्ञास्तथापरे ॥
स्वाध्याययज्ञानयज्ञाश्च यतयः संशितव्रताः ॥२९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अपाने जुह्वति प्राणं प्राणेऽपानं तथाऽपरे ॥
प्राणापानगती रुद्ध्वा प्राणायामपरायणाः ॥
अपरे नियताहाराः प्राणान्प्राणेषु जुह्वति ॥३०॥
सर्वेऽप्येते यज्ञविदो यज्ञक्षपितकल्मषाः ॥
यज्ञशिष्टामृतभुजो यान्ति ब्रह्म सनातनम् ॥
नायं लोकोऽस्त्ययज्ञस्य कुतोऽन्यः कुरुसत्तम ॥३१॥
एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्रह्मणो मुखे ॥
कर्मजान् विद्धि तान् सर्वानेवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे ॥३२॥
श्रेयान् द्रव्यमयाद्यज्ञात् ज्ञानयज्ञः परंतप ॥
सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ॥३३॥
तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया ॥
उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः ॥३४॥
यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहमेवं यास्यसि पाण्डव ॥
येन भूतान्यशेषाणि द्रक्ष्यस्यात्मन्यथो मयि ॥३५॥
अपि चेदसि पापेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः ॥
सर्वं ज्ञानप्लवेनैव वृजिनं संतरिष्यसि ॥३६॥
यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन ॥
ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते तथा ॥३७॥
नहि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥
तत्स्वयं योगसंसिद्धः कालेनात्मनि विन्दति ॥३८॥
श्रद्धावान् लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः ॥
ज्ञानं लब्ध्वा परं शान्तिमचिरेणाधिगच्छति ॥३९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अज्ञश्चाश्रद्दधानश्च संशयात्मा विनश्यति ॥
नायं लोकोऽस्ति न परो न सुखं संशयात्मनः ॥४०॥
योगसंन्यस्तकर्माणं ज्ञानसंछिन्नसंशयम् ॥
आत्मवन्तं न कर्माणि निबध्नंति धनंजय ॥४१॥
यथा रविः सर्वरसान्प्रभुंक्ते
हुताशनश्चापि हि सर्वभक्षः ॥
तथैव योगी विषयान्प्रभुंक्ते
न लिप्यते पुण्यपापैश्च शुद्धः ॥४२॥
तस्मादज्ञानसंभूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनाऽऽत्मनः ॥
छित्त्वैवं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत ॥४३॥

इती श्री भगवद्गीतायां चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ पंचमो अध्यायः ५ ॥

अर्जुन उवाच

संन्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगं च शंससि ॥
यच्छ्रेयान् एतयोरेकस्तन्मे ब्रूहि विनिश्चितम् ॥१॥

श्री भगवानुवाच

संन्यासः कर्मयोगश्च निश्रेयसकरावुभौ ॥
तयोस्तु कर्मसंन्यासात् कर्मयोगो विशिष्यते ॥२॥
ज्ञेयः स नित्यसंन्यासी यो न द्वेष्टि न कांक्षति ॥
निर्द्वंद्वो हि महाबाहो सुखं बंधाद् विमुच्यते ॥३॥
सांख्ययोगौ पृथग्बालाः प्रवदन्ति न पण्डिताः ॥
एकमप्यास्थितः सम्यगुभयोः फलमश्नुते ॥४॥
यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैरनुगम्यते ॥
एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति स पश्यति ॥५॥
संन्यासस्तु महाबाहो दुःखमाप्तुमयोगतः ॥
योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म न चिरेणाधिगच्छति ॥६॥
योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः ॥
सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्यते ॥७॥
नैव किंचित् करोमीति युक्तो मन्येत तत्त्ववित् ॥
पश्यन् शृण्वन् स्पृशन् जिघ्रन्नश्नन् गच्छन् श्वसन् स्वपन् ॥८॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

प्रलपन् विलपन् गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि ॥
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषु वर्तन्त इति धारयन् ॥९॥

ब्रह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति यः ॥
लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥१०॥
कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिन्द्रियैरपि ॥
योगिनः कर्म कुर्वन्ति संगं त्यक्त्वात्मसिद्धये ॥११॥
युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीम् ॥
अयुक्तः कामकारेण फले सक्तो निबध्यते ॥१२॥
सर्वकर्माणि मनसा संन्यस्याऽऽस्ते सुखं वशी ॥
नवद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन्न कारयन् ॥१३॥
न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः ॥
न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते ॥१४॥
नादत्ते कस्यचित्पापं न चैव सुकृतं विभुः ॥
अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यंति जन्तवः ॥१५॥
ज्ञानेन तु तदज्ञानं येषां नाशितमात्मनः ॥
तेषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशयति तत्परम् ॥१६॥
तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः ॥
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धौतकल्मषाः ॥१७॥
स्मरन्तोऽपि मुहुस्त्वेतत्स्पृशंतोऽपि स्वकर्मणि ॥
सक्ता अपि न सज्जन्ति पंके रविकरा इव ॥१८॥
विद्याविनयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि ॥
शुनि चैव श्वपाके च पण्डिताः समदर्शिनः ॥१९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

इहैव तैर्जितः स्वर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः ॥
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद् ब्रह्मणि ते स्थिताः ॥२०॥
न प्रहृष्येत्प्रियं प्राप्य नोद्विजेत् प्राप्य चाप्रियम् ॥
स्थिरबुद्धिरसंमूढो ब्रह्मविद् ब्रह्मणि स्थितः ॥२१॥
बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा विन्दत्यात्मनि यः सुखम् ॥
स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमक्षयमश्नुते ॥२२॥
ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव ते ॥
आद्यन्तवन्तः कौन्तेय न तेषु रमते बुधः ॥२३॥
शक्नोतीहैव यः सोढुं प्राक् शरीरविमोचनात् ॥
कामक्रोधोद्भवं वेगं स योगी स सुखी मतः ॥२४॥
अन्तःसुखोन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेव यः ॥
स पार्थ परमं योगं ब्रह्मभूतोधिगच्छति ॥२५॥
लभन्ते ब्रह्मनिर्वाणमृषयः क्षीणकल्मषाः ॥
छिन्नद्वैधा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः ॥२६॥
कामक्रोधवियुक्तानां यतीनां यतचेतसाम् ॥
सर्वतो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते विदितात्मनाम् ॥२७॥
स्पर्शान्कृत्वा बहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चैवान्तरे भ्रुवोः ॥
प्राणापानौ समौ कृत्वा नासाभ्यंतरचारिणौ ॥२८॥
यतेन्द्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः ॥
विगतेच्छाभयक्रोधो यः सदा मुक्त एव सः ॥
भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोकमहेश्वरम् ॥२९॥
सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां शान्तिमृच्छति ॥३०॥

इती श्री भगवद्गीतायां पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥श्रीमद् भगवद् गीता॥

॥ षष्ठोऽध्यायः ६ ॥

श्री भगवानुवाच

अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः ॥
स संन्यासी च योगी च न निरग्निर्न चाक्रियः ॥१॥
यं संन्यासमिति प्राहुर्योगं तं विद्धि पाण्डव ॥
न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो योगी भवति कश्चन ॥२॥
आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्म कारणमुच्यते ॥
योगारूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते ॥३॥
यदा हि नेन्द्रियार्थेषु न कर्मस्वनुषज्जते ॥
सर्वसंकल्पसंन्यासी योगारुढस्तदोच्यते ॥४॥
उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत् ॥
आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥५॥
बन्धुरात्मात्मनस्तस्य येनैवात्मात्मना जितः ॥
अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ॥६॥
जितात्मनः प्रशान्तस्य परात्मसु समा मतिः ॥
शीतोष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमानयोः ॥७॥
ज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा कूटस्थो विजितेन्द्रियः ॥
युक्त इत्युच्यते योगी समलोष्टाश्मकांचनः ॥८॥
सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु ॥
साधुष्वपि च पापेषु समबुद्धिर्विशिष्यते ॥९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

इहैव तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः ॥
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद् ब्रह्मणि ते स्थिताः ॥१०॥
योगी युञ्जीत सततमात्मानं रहसि स्थितः ॥
एकाकी यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः ॥११॥
शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः ॥
नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकुशोत्तरम् ॥१२॥
तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः ॥
उपविश्यासने युंज्याद्योगमात्मविशुद्धये ॥१३॥
समं कायशिरोग्रीवं धारयन्नचलं स्थितः ॥
संपश्यन्नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन् ॥१४॥
प्रशांतात्मा विगतभीर्ब्रह्मचारिव्रते स्थितः ॥
मनः संयम्य मच्चित्तो युक्त आसीत मत्परः ॥१५॥
युंजन्नेवं सदात्मानं मद्भक्तोऽनन्यमानसः ॥
शान्तिं निर्वाणपरमां मत्संस्थामधिगच्छति ॥१६॥
योगोस्ति नैवात्यश्नतो न चैकान्तमनश्नतः ॥
न चातिस्वप्नशीलस्य नातिजागरतोऽर्जुन ॥१७॥
युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु ॥
युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भवति दुःखहा ॥१८॥
यदा विनियतं चित्तमात्मन्येवावतिष्ठते ॥
निःस्पृहः सर्वकामेभ्यो युक्त इत्युच्यते तदा ॥१९॥
यथा दीपो निवातस्थो नेंगते सोपमा स्मृता ॥
योगिनो यतचित्तस्य युंजतो योगमात्मनि ॥२०॥
यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवनात् ॥
यत्र चैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुष्यति ॥२१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

सुखमात्यंतिकं यत्र बुद्धिग्राह्यमतीन्द्रियम् ॥
वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः ॥२२॥
यं लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः ॥
यस्मिन् स्थितो न दुःखेन गुरुणापि विचाल्यते ॥२३॥
तं विद्याद् दुःखसंयोगवियोगं योगसंज्ञितम् ॥
स निश्चयेन योक्तव्यो योगोऽनिर्विण्णचेतसा ॥२४॥
संकल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ॥
मनसैवेन्द्रियग्रामं विनियम्य समन्ततः ॥२५॥
शनैः शनैरुपरमेद् बुद्ध्या धृतिगृहीतया ॥
आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किंचिदपि चिन्तयेत् ॥२६॥
यतो यतो निश्चरति मनश्चंचलमस्थिरम् ॥
ततस्ततो नियम्यैतदात्मन्येव शमं नयेत् ॥२७॥
प्रशांतमनसं ह्येनं योगिनं सुखमुत्तमम् ॥
उपैति शांतरजसं ब्रह्मभूतमकल्मषम् ॥२८॥
युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमानसः ॥
सुखेन ब्रह्मसंयोगमत्यन्तमधिगच्छति ॥२९॥
स ब्रह्मा स शिवः सेन्द्रः सोक्षरः परमः स्मृतः ॥
स एव विष्णुः स प्राणः स कामाग्निः स चन्द्रमाः ॥३०॥
स एव सर्वं यद् भूतं यच्च भव्यं सनातनम् ॥
ज्ञात्वा तं मृत्युमत्येति नान्यः पंथा विमुक्तये ॥३१॥
सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ॥
संपश्यन् ब्रह्मपरमं याति नान्येन हेतुना ॥३२॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः ॥
आत्मानमरणिं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिम् ॥
ज्ञाननिर्मथनाभ्यासात्पाशं दहति पूरुषः ॥३३॥
यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति ॥
तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति ॥३४॥
यस्तु सर्वाणि भूतानि आत्मन्येवानुपश्यति ॥
सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते ॥३५॥
सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः ॥
सर्वथा वर्तमानोपि स योगी मयि वर्तते ॥३६॥
आत्मौपम्येन सर्वत्र समं पश्यति योऽर्जुन ॥
सुखं वा यदि वा दुःखं स योगी परमो मतः ॥३७॥

अर्जुन उवाच ।

योऽयं योगस्त्वया प्रोक्तः साम्येन मधुसूदन ॥
एतस्याहं न पश्यामि चंचलत्वात् स्थितिं स्थिराम् ॥३८॥
चंचलं हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलवद् दृढम् ॥
तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥३९॥

श्री भगवानुवाच

असंशयं महाबाहो मनो दुर्निग्रहं चलम् ॥
अभ्यासेन तु कौन्तेय वैराग्येण च गृह्यते ॥४०॥
असंयतात्मना योगो दुष्प्राप इति मे मतिः ॥
वश्यात्मना तु यतता शक्योऽवाप्तुमुपायतः ॥४१॥

अर्जुन उवाच

अयतः श्रद्धयोपेतो योगाच्चलितमानसः ॥
लिप्समानः सतां मार्गं प्रमूढो ब्रह्मणः पथि ॥४२॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

बीजं मां सर्वभूतानां विद्धि पार्थ सनातनम् ॥
बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहम् ॥१०॥
बलं बलवतामस्मि कामरागविवर्जितम् ॥
धर्माविरुद्धो भूतेषु कामोऽस्मि भरतर्षभ ॥११॥
ये चैव सात्त्विका भावा राजसास्तामसाश्च ये ॥
मत्त एवेति तान् विद्धि न त्वहं तेषु ते मयि ॥१२॥
त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत् ॥
मोहितं नाभिजानाति मामेभ्यः परमव्ययम् ॥१३॥
दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया दुरत्यया ॥
मामेव ये प्रपद्यन्ते मायामेतां तरन्ति ते ॥१४॥
न मां दुष्कृतिनो मूढाः प्रपद्यन्ते नराधमाः ॥
माययाऽपहृतज्ञाना आसुरं भावमाश्रिताः ॥१५॥
चतुर्विधा भजन्ते मां जनाः सुकृतिनः सदा ॥
आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥१६॥
तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते ॥
प्रियो हि ज्ञानिनोऽत्यर्थमहं स च मम प्रियः ॥१७॥
उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतः ॥
आस्थितः स हि युक्तात्मा मामेवाऽनुत्तमां गतिम् ॥१८॥
बहूनां जन्मनामन्ते ज्ञानवान्मां प्रपद्यते ॥
वासुदेवः सर्वमिति स महात्मा सुदुर्लभः ॥१९॥
कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः प्रपद्यन्तेऽन्यदेवताः ॥
तं तं नियममास्थाय प्रकृत्या नियताः स्वया ॥२०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यो यो यां यां तनुं भक्तः श्रद्धयार्चितुमिच्छति ॥
तस्य तस्याऽचलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहम् ॥२१॥
स तया श्रद्धया युक्तस्तस्याराधनमीहते ॥
लभते च ततः कामान्मयैव विहितान् हितान् ॥२२॥
अन्तवत्तु फलं तेषां तद्भवत्यल्पमेधसाम् ॥
देवान्देवयजो यान्ति सिद्धान् सिद्धव्रतास्तथा ॥२३॥
यक्षान्विद्याधरान्यान्ति गन्धर्वांस्तत्परायणाः ॥
भूतान्भूतयजो यान्ति मद्भक्ता यान्ति मामपि ॥२४॥
अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यन्ते मामबुद्धयः ॥
परं भावमजानन्तो ममाव्ययमनुत्तमम् ॥२५॥
नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमायासमावृतः ॥
मूढोऽयं नाभिजानाति लोको मामजमव्ययम् ॥२६॥
वेदाहं समतीतानि वर्तमानानि चार्जुन ॥
भविष्यन्ति च भूतानि मां तु वेद न कश्चन ॥२७॥
इच्छाद्वेषसमुत्थेन द्वंद्वमोहेन भारत ॥
सर्वभूतानि संमोहं सर्गे यान्ति परंतप ॥२८॥
येषां त्वन्तं गतं पापं जनानां पुण्यकर्मणाम् ॥
ते द्वंद्वमोहनिर्मुक्ता भजन्ते मां दृढव्रताः ॥२९॥
जरामरणमोक्षाय मामाश्रित्य यतन्ति ये ॥
ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाखिलम् ॥३०॥
साधिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये विदुः ॥
प्रयाणकालेऽपि च मां ते विदुर्युक्तचेतसः ॥३१॥

इति श्री भगवद्गीतायां सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद्गीता ॥

॥ अष्टमोऽध्यायः ८ ॥

अर्जुन उवाच

किं तद् ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम ॥
अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते ॥१॥
अधियज्ञः कथं कोऽत्र देहेऽस्मिन्मधुसूदन ॥
प्रयाणकालेऽपि कथं ज्ञेयोऽसि नियतात्मभिः ॥२॥

श्री भगवानुवाच

अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोऽध्यात्ममुच्यते ॥
भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितम् ॥३॥
अधिभूतं क्षरो भावः पुरुषश्चाधिदैवतम् ॥
अधियज्ञोऽहमेवात्र देहे देहभृतांवर ॥४॥
अन्तकाले च मामेव स्मरन्मुक्त्वा कलेवरम् ॥
यः प्रयाति स मद्भावं याति नास्त्यत्र संशयः ॥५॥
यं यं वाऽपि स्मरन्भावं त्यजत्यन्ते कलेवरम् ॥
तं तमेवैति कौन्तेय सदा तद्भावभावितः ॥६॥
तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मर युध्य च ॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयम् ॥७॥
अभ्यासयोगयुक्तेन चेतसा नान्यगामिना ॥
परमं पुरुषं दिव्यं याति पार्थानुचिन्तयन् ॥८॥
यथा नद्यः स्यंदमानाः समुद्रे ॥
गच्छन्त्यस्तं नामरूपे विहाय ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

तथा विद्वान्नामरूपाद्विमुक्तः ॥
परात्परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥९॥
कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ॥
सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूपमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥१०॥
प्रयाणकाले मनसाऽचलेन भक्त्या युक्तो योगबलेन चैव ॥
भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक् स तं परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥११॥
यदक्षरं वेदविदो वदन्ति विशन्ति यद्यतयो वीतरागाः ॥
यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं संग्रहेणाऽभिधास्ये ॥१२॥
यच्च वाचा नाभ्युदितमभ्युद्यते च येन वाक् ॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥१३॥
मनुते यन्न मनसा येनाहुश्च मनोमतम् ॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥१४॥
यच्चक्षुषा न पश्यति येन चक्षूंषि पश्यंति ॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥१५॥
शृणोति यन्न श्रोत्रेण येन श्रोत्रमिदं श्रुतम् ॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥१६॥
प्राणीति यन्न प्राणेन प्राणः प्राणीयते यतः ॥
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥१७॥
एतद्ध्येवाक्षरं ब्रह्म एतदेवामृतं परम् ॥
एतदेवाव्ययं ज्ञात्वा यो यदिच्छेत्तदाप्नुयात् ॥१८॥
एतदालंबनं श्रेष्ठमेतदालंबनं परम ॥
एतदालंबनं ज्ञात्वा प्राप्नोति परमां गतिम् ॥१९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च ॥
मूर्ध्न्याधायात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणाम् ॥२०॥
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ॥
यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम् ॥२१॥
तदेतदक्षरं ब्रह्म स प्राणो वाङ् मनश्च सः ॥
तत्सत्यममृतं चैव तद्विद्धि भरतर्षभ ॥२२॥
प्रणवो धनुः शरो ह्यात्मा ब्रह्म तल्लक्ष्यमुच्यते ॥
अप्रमत्तेन वेद्धव्यं शरवत्तन्मयो भवेत् ॥२३॥
धनुर्गृहीत्वैवमिदं महास्त्रं शरं ह्युपासानिशितं विधाय ॥
आयम्य तद्भागवतेन धीरो लक्ष्यं तदेवाक्षरमित्यवेहि ॥२४॥
अनन्यचेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः ॥
तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य देहिनः ॥२५॥
मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखालयमशाश्वतम् ॥
नाप्नुवन्ति महात्मानः संसिद्धिं परमां गताः ॥२६॥
आब्रह्मभुवनाल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन ॥
मामुपेत्य तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते ॥२७॥
सहस्रयुगपर्यन्तमहर्यद् ब्रह्मणो विदुः ॥
रात्रिं युगसहस्रान्तां तेऽहोरात्रविदो जनाः ॥२८॥
अव्यक्ताद् व्यक्तयः सर्वाः प्रभवन्त्यहरागमे ॥
रात्र्यागमे प्रलीयन्ते तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥२९॥
भूतग्रामः स एवायं भूत्वा भूत्वा प्रलीयते ॥
रात्र्यागमेऽवशः पार्थ प्रभवत्यहरागमे ॥३०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

पाणिनि कन्या महाविद्यालय

परस्तस्मात्तु भावोऽन्यो व्यक्ताऽव्यक्तः सनातनः ॥
यः स सर्वेषु भूतेषु नश्यत्सु न विनश्यति ॥३१॥
अव्यक्तोक्षर इत्युक्तस्तमाहुः परमां गतिम् ॥
यं प्राप्य न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥३२॥
पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया ॥
यं प्राप्य न पुनर्जन्म लभन्ते योगिनोऽर्जुन ॥३३॥
यस्यान्तःस्थानि भूतानि यत्र सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥३४॥
यत्र काले त्वनावृत्तिमावृत्तिं चैव योगिनः ॥
प्रयाता यान्ति तं कालं वक्ष्यामि भारतर्षभ ॥३५॥
अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लः षण्मासा उत्तरायणम् ॥
तत्र प्रयाता गच्छन्ति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः ॥३६॥
धूमो रात्रिस्तथा कृष्णः षण्मासा दक्षिणायनम् ॥
तत्र चान्द्रमसं ज्योतिर्योगी प्राप्य निवर्तते ॥३७॥
शुक्लकृष्णगती ह्येते जगतः शाश्वते मते ॥
अनयोर्यात्यनावृत्तिमेकथाऽऽवर्ततेऽन्यया ॥३८॥
नैते सृती पार्थ जानन् योगी मुह्यति कश्चन ॥
तस्मात्सर्वेषु कालेषु योगयुक्तो भवार्जुन ॥३९॥
वेदेषु यज्ञेषु तपःसु चैव दानेषु यत्पुण्यफलं प्रदिष्टम् ॥
अत्येति तत्सर्वमिदं विदित्वा योगी परं स्थानमुपैति
चाद्यम् ॥४०॥

इति श्री भगवद्गीतायां अष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद्गीता ॥

॥ नवमोऽध्यायः ९ ॥

श्री भगवानुवाच

इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ॥
ज्ञानं विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात् ॥१॥

राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम् ॥
प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमव्ययम् ॥२॥

अश्रद्दधानाः पुरुषा धर्मस्यास्य परंतप ॥
अप्राप्य मां निवर्तन्ते मृत्युसंसारवर्त्मनि ॥३॥

मया ततमिदं सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना ॥
मत्स्थानि सर्वभूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः ॥४॥

न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम् ॥
भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥५॥

यथाऽऽकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान् ॥
तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥६॥

एवं हि सर्वभूतेषु चराम्यनभिलक्षितः ॥
भूतप्रकृतिमास्थाय सह चैव विनैव च ॥७॥

सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामकीम् ॥
कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥८॥

प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः पुनः ॥
भूतग्राममिदं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

न च मां तानि कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय ॥
उदासीनवदासीनमसक्तं तेषु कर्मसु ॥१०॥
मयाऽध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचराचरम् ॥
हेतुनाऽनेन कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते ॥११॥
अवजानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम् ॥
परं भावमजानन्तो ममाव्ययमनुत्तमम् ॥१२॥
मोघाशा मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः ॥
आसुरीं राक्षसीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥१३॥
महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृतिमाश्रिता ॥
भजन्त्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययम् ॥१४॥
सततं कीर्तयन्तश्च यजन्तश्च दृढव्रताः ॥
नमस्यन्तश्च मां भक्त्या नित्ययुक्ता उपासते ॥१५॥
ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये यजन्तो मामुपासते ॥
एकत्वेन पृथक्त्वेन बहुधा विश्वतोमुखम् ॥१६॥
अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाऽहमहमौषधम् ॥
मन्त्रोऽहमहमेवाज्यमहमग्निरहं हुतम् ॥१७॥
पिताऽहमस्य जगतो माता धाता पितामहः ॥
वेद्यं पवित्रमोङ्कारोऽथर्व ऋक् साम वै यजुः ॥१८॥
गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी निवासः शरणं सुहृत् ॥
प्रभवः प्रलयः स्थानं निधानं बीजमव्ययम् ॥१९॥
तपाम्यहमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि च ॥
अमृतं चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥२०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

त्रैविद्या मां सोमपाः पूतपापा
यज्ञैरिष्ट्वा स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते ॥
ते पुण्यमासाद्य सुरेन्द्रलोक-
मश्नन्ति दिव्यान्दिवि देवभोगान् ॥२०॥
ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं
क्षीणे पुण्ये मर्त्यलोकं विशन्ति ॥
एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना
गतागतं कामकामा लभन्ते ॥२१॥
अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते ॥
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥२२॥
येऽप्यन्यदेवताभक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः ॥
तेऽपि मामेव कौन्तेय यजन्त्यविधिपूर्वकम् ॥२३॥
अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च ॥
न तु मामभिजानन्ति तत्त्वेनातश्च्यवन्ति ते ॥२४॥
यान्ति देवव्रता देवान्पितॄन्यान्ति पितृव्रताः ॥
भूतानि यान्ति भूतेज्या यान्ति मद्याजिनोऽपि माम् ॥२५॥
पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ॥
तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ॥२६॥
यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ॥
यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥२७॥
शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबन्धनैः ॥
संन्यासयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि ॥२८॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अचिंत्यमव्यक्तमनंतरूपं
शिवं प्रशांतममृतं ब्रह्मयोनिम् ॥
तमादिमध्यांतविहीनमेकं
विभुं चिदानंदमरूपमद्भुतम् ॥३०॥
उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं
त्रिलोचनं नीलकंठं प्रशांतम् ॥
हृत्पुंडरीके विरजं विशुद्धं
संचिंतयेद् ब्रह्मरूपं विशोकम् ॥३१॥
समोऽहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्योऽस्ति न प्रियः ॥
ये भजन्ति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहम् ॥३२॥
अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् ॥
साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः ॥३३॥
क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति ॥
कौन्तेय प्रतिजानीहि न मद्भक्तः प्रणश्यति ॥३४॥
मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य येऽपि स्युः पापयोनयः ॥
स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्तेऽपि यान्ति परां गतिम् ॥३५॥
किं पुनर्ब्राह्मणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा ॥
अनित्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व माम् ॥३६॥
मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ॥
मामेवैष्यसि युक्त्वैवमात्मानं मत्परायणः ॥३७॥

इति श्री भगवद्गीतायां नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद्गीता ॥

॥ दशमोऽध्यायः १० ॥

श्री भगवानुवाच

भूय एव महाबाहो शृणु मे परमं वचः ॥
यत्तेऽहं प्रियमाणाय वक्ष्यामि हितकाम्यया ॥१॥
न मे विदुः सुरगणाः प्रभवं न महर्षयः ॥
अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च सर्वशः ॥२॥
यो मामजमनादिं च वेत्ति लोकमहेश्वरम् ॥
असंमूढः स मर्त्येषु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥३॥
बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः क्षमा सत्यं दमः शमः ॥
सुखं दुःखं भवो भावो भयं चाभयमेव च ॥४॥
अहिंसा समता तुष्टिस्तपो दानं यशोऽयशः ॥
भवन्ति भावा भूतानां मत्त एव पृथग्विधाः ॥५॥
महर्षयः सप्त पूर्वे चत्वारो मनवस्तथा ॥
मद्भावा मानसा जाता येषां लोक इमाः प्रजाः ॥६॥
एतां विभूतिं योगं च मम यो वेत्ति तत्त्वतः ॥
सोऽविकम्पेन योगेन युज्यते नात्र संशयः ॥७॥
अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते ॥
इति मत्वा भजन्ते मां बुधा भावसमन्विताः ॥८॥
मच्चित्ता मद्गतप्राणा बोधयन्तः परस्परम् ॥
कथयन्तश्च मां नित्यं तुष्यन्ति च रमन्ति च ॥९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

तेषां सततयुक्तानां भजतां प्रीतिपूर्वकम् ॥
ददामि बुद्धियोगं तं येन मामुपयान्ति ते ॥१०॥
तेषामेवानुकंपार्थमहमज्ञानजं तमः ॥
नाशयाम्यात्मभावस्थो ज्ञानदीपेन भास्वता ॥११॥

अर्जुन उवाच

परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं परमं भवान् ॥
पुरुषं शाश्वतं दिव्यमादिदेवमजं विभुम् ॥१२॥
आहुस्त्वामृषयः सर्वे देवर्षिर्नारदस्तथा ॥
असितो देवलो व्यासः स्वयं चैव ब्रवीषि मे ॥१३॥
सर्वमेतदृतं मन्ये यन्मां वदसि केशव ॥
न हि ते भगवन् व्यक्तिं विदुर्देवा महर्षयः ॥१४॥
स्वयमेवात्मनाऽऽत्मानं वेत्थ त्वं पुरुषोत्तम ॥
भूतभावन भूतेश देवदेव जगत्पते ॥१५॥
वक्तुमर्हस्यशेषेण विभूतीरात्मनः शुभाः ॥
याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्वं व्याप्य तिष्ठसि ॥१६॥
कथं विद्यामहं योगिंस्त्वामहं परिचिन्तयन् ॥
केषु केषु च भावेषु चिन्त्योऽसि भगवन्मया ॥१७॥
विस्तरेणात्मनो योगं विभूतिं च जनार्दन ॥
भूयः कथय तृप्तिर्हि शृण्वतो नास्ति मेऽमृतम् ॥१८॥

श्री भगवानुवाच

हन्त ते कथयिष्यामि विभूतीरात्मनः शुभाः ॥
प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे ॥१९॥
अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः ॥
अहमादिश्च मध्यं च भूतानामन्त एव च ॥२०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

आदित्यानामहं विष्णुर्ज्योतिषां रविरंशुमान् ॥
मरीचिर्मरुतामस्मि नक्षत्राणामहं शशी ॥२१॥
वेदानां सामवेदोऽस्मि देवानामस्मि वासवः ॥
इन्द्रियाणां मनश्चास्मि भूतानामस्मि चेतना ॥२२॥
रुद्राणां शङ्करश्चास्मि वित्तेशो यक्षरक्षसाम् ॥
वसूनां पावकश्चास्मि मेरुः शिखरिणामहम् ॥२३॥
पुरोधसां च मुख्यं मां विद्धि पार्थ बृहस्पतिम् ॥
सेनानीनामहं स्कन्दः सरसामस्मि सागरः ॥२४॥
महर्षीणां भृगुरहं गिरामस्म्येकमक्षरम् ॥
यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि स्थावराणां हिमालयः ॥२५॥
अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षीणां च नारदः ॥
गन्धर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां कपिलो मुनिः ॥२६॥
उच्चैःश्रवसमश्वानां विद्धि माममृतोद्भवम् ॥
ऐरावतं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपम् ॥२७॥
आयुधानामहं वज्रं धेनूनामस्मि कामधुक् ॥
प्रजनश्चास्मि कन्दर्पः सर्पाणामस्मि वासुकिः ॥२८॥
अनन्तश्चास्मि नागानां वरुणो यादसामहम् ॥
पितॄणामर्यमा चास्मि यमः संयमतामहम् ॥२९॥
प्रल्हादश्चास्मि दैत्यानां कालः कलयतामहम् ॥
मृगाणां च मृगेन्द्रोऽहं वैनतेयश्च पक्षिणाम् ॥३०॥
पवनः पवतामस्मि रामः शस्त्रभृतामहम् ॥
झषाणां मकरश्चास्मि स्रोतसामस्मि जान्हवी ॥३१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

सर्गाणामादिरन्तश्च मध्यं चैवाहमर्जुन ॥
अध्यात्मविद्या विद्यानां वादः प्रवदतामहम् ॥३२॥
अक्षराणामकारोऽस्मि द्वंद्वः सामासिकस्य च ॥
अहमेवाक्षयः कालो धाताऽहं विश्वतोमुखः ॥३३॥
मृत्युः सर्वहरश्चाहमुद्भवश्च भविष्यताम् ॥
कीर्तिः श्रीर्वाक्च नारीणां स्मृतिर्मेधा धृतिः क्षमा ॥३४॥
बृहत्साम तथा साम्नां गायत्री छन्दसामहम् ॥
मासानां मार्गशीर्षोऽहमृतूनां कुसुमाकरः ॥३५॥
द्यूतं छलयतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहम् ॥
जयोऽस्मि व्यवसायोस्मि सत्त्वं सत्त्ववतामहम् ॥३६॥
वृष्णीनां वासुदेवोऽस्मि पाण्डवानां धनञ्जयः ॥
मुनीनामप्यहं व्यासः कवीनामुशना कविः ॥३७॥
दण्डो दमयतामस्मि नीतिरस्मि जिगीषताम् ॥
मौनं चैवास्मि गुह्यानां ज्ञानं ज्ञानवतामहम् ॥३८॥
यच्चापि सर्वभूतानां बीजं तदहमर्जुन ॥
न तदस्ति विना यत्स्यान्मया भूतं चराचरम् ॥३९॥
नान्तोऽस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परन्तप ॥
एष तूद्देशतः प्रोक्तो विभूतेर्विस्तरो मया ॥४०॥
यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ॥
तत्तदेवावगच्छेस्त्वं मम तेजोंऽशसंभवम् ॥४१॥
अथवा बहुनैतेन किं ज्ञातेन तवार्जुन ॥
विष्टभ्याहमिदं कृत्स्नमेकांशेन स्थितो जगत् ॥४२॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतायां दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद्गीता ॥

॥ एकादशोऽध्याय: ११ ॥

सञ्जय उवाच

श्रुत्वा श्रीकृष्णवचनं राजन्पार्थोऽब्रवीत्तदा ॥
मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम् ॥१॥
यत्त्वयोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम ॥
भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया ॥२॥
त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययम् ॥
एवमेतद्यथाऽऽत्थ त्वमात्मानं परमेश्वर ॥३॥
द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम ॥
मन्यसे यदि तच्छक्यं मया द्रष्टुमिति प्रभो ॥४॥
योगीश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम् ॥
श्रुत्वा पार्थवचः प्राह भगवान्भक्तवत्सलः ॥५॥

श्री भगवानुवाच

पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रशः ॥
नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि च ॥६॥
पश्यादित्यान् वसून् रुद्रानश्विनौ मरुतस्तथा ॥
बहून्यदृष्टपूर्वाणि पश्याश्चर्याणि पाण्डव ॥७॥
इहैकस्थं जगत्कृत्स्नं पश्याद्य सचराचरम् ॥
मम देहे गुडाकेश यच्चान्यद् द्रष्टुमिच्छसि ॥८॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

न तु मां शक्ष्यसि द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुसा ॥
दिव्यं ददामि ते चक्षुः पश्य मे योगमैश्वरम् ॥९॥

सञ्जय उवाच

एवमुक्त्वा ततो राजन् महायोगीश्वरो हरिः ॥
दर्शयामास पार्थाय परमं रूपमैश्वरम् ॥१०॥
अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनम् ॥
अनेकदिव्याभरणं दिव्यानेकोद्यतायुधम् ॥११॥
दिव्यमालांबरधरं दिव्यगन्धानुलेपनम् ॥
सर्वाश्चर्यमयं देवमनन्तं विश्वतोमुखम् ॥१२॥
दिवि सूर्यसहस्रस्य भवेद्युगपदुत्थिता ॥
यदि भाः सदृशी सा स्याद्भासस्तस्य महात्मनः ॥१३॥
तत्रैकस्थं जगत्कृत्स्नं प्रविभक्तमनेकधा ॥
अपश्यद्देवदेवस्य शरीरे पाण्डवस्तदा ॥१४॥
ततः स विस्मयाविष्टो हृष्टरोमा धनञ्जयः ॥
प्रणम्य शिरसा देवं कृताञ्जलिरभाषत ॥१५॥

अर्जुन उवाच

पश्यामि देवांस्तव देव देहे
सर्वांस्तथा भूतविशेषसङ्घान् ॥
ब्रह्माणमीशं कमलासनस्थ-
मृषींश्च सर्वानुरगांश्च दिव्यान् ॥१६॥
अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रं
पश्यामि त्वां सर्वतोऽनन्तरूपम् ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

नान्तं न मध्यं न पुनस्तवादिं
पश्यामि विश्वेश्वर विश्वरूपम् ॥१७॥
किरीटिनं गदिनं चक्रिणं च
तेजोराशिं सर्वतो दीप्तिमन्तम् ॥
पश्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समन्ता-
द्दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयम् ॥१८॥
त्वमक्षरं परमं वेदितव्यं
त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् ॥
त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता
सनातनस्त्वं पुरुषो मतो मे ॥१९॥
अनादिमध्यान्तमनन्तवीर्य-
मनन्तबाहुं शशिसूर्यनेत्रम् ॥
पश्यामि त्वां दीप्तहुताश वक्त्रं
स्वतेजसा विश्वमिदं तपन्तम् ॥२०॥
द्यावापृथिव्योरिदमन्तरं हि
व्याप्तं त्वयैकेन दिशश्च सर्वाः ॥
दृष्ट्वाऽद्‌भूतं रूपमुग्रं तवेदग्
लोकत्रयं प्रव्यथितं महात्मन् ॥२१॥
अमी हि त्वा सुरसङ्घा विशन्ति
केचिद्भीताः प्राञ्जलयो गृणन्ति ॥
स्वस्तीति चोक्त्वैव महर्षिसङ्घाः
स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः ॥२२॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

रुद्रादित्या वसवो ये च साध्या
विश्वेऽश्विनौ मरुतश्चोष्मपाश्च ॥
गन्धर्वयक्षासुरसिद्धसङ्घा
वीक्षन्ते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे ॥२३॥

रूपं महत्ते बहुवक्त्रनेत्रं
महाबाहो बहुबाहूरुपादम् ॥
बहूदरं बहुदंष्ट्राकरालं
दृष्ट्वा लोकाः प्रव्यथितास्तथाहम् ॥२४॥

नभःस्पृशं दीप्तमनेकवर्णं
व्यात्ताननं दीप्तविशालनेत्रम् ॥
दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथितान्तरात्मा
धृतिं न विन्दामि शमं च विष्णो ॥२५॥

दंष्ट्राकरालानि च ते मुखानि
दृष्ट्वैव कालानलसन्निभानि ॥
दिशो न जाने न लभे च शर्म
प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥२६॥

अमी सर्वे धृतराष्ट्रस्य पुत्राः
सर्वैः सहैवाऽवनिपालसङ्घैः ॥
भीष्मो द्रोणः सूतपुत्रस्तथाऽसौ
सहास्मदीयैरपि योधमुख्यैः ॥२७॥

वक्त्राणि ते त्वरमाणा विशन्ति
दंष्ट्राकरालानि भयानकानि ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

केचिद्विलग्ना दशनान्तरेषु
संदृश्यन्ते चूर्णितैरुत्तमाङ्गैः ॥२८॥
नानारूपैः पुरुषैर्वध्यमाना
विशंति ते वक्त्रमचिन्त्यरूपम् ॥
यौधिष्ठिरा धार्तराष्ट्राश्च योधाः
शस्त्रैः कृत्ता विविधैः सर्व एव ॥२९॥
त्वत्तेजसा विहता नूनमेव
तथा हीमे त्वच्छरीरप्रविष्टाः ॥३०॥
यथा नदीनां बहवोऽम्बुवेगाः
समुद्रमेवाभिमुखा द्रवन्ति ॥
तथा तवामी नरलोकवीरा
विशन्ति वक्त्राण्यभितो ज्वलन्ति ॥३१॥
यथा प्रदीप्तं ज्वलनं पतङ्गा
विशन्ति नाशाय समृद्धवेगाः ॥
तथैव नाशाय विशन्ति लोका-
स्तवापि वक्त्राणि समृद्धवेगाः ॥३२॥
लेलिह्यसे ग्रसमानः समन्ता-
ल्लोकान् समग्रान् वदनैर्ज्वलद्भिः ॥
तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं
भासस्तवोग्राः प्रतपन्ति विष्णो ॥३३
आख्याहि मे को भवानुग्ररूपो
नमोऽस्तु ते देववर प्रसीद ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

विज्ञातुमिच्छामि भवन्तमाद्यं
न हि प्रजानामि तव प्रवृत्तिम् ॥३४॥

श्री भगवानुवाच

नारायणोऽहं पुरुषः शिवोहं
ब्रह्माऽहमस्मि सकलोहमस्मि ॥
पूर्णोऽहमीशश्च पुरातनोहं
हिरण्मयो ज्ञानरूपोऽहमस्मि ॥३५॥

कालोऽस्मि लोकक्षयकृत् प्रवृद्धो
लोकान् समाहर्तुमिह प्रवृत्तः ॥
ऋतेऽपि त्वा न भविष्यन्ति सर्वे
येऽवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधाः ॥३६॥

तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशो लभस्व
जित्वा शत्रून् भुङ्क्ष्व राज्यं समृद्धम् ॥
मयैवैते निहताः पूर्वमेव
निमित्तमात्रं भव सव्यसाचिन् ॥३७॥

द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च
कर्णं तथान्यानपि वीरयोधान् ॥
मया हतांस्त्वं जहि मा व्यथिष्ठा
युध्यस्व जेतासि रणे सपत्नान् ॥३८॥

सञ्जय उवाच

एतच्छ्रुत्वा वचनं केशवस्य
कृताञ्जलिर्वेपमानः किरीटी ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

नमस्कृत्वा भूय एवाह कृष्णं
सगद्गदं भीतभीतः प्रणम्य ॥३९॥
अर्जुन उवाच
स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या
जगत् प्रहृष्यत्यनुरज्यते च ॥
रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति
सर्वे नमस्यन्ति च सिद्धसंघाः ॥४०॥
कस्माच्च ते न नमेयुर्महात्मन्
गरीयसे ब्रह्मणोऽप्यादिकर्त्रे ॥
अनन्त देवेश जगन्निवास
त्वमक्षरं सदसत्तः परं यत् ॥४१॥
त्वमादिदेवः पुरुषः पुराण-
स्त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् ॥
वेत्तासि वेद्यं परमं च धाम
त्वया ततं विश्वमनन्तरूप ॥४२॥
वायुर्यमोऽग्निर्वरुणः शशाङ्कः
प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च ॥
अनादिमानप्रतिमप्रभावः
सर्वेश्वरः सर्वमहाविभुते ॥४३॥
नमोनमस्तेऽस्तु सहस्रकृत्वः
पुनश्च भूयोऽपि नमोनमस्ते ॥
नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते
नमोऽस्तु ते सर्वत एव सर्वे ॥४४॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

नहि त्वदन्यः कश्चिदस्तीह देव
लोकत्रये दृश्यतेऽचिन्त्यकर्मा ॥
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वं
व्याप्नोषि सर्वं च ततोऽसि सर्वः ॥४५॥
सखेति मत्वा प्रसभं यदुक्तं
हे कृष्ण हे यादव हे सखेति ॥
अजानता महिमानं तवेमं
मया प्रमादात् प्रणयेन वाऽपि ॥४६॥
यच्चावहासार्थमसत्कृतोऽसि
विहारशय्यासनभोजनेषु ॥
एकोऽथवाऽप्यच्युत तत्समक्षं
तत्क्षामये त्वामहमप्रमेयम् ॥४७॥
पिताऽसि लोकस्य चराचरस्य
त्वमस्य विश्वस्य गुरुर्गरीयान्
न त्वत्समोऽस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यो
लोकत्रयेऽप्यप्रतिमप्रभावः ॥४८॥
तस्मात् प्रणम्य प्रणिधाय कायं
प्रसादये त्वामहमीशमीड्यम् ॥
पितेव पुत्रस्य सखेव सख्युः
प्रियः प्रियस्यार्हसि देव सोढुम् ॥४९॥
दिव्यानि कर्माणि तवाद्भुतानि
पूर्वाणि पूर्वा ऋषयः स्मरन्ति ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

नान्योऽस्ति कर्ता जगतस्त्वमेको
धाता विधाता च विभुर्भवश्च ॥५०॥
तवाद्भुतं किं नु भवेदसह्यं
किंवा शक्यं परतः कीर्तयिष्ये ॥
कर्तासि सर्वस्य यतः स्वयं वै
विभो ततः सर्वमिदं त्वमेव ॥५१॥
अत्यद्भुतं कर्म न दुष्करं ते
कर्मोपमानं न हि विद्यते ते ॥
न ते गुणानां परिमाणमस्ति
न तेजसो नापि बलस्य नर्द्धेः ॥५२॥
अदृष्टपूर्वं हृषितोऽस्मि दृष्ट्वा
भयेन च प्रव्यथितं मनो मे ॥
तदेव मे दर्शय देव रूपं
प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥५३॥
किरीटिनं गदिनं चक्रहस्त-
मिच्छामि त्वां द्रष्टुमहं तथैव ॥
तेनैव रूपेण भुजद्वयेन
सहस्रबाहो भव विश्वमूर्ते ॥५४॥

श्री भगवानुवाच

मया प्रसन्नेन तवार्जुनेदं
रूपं परं दर्शितमात्मयोगात् ॥
तेजोमयं विश्वमनन्तमाद्यं
यन्मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वम् ॥५५॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

न वेदयज्ञाध्ययनैर्न दानैर्न च क्रियाभिर्न तपोभिरुग्रैः ॥
एवंरूपं शक्यमहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥५६॥

मा ते व्यथा मा च विमूढभावो
दृष्ट्वा रूपं घोरमीदृङ् ममेदम् ॥
व्यपेतभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वं
तदेव मे रूपमिदं प्रपश्य ॥५७॥

सञ्जय उवाच

इत्यर्जुनं वासुदेवस्तथोक्त्वा स्वकं रूपं दर्शयामास भूयः ॥
आश्वासयामास च भीतमेनं भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा ॥५८॥

अर्जुन उवाच

दृष्ट्वेदं मानुषं रूपं तव सौम्यं जनार्दन ॥
इदानीमस्मि संवृत्तः सचेता प्रकृतिं गतः ॥५९॥

श्री भगवानुवाच

सुदुर्दर्शमिदं रूपं दृष्टवानसि यन्मम ॥
देवा अप्यस्य रूपस्य नित्यं दर्शनकांक्षिणः ॥६०॥
नाहं वेदैर्न तपसा न दानेन न चेज्यता ॥
शक्य एवंविधो द्रष्टुं दृष्टवानसि मां यथा ॥६१॥
भक्त्या त्वनन्यया शक्यो ह्यहमेवंविधोऽर्जुन ॥
ज्ञातुं द्रष्टुं च तत्त्वेन प्रवेष्टुं च परन्तप ॥६२॥
मत्कर्मकृन्मत्परमो मद्भक्तः सङ्गवर्जितः ॥
निर्वैरः सर्वभूतेषु यः स मामेति पाण्डव ॥६३॥

इति श्री भगवद्गीतायां एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ द्वादशोऽध्यायः १२ ॥

अर्जुन उवाच

एवं सततयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते ॥
ये चाप्यक्षरमव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥१॥

श्री भगवानुवाच

मय्यावेश्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपासते ॥
श्रद्धया परयोपेतास्ते मे युक्ततमा मताः ॥२॥
ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते ॥
सर्वत्रगमचिन्त्यं च कूटस्थमचलं ध्रुवम् ॥३॥
सन्नियम्येन्द्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः ॥
ते प्राप्नुवंति मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥४॥
क्लेशोऽधिकतरस्तेषां सर्वेषामव्यक्तचेतसाम् ॥
अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवाप्यते ॥५॥
ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्पराः ॥
अनन्येनैव योगेन मां ध्यायन्त उपासते ॥६॥
तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात् ॥
भवामि न चिरात्पार्थ मय्यावेशितचेतसाम् ॥७॥
मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय ॥
निवसिष्यसि मय्येव योगमुत्तममास्थितः ॥८॥
अथावेशयितुं चित्तं न शक्नोषि मयि स्थिरम् ॥
अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनञ्जय ॥९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि मत्कर्मपरमो भव ॥
मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि ॥१०॥
अथैतदप्यशक्तोऽसि कर्तुं मद्योगमाश्रितः ॥
सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु यतात्मवान् ॥११॥
श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानं विशिष्यते ॥
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिर्निरंतरा ॥१२॥
अद्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च ॥
निर्ममो निरहंकारः समदुःखसुखः क्षमी ॥१३॥
संतुष्टः सततं योगी यतात्मा दृढनिश्चय ॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मे भक्तः स मे प्रियः ॥१४॥
यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः ॥
हर्षमन्युभयक्रोधैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः ॥१५॥
अनपेक्षः शुचिर्दक्ष उदासीनो गतव्यथः ॥
सर्वारंभफलत्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥१६॥
यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न कांक्षति ॥
शुभाशुभफलत्यागी भक्तिमान् यः स मे प्रियः ॥१७॥
समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः ॥
शीतोष्णसुखदुःखेषु समः संगविवर्जितः ॥१८॥
तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी संतुष्टो येन केनचित् ॥
अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान् मे प्रियो नरः ॥१९॥
ये तु धर्मामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते ॥
श्रद्धधाना मत्परमा भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः ॥२०॥

इति श्री भगवद्गीतायां द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥श्रीमद् भगवद् गीता॥

॥ त्रयोदशोऽध्यायः १३ ॥

श्री भगवानुवाच ।

प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च ॥
एतत्ते कथयिष्यामि ज्ञानं ज्ञेयं च भारत ॥१॥

इदं शरीरं कौन्तेय क्षेत्रमित्यभिधीयते ॥
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति तद्विदः ॥२॥
क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत ॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ॥३॥

तत्क्षेत्रं यच्च यादृक् च यद्विकारि यतश्च यत् ॥
स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु ॥४॥
ऋषिभिर्बहुधा गीतं छन्दोभिर्विविधैः पृथक् ॥
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितम् ॥५॥
महाभूतान्यहङ्कारो बुद्धिरव्यक्तमेव च ॥
इन्द्रियाणि दशैकं च पञ्च चेन्द्रियगोचराः ॥६॥
इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं सङ्घातश्चेतना धृतिः ॥
एतत् क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम् ॥७॥
अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षान्तिरार्जवम् ॥
आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ॥८॥
इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहङ्कार एव च ॥
जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम् ॥९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

असक्तिरनभिष्वङ्गः पुत्रदारगृहादिषु ॥
नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥१०॥
मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी ॥
विविक्तदेशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि ॥११॥
अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम् ॥
एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोऽन्यथा ॥१२॥
ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वाऽमृतमश्नुते ॥
अनादिमत्परं ब्रह्म न सत्तन्नासदुच्यते ॥१३॥
सर्वतः पाणिपादान्तं सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम् ॥
सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥१४॥
सर्वेन्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ॥
असक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥१५॥
बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च ॥
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके च तत् ॥१६॥
अविभक्तं च भूतेषु विभक्तमिव च स्थितम् ॥
भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥१७॥
ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ॥
ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं सर्वस्य हृदि वेष्टितम् ॥१८॥
इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः ॥
मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते ॥१९॥
प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्यनादी उभावपि ॥
विकारांश्च गुणांश्चैव विद्धि प्रकृतिसंभवान् ॥२०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

कार्यकारणकर्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरुच्यते ॥
पुरुषः सुखदुःखानां भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते ॥२१॥
पुरुषः प्रकृतिस्थो हि भुङ्क्ते प्रकृतिजान् गुणान् ॥
कारणं गुणसंगोऽस्य सदसद्योनिजन्मसु ॥२२॥
प्रशासितारं सर्वेषामणीयांसमणोरपि ॥
रुक्माभं स्वप्नधीगम्यं जानीयात्पुरुषं परम् ॥२३॥
उपदेष्टाऽनुमन्ता च कर्ता भोक्ता महेश्वरः ॥
परमात्मेति चाप्युक्तो देहेऽस्मिन् पुरुषः परः ॥२४॥
य एवं वेत्ति पुरुषं प्रकृतिं च गुणैः सह ॥
सर्वथा वर्तमानोऽपि न स भूयोऽभिजायते ॥२५॥
ध्यानेनात्मनि पश्यंति केचिदात्मानमात्मना ॥
अन्ये सांख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे ॥२६॥
अन्ये त्वेवमजानन्तः श्रुत्वाऽन्येभ्य उपासते ॥
तेऽपि चातितरन्त्येव मृत्युं श्रुतिपरायणाः ॥२७॥
यावत्संजायते किंचित्सत्त्वं स्थावरजंगमम् ॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धि भरतर्षभ ॥२८॥
समं सर्वेषु भुतेषु तिष्ठन्तं परमेश्वरम् ॥
विनश्यत्स्वविनश्यन्तं यः पश्यति स पश्यति ॥२९॥
समं पश्यन् हि सर्वत्र समवस्थितमीश्वरम् ॥
न हिनस्त्यात्मनाऽऽत्मानं ततो याति परां गतिम् ॥३०॥
प्रकृत्यैव हि कर्माणि क्रियमाणानि सर्वशः ॥
यः पश्यति तथाऽऽत्मानमकर्तारं स पश्यति ॥३१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यदा भूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति ॥
तत एव च विस्तारं ब्रह्म संपद्यते तदा ॥३२॥
अनादित्वान्निर्मलत्वात्परमात्माऽयमव्ययः ॥
शरीरस्थोऽपि कौन्तेय न करोति न लिप्यते ॥३३॥
यथा सर्वगतं सौक्ष्म्यादाकाशं नोपलिप्यते ॥
सर्वत्रावस्थितो देहे तथाऽऽत्मा नोपलिप्यते ॥३४॥
यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोकमिमं रविः ॥
क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारत ॥३५॥
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमंतरं ज्ञानचक्षुषा ॥
भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदुर्यान्ति ते परम् ॥३६॥

इति श्री भगवद्गीतायां त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ चतुर्दशोऽध्यायः १४ ॥

श्री भगवानुवाच

परं भूयः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम् ॥
यज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे परां सिद्धिमितो गताः ॥१॥
इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः ॥
सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथंति च ॥२॥
मम योनिर्महद् ब्रह्म तस्मिन् गर्भं दधाम्यहम् ॥
संभवः सर्वभूतानां ततो भवति भारत ॥३॥
सर्वयोनिषु कौन्तेय मूर्तयः संभवति याः ॥
तासां ब्रह्म महद्योनिरहं बीजप्रदः पिता ॥४॥
सत्त्वं रजस्तम इति गुणाः प्रकृतिसंभवाः ॥
निबध्नन्ति महाबाहो देहे देहिनमव्ययम् ॥५॥
तत्र सत्त्वं निर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयम् ॥
सुखसङ्गेन बध्नाति ज्ञानसङ्गेन चानघ ॥६॥
रजो रागात्मकं विद्धि तृष्णासङ्गसमुद्भवम् ॥
तन्निबध्नाति कौन्तेय कर्मसङ्गेन देहिनम् ॥७॥
तमस्त्वज्ञानजं विद्धि मोहनं सर्वदेहिनाम् ॥
प्रमादालस्यनिद्राभिस्तन्निबध्नाति भारत ॥८॥
सत्त्वं सुखे संजयति रजः कर्मणि भारत ॥
ज्ञानमावृत्य तु तमः प्रमादे संजयत्युत ॥९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भारत वर्धते ॥
रजः सत्त्वं तमश्चैव तमः सत्त्वं रजस्तथा ॥१०॥

सर्वद्वारेषु देहेऽस्मिन् प्रकाश उपजायते ॥
ज्ञानं यदा तदा विद्याद्विवृद्धं सत्त्वमित्युत ॥११॥

लोभः प्रवृत्तिरारम्भः कर्मणामशमः स्पृहा ॥
रजस्येतानि जायन्ते विवृद्धे भरतर्षभ ॥१२॥

अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च प्रमादो मोह एव च ॥
तमस्येतानि जायन्ते विवृद्धे कुरुनन्दन ॥१३॥

यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्रलयं याति देहभृत् ॥
तदोत्तमविदां लोकानमलान् प्रतिपद्यते ॥१४॥

रजसि प्रलयं गत्वा कर्मसंगिषु जायते ॥
तथा तमसि लीनस्तु मूढयोनिषु जायते ॥१५॥

कर्मणः सुकृतस्याहुः सात्त्विकं निर्मलं फलम् ॥
रजसस्तु फलं दुःखमज्ञानं तमसः फलम् ॥१६॥

सत्त्वात् संजायते ज्ञानं रजसो लोभ एव च ॥
प्रमादमोहौ जायेते तमसोऽज्ञानमेव च ॥१७॥

ऊर्ध्वं गच्छंति सत्त्वस्था मध्ये तिष्ठन्ति राजसाः ॥
जघन्यगुणवृत्तिस्था अधो गच्छन्ति तामसाः ॥१८॥

नान्यं गुणेभ्यः कर्तारं यदा द्रष्टाऽनुपश्यति ॥
गुणेभ्यश्च परं वेत्ति मद्भावं सोऽधिगच्छति ॥१९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

गुणानेतानतीत्य त्रीन् देही देहसमुद्भवान् ॥
जन्ममृत्युजरादुःखैर्विमुक्तोऽमृतमश्नुते ॥२०॥

अर्जुन उवाच

कैर्लिङ्गैस्त्रीन् गुणानेतानतीतो भवति प्रभो ॥
किमाचारः कथं चैतांस्त्रीन् गुणानतिवर्तते ॥२१॥

श्री भगवानुवाच

प्रकाशं च प्रवृत्तिं च मोहमेव च पाण्डव ॥
न द्वेष्टि संप्रवृत्तानि न निवृत्तानि काङ्क्षति ॥२२॥
उदासीनवदासीनो गुणैर्यो न विचाल्यते ॥
गुणा वर्तन्त इत्येव योऽवतिष्ठति नेङ्गते ॥२३॥
समदुःखसुखस्वस्थः समलोष्टाश्मकाञ्चनः ॥
तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्तुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः ॥२४॥
मानावमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिपक्षयोः ॥
सर्वारंभफलत्यागी गुणातीतः स उच्यते ॥२५॥
मां च योऽव्यभिचारेण भक्तियोगेन सेवते ॥
स गुणान्समतीत्यैतान् ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥२६॥
ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाऽहममृतस्याव्ययस्य च ॥
शाश्वतस्य च धर्मस्य सुखस्यैकान्तिकस्य च ॥२७॥

इति श्री भगवद्गीतायां चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥श्रीमद् भगवद् गीता॥

॥ अथ पंचदशोऽध्यायः १५ ॥

श्री भगवानुवाच

ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम् ॥
छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥१॥

अधश्चोर्ध्वं प्रसृता यस्य शाखा
गुणप्रवृद्धा विषयप्रवालाः ॥
अधश्च मूलान्यनुसन्ततानि
कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ॥२॥

न रूपमस्येह तथोपलभ्यते
नान्तो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा ॥
अश्वत्थमेनं सुविरूढमूल-
मसंगशस्त्रेण शितेन छित्वा ॥३॥

ततः परं तत्पदं मार्गितव्यं
यस्मिन् गतो न निवर्तंत भूयः ॥
तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये
यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥४॥

संप्राप्यैनमृषयो ज्ञानतृप्ताः
कृतात्मानो वीतरागाः प्रशांताः ॥
ते सर्वगं सर्वतः प्राप्य धीरा
युक्तात्मानः सर्वमेवाविशंति ॥५॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

निर्मानमोहा जितसङ्गदोषा
अध्यात्मनिष्ठा विनिवृत्तकामाः ॥
द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञै-
र्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥६॥
वेदांतविज्ञानविनिश्चितार्थाः
संन्यासयोगेन च शुद्धसत्त्वाः ॥
ते ब्रह्मलोके च परांतकाले
परामृताः परिमुच्यंति दुःखात् ॥७॥
न तद्भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः ॥
यद्गत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥८॥
ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः ॥
मनःषष्ठानीन्द्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति ॥९॥
शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्युत्क्रामतीश्वरः ॥
गृहीत्वा तानि संयाति वायुर्गन्धानिवाशयात् ॥१०॥
श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च ॥
अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसेवते ॥११॥
उत्क्रामन्तं स्थितं वापि भुञ्जानं वा गुणान्वितम् ॥
विमूढा नानुपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ॥१२॥
यतन्तो योगिनश्चैनं पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितम् ॥
यतन्तोऽप्यकृतात्मानो नैनं पश्यन्त्यचेतसः ॥१३॥
यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलम् ॥
यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकम् ॥१४॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा ॥
पुष्णामि चौषधीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः ॥१५॥

अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः ॥
प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधम् ॥१६॥

सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो
मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च ॥
वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो
वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम् ॥१७॥

न पुण्यपापे मम नास्ति नाशो
न जन्म देहेन्द्रियबुद्धिरस्ति ॥
न भूमिरापो मम वह्निरस्ति
न चानिलो मेऽस्ति न चाम्बरं च ॥१८॥

एवं विदित्वा परमात्मरूपं
गुहाशयं निष्कलमद्वितीयम् ॥
समस्तसाक्षिं सदसद्विहीनं
प्रयाति शुद्धं परमात्मरूपम् ॥१९॥

द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च ॥
क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते ॥२०॥

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मेत्युदाहृतः ॥
यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः ॥२१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः ॥
अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥२२॥
यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तमम् ॥
स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भारत ॥२३॥
इति गुह्यतमं शास्त्रं मया प्रोक्तं तवाऽनघ ॥
एतद् बुद्ध्वा बुद्धिमान् स्यात्कृतकृत्यश्च भारत ॥२४॥

इति श्रीभगवद्गीतायां पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ षोडशोऽध्यायः १६ ॥

श्री भगवानुवाच

अभयं सत्त्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ॥
दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम् ॥१॥
अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम् ॥
दया भूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥२॥
तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता ॥
भवन्ति सम्पदं दैवीमभिजातस्य भारत ॥३॥
दम्भो दर्पोऽभिमानश्च क्रोधः पारुष्यमेव च ॥
अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ संपदमासुरीम् ॥४॥
दैवी संपद्विमोक्षाय निबन्धायासुरी मता ॥
मा शुचः संपदं दैवीमभिजातोऽसि पाण्डव ॥५॥
द्वौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन् दैव आसुर एव च ॥
दैवो विस्तरशः प्रोक्त आसुरं पार्थ मे शृणु ॥६॥
प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च जना न विदुरासुराः ॥
न शौचं नापि चाचारो न सत्यं तेषु विद्यते ॥७॥
॥
असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरम्
॥८॥
अपरस्परसंभूतमकिंचित्कमहेतुकम्
॥
एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः
॥९॥
प्रभवन्त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

काममाश्रित्य दूष्पूरं दम्भलोभमदान्विताः ॥
असद्ग्रहाश्रिताः क्रूराः प्रचरन्त्यशुचिव्रताः ॥१०॥
चिन्तामपरिमेयां च प्रलयान्तामुपाश्रिताः ॥
कामोपभोगपरमा एतावदिति निश्चिताः ॥११॥
आशापाशशतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायणाः ॥
ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनार्थसञ्चयान् ॥१२॥
इदमद्य मया लब्धमिमं प्राप्स्ये मनोरथम् ॥
इदमस्तीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम् ॥१३॥
असौ मया हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि ॥
ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान् सुखी ॥१४॥
आढ्योऽभिजनवानस्मि कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया ॥
यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्ये इत्यज्ञानविमोहिताः ॥१५॥
अनेकचित्तविभ्रान्ता मोहजालसमावृताः ॥
प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥१६॥
आत्मसंभाविताः स्तब्धा धनमानमदान्विताः ॥
यजन्ते नामयज्ञैस्ते दम्भेनाऽविधिपूर्वकम् ॥१७॥
अहङ्कारं बलं दर्पं कामं क्रोधं च संश्रिताः ॥
मामात्मपरदेहेषु प्रद्विषन्तोऽभ्यसूयकाः ॥१८॥
तानहं द्विषतः क्रूरान् संसारेषु नराधमान् ॥
क्षिपाम्यजस्रमशुभानासुरीष्वेव योनिषु ॥१९॥
आसुरीं योनिमापन्ना मूढा जन्मनि जन्मनि ॥
मामप्राप्यैव कौन्तेय ततो यान्त्यधमां गतिम् ॥२०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ॥
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत् त्रयं त्यजेत ॥२१॥

एतैर्विमुक्तः कौन्तेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः ॥
आचरत्यात्मनः श्रेयस्ततो याति परां गतिम् ॥२२॥

यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः ॥
न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां गतिम् ॥२३॥

तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याऽकार्यव्यवस्थितौ ॥
ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि ॥२४॥

इति श्री भगवद्गीतायां षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ श्रीमद् भगवद् गीता ॥

॥ सप्तदशोऽध्यायः १७ ॥

अर्जुन उवाच

ये शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तन्ते श्रद्धयाऽन्विताः ॥
तेषां निष्ठा तु का कृष्ण सत्त्वमाहो रजस्तमः ॥१॥

श्री भगवानुवाच

त्रिविधा भवति श्रद्धा देहिनां सा स्वभावजा ॥
सात्त्विकी राजसी चैव तामसी चेति तां शृणु ॥२॥
सत्त्वानुरूपा सर्वस्य श्रद्धा भवति भारत ॥
श्रद्धामयोऽयं पुरुषो यो यच्छ्रद्धः स एव सः ॥३॥
यजन्ते सात्त्विका देवान् यक्षरक्षांसि राजसाः ॥
भूत प्रेत पिशाचांश्च यजन्ते तामसा जनाः ॥४॥
अशास्त्रविहितं घोरं तपस्तप्यन्ति ये जनाः ॥
दम्भाहङ्कारसंयुक्ताः कामरागबलान्विताः ॥५॥
कर्षयन्तः शरीरस्थं भूतग्राममचेतनम् ॥
मां चैवान्तःशरीरस्थं तान्विद्ध्यासुर निश्चयान् ॥६॥
आहारस्त्वपि सर्वस्य त्रिविधो भवति प्रियः ॥
यज्ञस्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं शृणु ॥७॥
आयुः सत्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः ॥
रस्याः स्निग्धाः स्थिरा हृद्या आहाराः सात्त्विक प्रियाः ॥८॥
कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः ॥
आहारा राजसस्येष्टा दुःखशोकाऽऽमयप्रदाः ॥९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यातयामं गतरसं पूति पर्युषितं च यत् ॥
उच्छिष्टमपि चामेध्यं भोजनं तामसप्रियम् ॥१०॥
अफलाकांक्षिभिर्यज्ञो विधिदृष्टो य इज्यते ॥
यष्टव्यमित्येव मनः समाधाय स सात्त्विकः ॥११॥
अभिसंधाय तु फलं दम्भार्थमपि चैव यत् ॥
इज्यते विद्धि तं यज्ञं राजसं चलमध्रुवम् ॥१२॥
विधिहीनमसृष्टान्नं मंत्रहीनमदक्षिणम् ॥
श्रद्धाविरहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते ॥१३॥
देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनं शौचमार्जवम् ॥
ब्रह्मचर्यमहिंसा च शारीरं तप उच्यते ॥१४॥
अनुद्वेगकरं वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत ॥
स्वाध्यायाभ्यसनं चैव वाङ्मयं तप उच्यते ॥१५॥
मनःप्रसादः सौम्यत्वं मौनमात्मविनिग्रहः ॥
भावसंशुद्धिरित्येतत्तपो मानसमुच्यते ॥१६॥
श्रद्धया परयोपेतं तपस्तत् त्रिविधं नरैः ॥
अफलाकाङ्क्षिभिर्युक्तैः सात्त्विकं परिचक्षते ॥१७॥
सत्कारमानपूजार्थं तपो दम्भेन चैव यत् ॥
क्रियते तदिह प्रोक्तं राजसं चलमध्रुवम् ॥१८॥
मूढग्रहेणात्मनो यत्पीडया क्रियते तपः ॥
परस्योत्सादनार्थं वा तत्तामसमुदाहृतम् ॥१९॥
दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे ॥
देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥२०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ॥
दीयते च परिक्लिष्टं तद् राजसमिति स्मृतम् ॥२१॥
अदेशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ॥
असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतम् ॥२२॥
ओंतत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ॥
ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा ॥२३॥
तस्मादोमित्युदाहृत्य यज्ञदानतपःक्रियाः ॥
प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः सततं ब्रह्मवादिनाम् ॥२४॥
तदित्यनभिसंधाय फलं यज्ञतपःक्रियाः ॥
दानक्रियाश्च विविधाः क्रियन्ते मोक्षकाङ्क्षिभिः ॥२५॥
सद्भावे साधुभावे च सदित्येतत्प्रयुज्यते ॥
प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छब्दः पार्थ गीयते ॥२६॥
यज्ञे तपसि दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते ॥
कर्म चैव तदर्थीयं सदित्येवाभिधीयते ॥२७॥
अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ॥
असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो इह ॥२८॥

इति श्री भगवद्गीतायां सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥श्रीमद् भगवद् गीता॥

॥ अष्टादशोऽध्यायः १८ ॥

अर्जुन उवाच

संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ॥
त्यागस्य च हृषीकेश पृथक्केशिनिषूदन ॥१॥

श्री भगवानुवाच

काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः ॥
सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥२॥
त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः ॥
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे ॥३॥
निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम ॥
त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः संप्रकीर्तितः ॥४॥
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् ॥
यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् ॥५॥
एतान्यपि च कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा फलानि च ॥
कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥६॥
नियतस्य च संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ॥
मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥७॥
दुःखमित्येव यः कर्म कायक्लेशभयात त्यजेत् ॥
स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत् ॥८॥
कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन ॥
सङ्गं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

न द्वेष्ट्यकुशलं कर्म कुशले नानुषज्जति ॥
त्यागी सत्त्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः ॥१०॥
न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः ॥
यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥११॥
अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ॥
भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् ॥१२॥
पञ्चैतानि महाबाहो कारणानि निबोध मे ॥
साङ्ख्ये कृतान्ते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणाम् ॥१३॥
अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधम् ॥
विविधा च पृथक् चेष्टा दैवं चैवात्र पंचमम् ॥१४॥
शरीरवाङ्मनोभिर्हि यत्कर्म प्रारभतेऽर्जुन ॥
न्याय्यं वा विपरीतं वा पञ्चैते तस्य हेतवः ॥१५॥
तत्रैवंसति कर्तारमात्मानं केवलं तु यः ॥
पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्न स पश्यति दुर्मतिः ॥१६॥
यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ॥
हत्वाऽपि स इमांल्लोकान्न हन्ति न निबध्यते ॥१७॥
ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना ॥
करणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः ॥१८॥
ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदतः ॥
प्रोच्यते गुणसंख्याने यथावच्छृणु तान्यपि ॥१९॥
सर्वभूतेषु येनैकं भावमव्ययमीक्षते ॥
अविभक्तं विभक्तेषु तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकम् ॥२०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

पृथक्त्वेन तु यज्ज्ञानं नानाभावान् पृथग्विधान् ॥
वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तद्राजसमिति स्मृतम् ॥२१॥
यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन् कार्ये सक्तमहेतुकम् ॥
अतत्त्वार्थवदल्पं च तत्तामसमुदाहृतम् ॥२२॥
नियतं सङ्गरहितमरागद्वेषतः कृतम् ॥
अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्त्विकमुच्यते ॥२३॥
यत्तु कामेप्सुना कर्म साहङ्कारेण वा पुनः ॥
क्रियते क्लेशबहुलं तद्राजसमिति स्मृतम् ॥२४॥
अनुबन्धं क्षयं हिंसामनवेक्ष्य च पौरुषम् ॥
मोहादारभ्यते कर्म यत्तत्तामसमुच्यते ॥२५॥
मुक्तसङ्गोऽनहंवादी धृत्युत्साहसमन्वितः ॥
सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारः कर्ता सात्त्विक उच्यते ॥२६॥
रागी कर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः ॥
हर्षशोकान्वितः कर्ता राजसः परिकीर्तितः ॥२७॥
अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शठो नैकृतिकोऽलसः ॥
विषादी दीर्घसूत्रश्च कर्ता तामस उच्यते ॥२८॥
बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतस्त्रिविधं शृणु ॥
प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वेन धनञ्जय ॥२९॥
प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कार्याकार्ये भयाभये ॥
बन्धं मोक्षं च या बुद्धिर्वेद सा सात्त्विकी मता ॥३०॥
यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च ॥
यथावन्नाभिजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥३१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तमसावृता ॥
सर्वार्थान्विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥३२॥
धृत्या यया धारयते मनःप्राणेन्द्रियक्रियाः ॥
योगेनाऽव्यभिचारिण्या धृतिः सा सात्त्विकी मता ॥३३॥
यया तु धर्मकामार्थान् धृत्या धारयतेऽर्जुन ॥
प्रसङ्गेन फलाकांक्षी धृतिः सा पार्थ राजसी ॥३४॥
यया स्वप्नं भयं शोकं विषादं मदमेव च ॥
न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा तामसी मता ॥३५॥
सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ॥
अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखान्तं च निगच्छति ॥३६॥
यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम् ॥
तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥३७॥
विषयेन्द्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमम् ॥
परिणामे विषमिव तत्सुखं राजसं स्मृतम् ॥३८॥
यदग्रे चानुबन्धे च सुखं मोहनमात्मनः ॥
निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम् ॥३९॥
न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुनः ॥
सत्त्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः स्यात्त्रिभिर्गुणैः ॥४०॥
ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च परंतप ॥
कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥४१॥
शमो दमस्तपः शौचं क्षान्तिरार्जवमेव च ॥
ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥४२॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम् ॥
दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम् ॥४३॥
कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम् ॥
पर्युत्थानात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम् ॥४४॥
स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः ॥
स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु ॥४५॥
यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततम् ॥
स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः ॥४६॥
श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः परधर्मात् स्वनुष्ठितात् ॥
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मोदयादपि ॥४७॥
स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥४८॥
सहजं कर्म कौन्तेय सदोषमपि न त्यजेत् ॥
सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ॥४९॥
असक्तबुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्पृहः ॥
नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां संन्यासेनाधिगच्छति ॥५०॥
सिद्धिं प्राप्तो यथा ब्रह्म प्राप्नोति तन् निबोध मे ॥
समासेन तु कौन्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या परा ॥५१॥
बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्याऽऽत्मानं नियम्य च ॥
शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च ॥५२॥
विविक्तसेवी लघ्वाशी यतवाक्कायमानसः ॥
ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः ॥५३॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

अहङ्कारं बलं दर्पं कामं क्रोधं परिग्रहम् ॥
विमुच्य निर्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥५४॥
ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न हृष्यति ॥
समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥५५॥
भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि तत्त्वतः ॥
ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनन्तरम् ॥५६॥
सर्वकर्माण्यपि सदा कुर्वाणो मद्व्यपाश्रयः ॥
मत्प्रसादादवाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम् ॥५७॥
चेतसा सर्वकर्माणि मयि संन्यस्य मत्परः ॥
बुद्धियोगं समाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव ॥५८॥
मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरिष्यसि ॥
अथ चेत्त्वमहङ्कारान्न श्रोष्यसि विनंक्ष्यसि ॥५९॥
यदहङ्कारमाश्रित्य न योत्स्य इति मन्यसे ॥
मिथ्यैव व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति ॥६०॥
स्वभावजेन कौन्तेय निबद्धः स्वेन कर्मणा ॥
कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्करिष्यस्यवशोऽपि सन् ॥६१॥
ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ॥
भ्रामयन्सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया ॥६२॥
तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ॥
तत्प्रसादात्परां शान्तिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥६३॥
इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया ॥
विमृश्यैतदशेषेण यदिच्छसि तथा कुरु ॥६४॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचः ॥
इष्टोऽसि मे दृढमतिस्ततो वक्ष्यामि ते हितम् ॥६५॥
मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ॥
मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ॥६६॥
सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ॥
अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥६७॥
इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन ॥
न चाऽशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति ॥६८॥
य इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति ॥
भक्तिं मयि परां कृत्वा स मामेष्यत्यसंशयम् ॥६९॥
न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ॥
भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥७०॥
अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः ॥
ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः ॥७१॥
श्रद्धावाननसूयश्च शृणुयादपि यो नरः ॥
सोऽपि मुक्तः शुभाँल्लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥७२॥
कच्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा ॥
कच्चिदज्ञानसंमोहः प्रणष्टस्ते धनञ्जय ॥७३॥

सञ्जय उवाच ।

राजन्भगवतो वाक्यं निगमागमगर्भितम् ॥
निशम्य स्वस्थमनसा प्रह्वोवाचदथार्जुनः ॥७४॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान्मयाऽच्युत ॥
स्थितोऽस्मि गतसन्देहः करिष्ये वचनं तव ॥७५॥

इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्मनः ॥
संवादमिममश्रौषमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥७६॥

व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद्गुह्यतरं महत् ॥
योगं योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वयम् ॥७७॥

राजन् संस्मृत्य संस्मृत्य संवादमिममद्भुतम् ॥
केशवार्जुनयोः पुण्यं हृष्यामि च मुहुर्मुहुः ॥७८॥

तच्च संस्मृत्य संस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरेः ॥
विस्मयो मे महाराज प्रहृष्ये च पुनः पुनः ॥७९॥

यत्र योगीश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ॥
तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥८०॥

इति श्रीभगवद्गीतायां अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

॥ ॐ तत्सत् ॥

॥ संपूर्ण ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

श्री भोजपत्री गीतायाः प्रचलितगीताया अधिकश्लोकाः पाठभेदाश्च ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः १ ॥

॥ भोजपत्री गीता पाठः ॥		॥ प्रचलित गीता पाठः ॥	
धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे सर्वक्षत्रसमागमे	॥ १ ॥	धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः	॥ १ ।
भवान् भीष्मश्च कर्णश्च कृपः शल्यो जयद्रथः	॥	भवान् भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिंजयः	॥
अश्वत्थामा विकर्णश्च सोमदत्तिश्च वीर्यवान्	॥ ८ ॥	अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिस्तथैव च	॥ ८ ॥
नानाशस्त्रप्रहरणा नानायुद्धविशारदाः	॥ ९ ॥	नानाशस्त्रप्रहरणा सर्वे युद्धविशारदाः	॥ ९ ॥
अयनेषु तु सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः	॥११॥	अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः	॥११॥
पांचालश्च महेश्वासो द्रौपदेयाश्च पंच च	॥१८॥	द्रुपदो द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथिवीपते	॥१८॥
नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलोऽभ्यनुनादयन्	॥१९॥	नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलोऽभ्यनुनादयन्	॥१९॥
हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते	॥२०॥	हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते	॥२०॥
× ×		अर्जुन उवाच	
उभयोः सेनयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत	॥२१॥	सेनयोरुभयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत	॥२१॥
धृतराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः	॥२३॥	धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः	॥२३॥
उभयोः सेनयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमं	॥२४॥	सेनयोरुभयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमं	॥२४॥
कृपया परयाऽऽविष्टो सीदमानोऽब्रवीदिदं	॥२७॥	कृपया परयाविष्टो विषीदन्निदमब्रवीत्	॥२७॥
दृष्ट्वेमान् स्वजनात्कृष्ण युयुत्सून्समवस्थितान्		दृष्ट्वेमं स्वजनं कृष्ण युयुत्सुं समवस्थितं	॥२८॥
सीदन्ति सर्वगात्राणि मुखं च परिशुष्यति	॥२८॥	सीदन्ति मम गात्राणि मुखं च परिशुष्यति	॥२९॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीता पाठः ॥		॥ प्रचलित गीता पाठः ॥	
न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वाऽऽहवे स्वबान्धवान्	॥	न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे	॥३१॥
न कांक्षे विजयं कृष्ण न राज्यं न सुखानि च	॥३१॥	न कांक्षे विजयं कृष्ण न च राज्यं सुखानि च	॥३२॥
त एवेमे स्थिता योद्धुं प्राणांस्त्यक्त्वा सुदुस्त्यजान्	॥३३॥	त इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च	॥३३॥
अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किन्नु महीकृते	॥३५॥	अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किन्नु महीकृते	॥३५॥
स्वजनान्हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव	॥३६॥	स्वजनं हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव	॥३७॥
कुलक्षयकृतं दोषं संपश्यद्भिर्जनार्दन	॥३८॥	कुलक्षयकृतं दोषं प्रपश्यद्भिर्जनार्दन	॥३९॥
यद्राज्यसुखलोभेन स्वजनान्हन्तुमुद्यताः	॥४४॥	यद्राज्यसुखलोभेन हन्तुं स्वजनमुद्यताः	॥४४॥
धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत्	॥४५॥	धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत्	॥४६॥
× ×		संजय उवाच	
एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये शोकसंविग्नमानसः	॥	एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत्	॥
उत्सृज्य शरं चापं रथोपस्थ उपाविशत्	॥४६॥	विसृज्य सशरं चापं शोकसंविग्नमानसः	॥४७॥

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः २ ॥

सीदमानमिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः	॥ १ ॥	विषीदन्तमिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः	॥ १ ॥
मा क्लैव्यं गच्छ कौन्तेय नैतत्त्वय्युपपद्यते	॥ ३ ॥	क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते	॥ ३ ॥
गुरूनहत्वा हि महानुभावान्	॥	गुरूनहत्वा हि महानुभावान्	॥
श्रेयस्करं भैक्ष्यमपीह लोके	॥ ४ ॥	श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लोके	॥ ४ ॥
न त्वर्थकामास्तु गुरूनिहत्य	॥	हत्वार्थकामांस्तु गुरूनिहैव	॥
भुञ्जीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान्	॥ ५ ॥	भुंजीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान्	॥ ५ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीता पाठः ॥		॥ प्रचलित गीता पाठः ॥	
यानेव हत्वा न जिजीविषाम-	॥	यानेव हत्वा न जिजीविषाम-	॥
स्ते नः स्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः	॥ ६ ॥	स्तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः	॥ ६ ॥
यः शोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणां	॥ ८ ॥	यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणां	॥ ८ ॥
सेनयोरुभयोर्मध्ये सीदमानमिदं वचः	॥१०॥	उभयोः सेनयोर्मध्ये विषीदन्तमिदं वचः	॥१०॥
श्री भगवानुवाच		श्री भगवानुवाच	
॥ अधिकः श्लोकः ॥			
त्वंमानुष्येणोपहतान्तरात्मा विषादमोहाभिभवाद्विसंज्ञः॥		×	×
कृपागृहीतः समवेक्ष्य बन्धूनभिप्रपन्नान्मुखमन्तकस्य	॥११॥	×	×
अशोच्याननुशोचंस्त्वं प्राज्ञवन्नाभिभाषसे	॥	अशोच्यानन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भाषसे	॥
गतासूनगतासूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः	॥१२॥	गतासूनगतासूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः	॥११॥
न ह्येवाहं जातु नासं न त्वं नामी जनाधिपाः	॥	न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः	॥
न चैवं न भविष्यामः सर्वे वयमितःपरं	॥१३॥	न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतःपरं	॥१२॥
विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित् कर्तुमर्हति	॥१८॥	विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति	॥१७॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
आदावन्त च यन्नास्ति वर्तमानेपि तत्तथा	॥	×	×
वितथैः सदृशाः सन्तोऽवितथा इव लक्षिताः	॥१९॥	×	×
अन्तवन्त इमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः	॥२०॥	अंतवंत इमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः	॥१८॥
कथं स पुरुषः पार्थ हन्यते हन्ति वा कथं	॥२३॥	कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कं	॥२१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

७४५ श्लोकात्मिकाया भोजपत्रीगीतायाः प्रचलितगीतायाश्च पाठभेदा अधिकश्लोकाश्च।

॥ भोजपत्री गीता पाठः ॥		॥ प्रचलित गीता पाठः ॥	
अथवैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं	॥२८॥	अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं	॥२६॥
जातस्य हि ध्रुवं मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च	॥	जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च	॥
तस्मादपरिहार्येर्थे नात्र शोचितुमर्हसि	॥२९॥	तस्मादपरिहार्येर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि	॥२७॥
तस्मात् सर्वाणि भूतानि नात्र शोचितुमर्हसि	॥३२॥	तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितु मर्हसि॥	॥३०॥
एषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवं	॥३७॥	येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवं	॥३५॥
नेहातिक्रमनाशोस्ति प्रत्यवायो न विद्यते	॥४२॥	नेहाभिक्रमनाशोस्ति प्रत्यवायो न विद्यते	॥४०॥
व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकैव कुरुनन्दन	॥४३॥	व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन	॥४१॥
वेदवादपराः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः	॥४४॥	वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः	॥४२॥
कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलेप्सवः	॥	कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदां	॥
क्रियाविशेषबहुला भोगैश्वर्यगतीः प्रति	॥४५॥	क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति	॥४३॥
कर्मण्यस्त्वधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन	॥४९॥	कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन	॥४७॥
सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते	॥५०॥	सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते	॥४८॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
यस्य सर्वे समारंभा निराशीर्बन्धनास्त्विह	॥	×	×
त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागी स च बुद्धिमान्	॥५१॥	×	×
दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय	॥५२॥	दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय	॥४९॥
बुद्धियुक्तो जहातीमे उभे सुकृतदुष्कृते	॥५३॥	बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते	॥५०॥
कर्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छंत्यनामयं	॥५४॥	जन्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छंत्यनामयं	॥५१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
स्थिरप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव	॥	स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव	॥
स्थिरधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्रजेच्च किं	॥५७॥	स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्रजेत किं	॥५४॥
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थिरप्रज्ञस्तदोच्यते	॥५८॥	आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते	॥५५॥
वीतरागभयक्रोधः स्थिरधीर्मुनिरुच्यते	॥५९॥	वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते	॥५६॥
नाभिनन्दति न द्वेष्टि स्थिरप्रज्ञस्तदोच्यते	॥६०॥	नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	॥५७॥
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः स्थिरप्रज्ञस्तदोच्यते	॥६१॥	इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	॥५८॥
तानि संयम्य मनसा युक्त आसीत मत्परः	॥	तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत मत्परः	॥
वशे हि यस्येन्द्रियाणि स्थिरप्रज्ञः स उच्यते	॥६४॥	वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	॥६१॥
रागद्वेषविमुक्तस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन्	॥६७॥	रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन्	॥६४॥
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः स्थिरप्रज्ञा च सा स्मृता	॥७१॥	इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता	॥६८॥
यस्यां जाग्रति भूतानि सा रात्रिः पश्यतो मुने	॥७२॥	यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः	॥६९॥
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी	॥७३॥	स शांतिमाप्नोति न कामकामी	॥७०॥
॥ अधिक श्लोकाः ॥			
यस्यामतं तस्य मतं मतं यस्य न वेद सः	॥	×	×
विजानतामविज्ञातं विज्ञातमविजानतां	॥७४॥	×	×
प्रतिबोधेन तद् ब्रह्म विदित्वा लभ्यतेऽमृतं	॥	×	×
ब्रह्म लब्ध्वा नैव किंचित् लब्धव्यमवशिष्यते	॥७५॥	×	×
ब्रह्मज्ञाने ब्रह्मलाभ एकमेव द्विधोदितं	॥	×	×

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
ज्ञात्वा लब्ध्वाऽथवा ह्येतत् शांतिमाप्नोति शाश्वतीम्	॥७६॥	× ×	
विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः	॥	विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः	॥
निर्ममो निरहंकारः स शांतिमधिगच्छति	॥७७॥	निर्ममो निरहंकारः स शांतिमधिगच्छति	॥७१॥
॥ अधिकः श्लोकाः ॥			
यदा सर्वे प्रमुच्यंते कामा यस्य हृदि स्थिताः	॥	× ×	
स भवत्यमृतो मर्त्यो ब्रह्म चात्र समश्नुते	॥७८॥	× ×	
यदा सर्वे प्रभिद्यंते हृदयस्येह ग्रन्थयः	॥	× ×	
स भवत्यमृतो मर्त्य एतावदनुशासनं	॥७९॥	× ×	
भिद्यते हृदयग्रन्थिश्छिद्यंते सर्वसंशयाः	॥	× ×	
क्षीयंते चास्य कर्माणि तस्मिन्दृष्टे परावरे	॥८०॥	× ×	
एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति	॥	एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति	॥
स्थित्वास्यामन्तकालेपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति	॥८१॥	स्थित्वास्यामन्तकालेपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति	॥ ७२ ॥

॥ अथ तृतीयोध्यायः ३ ॥

व्यामिश्रेणैव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव नः	॥ २ ॥	व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव मे	॥ २ ॥
इष्टान्कामान् हि वो देवा दास्यंते यज्ञभाविताः	॥१२॥	इष्टान्भोगान् हि वो देवा दास्यंते यज्ञभाविताः	॥१२॥
नानवाप्तमवाप्तव्यं प्रवर्तेऽथ च कर्मणि	॥२२॥	नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्त एव च कर्मणि	॥२२॥
मम वर्त्मानुवर्तेरन् मनुष्याः पार्थ सर्वशः	॥२३॥	मम वर्त्मानुवर्तंते मनुष्याः पार्थ सर्वशः	॥२३॥
योजयेत्सर्वकर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन्	॥२६॥	जोषयेत्सर्वकर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन्	॥२६॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि भागशः	॥२७॥	प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्वशः	॥२७॥
गुणा गुणार्थे वर्तन्त इति मत्वा न सज्जते	॥२४॥	गुणा गुणेषु वर्तंत इति मत्वा न सज्जते	॥२८॥
ये मे मतमिमं नित्यमनुवर्तंति मानवाः	॥	ये मे मतमिदं नित्यमनुतिष्ठंति मानवाः	॥
श्रद्धावन्तोनसूयंतो मुच्यंते सर्वकिल्बिषैः	॥३१॥	श्रद्धावन्तोनसूयंतो मुच्यंते तेपि कर्मभिः	॥३१॥
ये त्वेतदभ्यसूयंतो नानुवर्तंति मे मतं	॥	ये त्वेतदभ्यसूयंतो नानुतिष्ठंति मे मतं	॥
सर्वज्ञानविमूढांस्तान् विनष्टान् विद्ध्यचेतसः	॥३२॥	सर्वज्ञानविमूढांस्तान् विद्धि नष्टानचेतसः	॥३२॥
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मोदयादपि	॥३५॥	स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः	॥३५॥
अनिच्छमानोपि बलादाक्रम्येव नियोजितः	॥३६॥	अनिच्छन्नपि वार्ष्णेय बलादिव नियोजितः	॥३६॥

॥ अधिक श्लोकाः ॥

भवत्येष कथं कृष्ण कथं चैव विवर्धते	॥	×	×
किमात्मा कः किमाचारस्तन्ममाचक्ष्व पृच्छतः	॥३७॥	×	×
श्रीभगवानुवाच		×	×
एष सूक्ष्मः परः शत्रुर्देहिनामिन्द्रियैः सह	॥	×	×
सुखतंत्र इवासीनो मोहयन्पार्थ तिष्ठति	॥३८॥	×	×
कामक्रोधमयो घोरः स्तंभहर्षसमुद्भवः	॥	×	×
अहंकारोभिमानात्मा दुस्तरः पापकर्मभिः	॥३९॥	×	×
हर्षमस्य निवर्त्यैव शोकमस्य ददाति च	॥	×	×
भयं चास्य करोत्येष मोहयंस्तु मुहुर्मुहुः	॥४०॥	×	×

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
स एष कलुषः क्षुद्रश्छिद्रप्रेक्षी धनंजय	॥	×	×
रजःप्रवृत्तो मोहात्मा मनुष्याणामुपद्रवः	॥४१॥	×	×
काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः	॥४२॥	काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः	॥३७॥
एतैर्विमोहमत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनां	॥४५॥	एतैर्विमोहयत्येष ज्ञान मावृत्य देहिनं	॥४०॥
॥ अधिक श्लोकाः ॥			
इन्द्रियेभ्यः परं चेतश्चेतसः सत्त्वमुत्तमं	॥	×	×
सत्त्वादथ महानात्मा महतोऽव्ययमुत्तमं	॥४६॥	×	×
अव्ययात्तु परं ब्रह्म व्यापकं चाप्यलिंगकं	॥	×	×
यज्ज्ञात्वा मुच्यते जीवो अमृतत्वं च गच्छति	॥४७॥	×	×
इंद्रियाणां पृथग्भावमुदयास्तमयौ च यौ	॥	×	×
पृथगुत्पद्यमानानां ज्ञात्वा धीरो न शोचति	॥४९॥	×	×
मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेर्यः परतस्तु सः	॥५०॥	मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु-सः	॥४२॥
॥ अथ चतुर्थोध्यायः ४ ॥			
एवं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययं	॥ १ ॥	इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययं	॥ १ ॥
एवं परंपराख्यातमिमं राजर्षयो विदुः	॥ २ ॥	एवं परंपराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः	॥ २ ॥
वीतरागभयक्रोधा मन्मया मद्व्यपाश्रयाः	॥१०॥	वीतरागभयक्रोधा मन्मया मामुपाश्रिताः	॥१०॥
चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागतः	॥१३॥	चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागशः	॥१३॥
न मां कर्माणि लिंपंति न मे कामः फलेष्वपि	॥१४॥	न मां कर्माणि लिंपंति न मे कर्मफले स्पृहा	॥१४॥

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha
CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
॥ अधिक श्लोकः ॥			
अहमन्नं सदान्नाद इति हि ब्रह्मवेदनं	॥	×	×
ब्रह्मविद् ग्रसति ग्रासान्सर्वं ब्रह्मात्मनैव हि	॥२४॥	×	×
दैवमेवापरे यज्ञं योगिनः समुपासते	॥२६॥	दैवमेवापरे यज्ञं योगिनः पर्युपासते	॥२५॥
अपि चेदसि पापिभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः	॥३६॥	अपि चेदसि पापेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः	॥३६॥
आत्मवंतं न कर्माणि निवध्नंति धनंजय	॥४१॥	आत्मवंतं न कर्माणि निबध्नंति धनंजय	॥४१॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
यथा रविः सर्वरसान्प्रभुंक्ते		×	×
हुताशनश्चापि हि सर्वभक्षः	॥	×	×
तथैव योगी विषयान्प्रभुंक्ते		×	×
न लिप्यते पुण्यपापैश्च शुद्धः	॥४४॥	×	×
तस्मादज्ञानसंभूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनात्मनः	॥	तस्मादज्ञानसंभूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनात्मनः	॥
छित्वैवं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत	॥४५॥	छित्वैनं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत	॥४२॥

॥ अथ पंचमोध्यायः ५ ॥

यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि विनिश्चितं	॥ १ ॥	यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि सुनिश्चितं	॥ १ ॥
निर्द्वंद्वो हि महाबाहो सुखं बंधाद् विमुच्यते	॥ ३ ॥	निर्द्वंद्वो हि महाबाहो सुखं बंधात् प्रमुच्यते	॥ ३ ॥
एकमप्यास्थितः सम्यगुभयोः फलमश्नुते	॥ ४ ॥	एकमप्यास्थितः सम्यगुभयोर्विंदते फलं	॥ ४ ॥
यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैरनुगम्यते	॥ ५ ॥	यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैरपि गम्यते	॥ ५ ॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
प्रलपन् विलपन् गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि	॥९॥	प्रलपन् विसृजन् गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि	॥९॥
योगिनः कर्म कुर्वंति संगं त्यक्त्वात्मसिद्धये	॥११॥	योगिनः कर्म कुर्वंति संगं त्यक्त्वात्मशुद्धये	॥११॥
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धौतकल्मषाः	॥१७॥	गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः	॥१७॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
स्मरंतोपि मुहुस्त्वेतत्स्पृशंतोऽपि स्वकर्मणि	॥	×	×
सक्ता अपि न सज्जंति पंके रविकरा इव	॥१८॥	×	×
विद्याविनयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि	॥१९॥	विद्याविनयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि	॥
बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा विन्दत्यात्मनि यः सुखं	॥	बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा विन्दत्यात्मनि यत्सुखं	॥
स ब्रह्म योगयुक्तात्मा सुखमक्षय्यमश्नुते	॥२२॥	स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमक्षय्यमश्नुते	॥२१॥
ये हि संसर्गजा भोगा दुःखयोनय एव ते	॥२३।	ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव ते	॥२२॥
शक्नोतीहैव यः सोढुं प्राक्शरीरविमोचनात्	॥	शक्नोतीहैव यः सोढुं प्राक्शरीरविमोक्षणात्	॥
कामक्रोधोद्भवं वेगं स योगी स सुखी मतः	॥२४॥	कामक्रोधोद्भवं वेगं स युक्तः स सुखी नरः	॥२४॥
अंतःसुखोन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेव यः	॥	योन्तःसुखोन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेव यः	॥
स पार्थ परमं योगं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति	॥२५॥	स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मभूतोधिगच्छति	॥२४॥
विगतेच्छाभयद्वेषो यः सदा मुक्त एव सः	॥२९॥	विगतेच्छाभयक्रोधो यः सदा मुक्त एव सः	॥२८॥

॥ अथ षष्ठोऽध्यायः ६ ॥

बन्धुरात्मात्मनस्तस्य येनैवात्मात्मना जितः	॥६॥	बन्धुरात्मात्मनश्चैव येनात्मैवात्मना जितः	॥६॥
जितात्मनः प्रशांतस्य परात्मसु समा मतिः	॥७॥	जितात्मनः प्रशांतस्य परमात्मा समाहितः	॥७॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
॥ अधिक श्लोकः ॥			
इहैवं तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः	॥	×	×
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद् ब्रह्मणि ते स्थिताः	॥१०॥	×	×
समकायशिरोग्रीवं धारयन्नचलः स्थिरः	॥	समं कायशिरोग्रीवं धारयन्नचलं स्थिरः	॥
संपश्यन्नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन्	॥१४॥	संप्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन्	॥१३॥
युंजन्नेवं सदात्मानं मद्भक्तो नान्यमानसः	॥१५॥	युंजन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमानसः	॥१५॥
योगोस्ति नैवात्यश्नतो न चैकान्तमनश्नतः	॥	नात्यश्नतस्तु योगोस्ति न चैकान्तमनश्नतः	॥
न चाति स्वप्नशीलस्य नातिजागरतोर्जुन	॥१७॥	न चातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव चार्जुन	॥१६॥
योगिनो यतचित्तस्य युंजतो योगमात्मनि	॥२०॥	योगिनो यतचित्तस्य युंजतो योगमात्मनः	॥१९॥
यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवनात्	॥२१॥	यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवया	॥२०॥
वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्च्यवति तत्त्वतः	॥२२॥	वेत्ति यत्र न चवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः	॥२१॥
युंजन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमानसः	॥	युंजन्नेवं सदात्मानं योगी विगत कल्मषः	॥
सुखेन ब्रह्मसंयोगमत्यन्तमधिगच्छति	॥२९॥	सुखेन ब्रह्मसंस्पर्शमत्यंतं सुखमश्नुते	॥२८॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
स ब्रह्मा स शिवः सेन्द्रः सोक्षरः परमः स्मृतः	॥	×	×
स एव विष्णुः स प्राणः स कालाग्निः स चंद्रमाः	॥३०॥	×	×
स एव सर्वं यद्भूतं यच्च भाव्यं सनातनं	॥	×	×
ज्ञात्वा तं मृत्युमत्येति नान्यः पंथा विमुक्तये	॥३१॥	×	×

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

७४५ श्लोकात्मिकाया भोजपत्रीगीतायाः प्रचलितगीतायाश्च पाठभेदा अधिकश्लोकाश्च ।

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि	॥	सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि	॥
संपश्यन् ब्रह्मपरमं याति नान्येन हेतुना	॥३२॥	×	×
ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः	॥	ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः	॥२९॥
आत्मानमरणीं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिं	॥	×	×
ज्ञाननिर्मथनाभ्यासात्पापं दहति पूरुषः	॥३३॥	×	×
यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति	॥	यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति	॥
तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति	॥३४॥	तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति	॥३०॥
यस्तु सर्वाणि भूतानि आत्मन्येवानुपश्यति	॥	×	×
सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते	॥३५॥	×	×
सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः	॥	सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः	॥
सर्वथा वर्तमानोपि स योगी मयि वर्तते	॥३६॥	सर्वथा वर्तमानोपि स योगी मयि वर्तते	॥३१॥
अयतः श्रद्धयोपेतो योगाच्चलितमानसः	॥	अयतिः श्रद्धयोपेतो योगाच्चलितमानसः	॥
क्लिश्यमानः सतां मार्गे प्रमूढो ब्रह्मणः पथि	॥४२॥	×	×
अनेकचित्तोऽविश्रांतो मोहस्यैव वशंगतः	॥	×	×
अप्राप्य योगसंसिद्धिं कां गतिं कृष्ण गच्छति	॥४३॥	अप्राप्य योगसंसिद्धिं कां गतिं कृष्ण गच्छति	॥३७॥
कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्र इव नश्यति	॥	कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिव नश्यति	॥
अप्रतिष्ठो महाबाहो विनाशं चाधिगच्छति	॥४४॥	अप्रतिष्ठो महाबाहो विमूढो ब्रह्मणः पथि	॥३८॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
नहि कल्याणकृत कश्चिद् दुर्गतिं जातु गच्छति	॥४६॥	नहि कल्याणकृत्कश्चिद् दुर्गतिं तात गच्छति	॥४०॥
प्राप्य पुण्यकृतां लोकानुषित्वा शाश्वतीः समाः	॥४७॥	प्राप्य पुण्यकृतांल्लोकानुषित्वा शाश्वतीः समाः	॥४१॥
अथवा योगिनामेव जायते धीमतां कुले	॥४८॥	अथवा योगिनामेव कुले भवति धीमतां	॥४२॥
तत्र तं बुद्धिसंयोगं लभते पौर्वदेहिकं	॥	तत्र ते बुद्धिसंयोगं लभते पौर्वदेहिकं	॥
ततो भूयोपि यतते सिद्धये कुरुनन्दन	॥४९॥	यतते च ततो भूयो संसिद्धौ कुरुनंदन	॥४३॥
पूर्वाभ्यासेन तेनैव क्रियते ह्यवशोऽपि सन्	॥५०॥	पूर्वाभ्यासेन तेनैव ह्रियते ह्यवशोऽपि सन्	॥४४॥
तपस्विभ्योधिको योगी ज्ञानिभ्यश्च मतोधिकः	॥५२॥	तपस्विभ्योधिको योगी ज्ञानिभ्योऽपि मतोधिकः	॥४६॥

॥ अथ सप्तमोध्यायः ७ ॥

मय्यासक्तमनाः पार्थ योगं युञ्जन्मदाश्रितः	॥ १ ॥	मय्यासक्तमनाः पार्थ योगं युञ्जन्मदाश्रयः	॥ १ ॥
यज्ज्ञात्वा न पुनः किंचिज् ज्ञातव्यमवशिष्यते	॥ २ ॥	यज्ज्ञात्वा नेह भूयोऽन्यज् ज्ञातव्यमवशिष्यते	॥ २ ॥
अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रलयः प्रभवस्तथा	॥ ६ ॥	अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रलयस्तथा	॥ ६ ॥
पुण्यः पृथिव्यां गन्धोस्मि तेजश्चास्मि विभावसौ	॥ ९ ॥	पुण्यो गन्धः पृथिव्यां च तेजश्चास्मि विभावसौ	॥ ९ ॥
उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतः	॥	उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतं	॥
आस्थितः स हि युक्तात्मा ममैवाऽनुत्तमां गतिम्	॥१८॥	आस्थितः स हि युक्तात्मा मामेवानुत्तमां गतिम्	॥१८॥
लभते च ततः कामान्मयैव विहितान् हि तान्	॥२२॥	लभते च ततः कामान्मयैव विहितान्हितान्	॥२२॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
॥ अधिक श्लोकाः ॥			
देवान्देवयजो यान्ति सिद्धान्यान्ति सिद्धव्रताः	॥२३॥	देवान्देवयजो यांति × ×	
यक्षान्विद्याधरान्यान्ति गन्धर्वांस्तत्परायणाः	॥	× ×	
भूतान्भूतयजो यान्ति मद्भक्ता यान्ति मामपि	॥२४॥	× × मद्भक्ता यांति मामपि	॥२३॥
भविष्यन्ति च भूतानि मां तु वेद न कश्चन	॥२७॥	भविष्याणि च भूतानि मां तु वेद न कश्चन	॥२६॥
येषां त्वंतं गतं पापं जनानां पुण्यकर्मणां	॥२९॥	येषां त्वंतगतं पापं जनानां पुण्यकर्मणां	॥२८॥

॥ अथ अष्टमोध्यायः ८ ॥

भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितम्	॥ ३ ॥	भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितः	॥ ३ ॥
मय्यर्पितमने बुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयम्	॥ ७ ॥	मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयः	॥ ७ ॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
यथा नद्यः स्यंदमानाः समुद्रे		× ×	
गच्छन्त्यस्तं नामरूपे विहाय	॥	× ×	
तथा विद्वान्नामरूपाद्विमुक्तः		× ×	
परात्परं पुरुषमुपैति दिव्यम्	॥ ९ ॥	× ×	
प्रयाणकाले मनसाऽचलेन भक्त्या युतो योगबलेन चैव	॥११॥	प्रयाणकाले मनसा चलेन भक्त्या युक्तो योगबलेन चैव	॥१०॥
तत्ते पद संप्रवक्ष्येऽभिधास्ये	॥१२॥	तत्ते पदं सग्रहेण प्रवक्ष्ये	॥११॥
॥ अधिकाः श्लोकाः ॥			
यद्व वाचा नाभ्युदितमभ्युद्यते च येन वाक्	॥	× ×	
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१३॥	× ×	

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
मनुते यन्न मनसा येनाहुश्च मनोमतम्	॥	× ×	
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१४॥	× ×	
यच्चक्षुषा न पश्यति येन चक्षूंषि पश्यति	॥	× ×	
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१५॥	× ×	
प्राणीति यन्न प्राणेन प्राणः प्राणीयते यतः	॥	× ×	
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते	॥१७॥	× ×	
एतदृध्येवाक्षरं ब्रह्म एतदेवामृतं परम्	॥	× ×	
एतदेवाव्ययं ज्ञात्वा या यदिच्छेत्तदाप्नुयात्	॥१८॥	× ×	
एतदालंबनं श्रेष्ठमेतदालंबनं परम्	॥	× ×	
एतदालंबनं ज्ञात्वा प्राप्नोति परमां गतिम्	॥१९॥	× ×	
सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च	॥	सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च	॥
मूर्ध्न्याधायात्मनः प्राणमास्थिता योगधारणाम्	॥२०॥	मूर्ध्न्याधायात्मनः प्राणमास्थिता योगधारणां	॥१२॥
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन्	॥	ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन्	॥
यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिं	॥२१॥	यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिं	॥१३॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
तदेतदक्षरं ब्रह्म स प्राणा वाङ् मनश्च सः	॥	× ×	
तत्सत्यममृतं चैव तद्विद्धि भरतर्षभ	॥२२॥	× ×	
प्रणवो धनुः शरा ह्यात्मा ब्रह्म तल्लक्ष्यमुच्यते	॥	× ×	

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
अप्रमत्तेन वेद्धव्यं शरवत्तन्मयो भवेत्	॥२३॥	× ×	
धनुर्गृहीत्वैवमिदं महास्त्रं शरं ह्युपासानिशितं विधाय ॥		× ×	
आयम्य तद्भागवतेन धीरो लक्ष्यं तदेवाक्षरमित्यवेहि	॥२४॥	× ×	
तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य देहिनः	॥२५॥	तस्याहं सुलभः पार्थ नित्यमुक्तस्य योगिनः	॥१४॥
सहस्रयुगपर्यन्तमहर्ये ब्रह्मणो विदुः	॥२८॥	सहस्रयुगपर्यन्तमहर्यद् ब्रह्मणो विदुः	॥१७॥
परस्तस्मात्तुभावोऽन्यो व्यक्ताऽव्यक्तः सनातनः	॥३१॥	परस्तस्मात्तु भावोऽन्यो व्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः	॥२०॥
पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया	॥	पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया	॥
॥ अधिकं पद्यं ॥			
यं प्राप्य न पुनर्जन्म लभन्ते योगिनोऽर्जुन	॥३३॥	× ×	
यस्यान्तःस्थानि भूतानि यत्र सर्वं प्रतिष्ठितम्	॥३४॥	यस्यान्तः स्थानि भूतानि येन सर्वमिदं ततं	॥२२॥
शुक्लकृष्णगती ह्येते जगतः शाश्वते मते	॥	शुक्लकृष्णे गती ह्येते जगतः शाश्वते मते	॥
अनयोर्यात्यनावृत्तिमेकयाऽऽवर्ततेऽन्यया	॥३८॥	एकया यात्यनावृत्तिमन्ययाऽऽवर्तते पुनः	॥२६॥

॥ अथ नवमोऽध्यायः ९ ॥

॥ अधिकः श्लोकः ॥			
एवं हि सर्वभूतेषु वराम्यनभिलक्षितः	॥	× ×	
भूतप्रकृतिमास्थाय सह चैव विनैव च	॥७॥	× ×	
सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामकीम्	॥	सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामिकाम्	॥७॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
भूतग्राममिदं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात्	॥ ९ ॥	भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात्	॥ ८ ॥
परं भावमजानन्तो ममाव्ययमनुत्तमं	॥१२॥	परं भावमजानन्तो मम भूतमहेश्वरम्	॥११॥
आसुरीं राक्षसीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः	॥१३॥	राक्षसीमासुरीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः	॥१२॥
सततं कीर्तयन्तश्च यजन्तश्च दृढव्रताः	॥१५॥	सततं कीर्तयन्तो मां यतन्तश्च दृढव्रताः	॥१४॥
वेद्यं पवित्रमोङ्करोऽथर्व ऋक् साम वै यजुः	॥१८॥	वेद्यं पवित्रमोङ्कार ऋक् साम यजुरेव च	॥१७॥
अनन्याश्च विरक्ता मां ये जनाः पर्युपासते	॥२३॥	अनन्याश्चिन्तयंतो मां ये जनाः पर्युपासते	॥२२॥
तेऽपि मामेव कान्तेय यजन्ते विधिपूर्वकम्	॥२४॥	तेऽपि मामेव कौन्तेय यजन्त्यविधिपूर्वकम्	॥२३॥
॥ अधिक श्लोकाः ॥			
अचिंत्यमव्यक्तमनंतरूपं		×	×
शिवं प्रशांतममृतं ब्रह्मयोनिम्	॥	×	×
तमादिमध्यान्तविहीनमेकं		×	×
विभुं चिदानंदमरूपमद्भुतम्	॥३०॥	×	×
उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं		×	×
त्रिलोचनं नीलकंठं प्रशांतम्	॥	×	×
हृत्पुण्डरीके विरजं विशुद्धं		×	×
संचिंतयेद् ब्रह्मरूपं विशोकम्	॥३१॥	×	×
कौन्तेय प्रतिजानीहि न मद् भक्तः प्रणश्यति	॥३४॥	कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति	॥३१॥

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha
CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
॥ अथ दशमोऽध्यायः १० ॥			
अयं सर्वस्य प्रभवः इतः सर्वं प्रवर्तते	॥८॥	अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते	॥८॥
न हि ते भगवन्व्यक्तिं विदुर्देवा महर्षयः	॥१४॥	न हि ते भगवन् व्यक्तिं विदुर्देवा न दानवाः	॥१४॥
वक्तुमर्हस्यशेषेण विभूतीरात्मनः शुभाः	।१६॥	वक्तुमर्हस्यशेषेण दिव्या ह्यात्मविभूतयः	॥१६॥
कथं विद्यामहं योगिंस्त्वामहं परिचिन्तयन्	॥१७॥	कथं विद्यामहं योगिंस्त्वां सदा परिचिन्तयन्	॥१७॥
हन्त ते कथयिष्यामि विभूतीरात्मनः शुभाः	॥१९॥	हन्त ते कथयिष्यामि दिव्या ह्यात्मविभूतयः	॥१९॥
ऐरावणं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपं	॥२७॥	ऐरावतं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपं	॥२७॥
नान्तोऽस्ति शुभदिव्यानां विभूतीनां परंतप	॥४०॥	नान्तोऽस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परंतप	॥४०॥
तत्तदेवावगच्छेस्त्व मम तेजोंशसंभवम्	॥४१॥	तत्तदेवावगच्छ त्वं मम तेजोंशसंभवम्	॥४१॥
अथवा बहुनोक्तेन किं ज्ञातेन तवार्जुन	॥४२॥	अथवा बहुनैतेन किं ज्ञानेन तवार्जुन	॥४२॥
॥ अथ एकादशोऽध्यायः ११ ॥			
॥ संजय उवाच ॥		॥ अर्जुन उवाच ॥	
॥ अधिकं पद्यं ॥			
श्रुत्वा श्रीकृष्णवचन राजन्पार्थोऽब्रवीत्तदा	॥	× ×	
मदनुग्रहाय परम गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम्	॥१॥	मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम्	॥
यत्त्वयोक्तं वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम	॥	यत्त्वयोक्तं वचस्तेन मोहोयं विगतो मम	॥१॥
भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया	॥२॥	भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया	॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
त्वतः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययं	॥	त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययं	॥
एवमेतद्यथाऽऽत्थ त्वमात्मानं परमेश्वर	॥३॥	एवमेतद्यथात्थ त्वमात्मानं परमेश्वर	॥ २ ॥
द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम	॥	द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम	॥ ३ ॥
मन्यसे यदि तच्छक्यं मया द्रष्टुमिति प्रभो	॥४॥	मन्यसे यदि तच्छक्यं मया द्रष्टुमिति प्रभो	॥
योगीश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम्	॥	योगेश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम्	॥ ४ ॥
॥ अधिकं पद्यं ॥			
श्रुत्वा पार्थवचः प्राह भगवान्भक्तवत्सलः	॥५॥	×	×
बहून्यदृष्टपूर्वाणि पश्याश्चर्याणि पाण्डव	॥७॥	बहून्यदृष्टपूर्वाणि पश्याश्चर्याणि भारत	॥ ६ ॥
न तु मां शक्ष्यसि द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुषा	॥९॥	न तु मां शक्ष्यसे द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुषा	॥ ८ ॥
एवमुक्त्वा ततो राजन्महायोगीश्वरो हरिः	॥१०॥	एवमुक्त्वा ततो राजन् महायोगेश्वरो हरिः	॥ ९ ॥
दिव्यमोलांबरधरं दिव्यगन्धानुलेपनम्	॥१२॥	दिव्यमाल्यांबरधरं दिव्यगन्धानुलेपनं	॥११॥
नान्तं न मध्यं न पुनस्तवादिं		नान्तं न मध्यं न पुनस्तवादिं	
पश्यामि विश्वेश्वर विश्वरूपम्	॥१७॥	पश्यामि विश्वेश्वर विश्वरूप	॥१६॥
स्वस्तीति चोक्त्वैव महर्षिसंघाः	॥	स्वस्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसंघाः	॥
स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः	॥२२॥	स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः	॥२१॥
अमी सर्वे धृतराष्ट्रस्य पुत्राः		अमी च त्वां धृतराष्ट्रस्य पुत्राः	॥
सर्वैः सहैवाऽवनिपाल संघः	॥२७॥	सर्वे सहैवावनिपालसंघैः	॥२६॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
॥ अधिक श्लोकौ ॥			
नानारूपैः पुरुषैर्योध्यमाना		× ×	
विंशति ते वक्त्रमचिन्त्यरूपम्	॥	× ×	
यौधिष्ठिरा धार्तराष्ट्राश्च योधाः		× ×	
शस्त्रैः कृत्ता विविधैः सर्व एव	॥२९॥	× ×	
त्वत्तेजसा विहता नूनमेव		× ×	
तथा हीमे त्वच्छरीरमविष्टाः	॥३०॥	× ×	
तथा तवामी नरलोकवीरा		तथा तवामी नरलोलवीरा	
विंशति वक्त्राण्यभितो ज्वलंति	॥३१॥	विंशति वक्त्राण्यभिविज्वलंति	॥२८॥
तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं		तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं	
भासस्तवोग्राः मतपन्ति विष्णोः	॥३३॥	भासस्तवोग्राः मतपंति विष्णो	॥३०॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
नारायणोऽहं पुरुषः शिवोहं		× ×	
ब्रह्माहमस्मि सकलोहमस्मि	॥	× ×	
पूर्णोहमीशश्च पुरातनोहं		× ×	
हिरण्मयो ज्ञानरूपोहमस्मि	॥३५॥	× ×	
द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च		द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च	
कर्णं तथान्यानपि वीरयोधान्	॥३८॥	कर्णं तथान्यानपि योधवीरान्	॥३४॥

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha
CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
कस्माच्च ते न नमेयुर्महात्मन्	॥४१॥	कस्माच्च ते न नमेरन्महात्मन्	॥३७॥
वेत्तासि वेद्यं परमं च धाम	॥४२॥	वेत्तासि वेद्यं परं च धाम	॥३८॥
वायुर्यमोग्निर्वरुणः शशांकः		वायुर्यमोग्निर्वरुणः शशांकः	
प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च	॥	प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च	॥
॥ अधिकोऽर्धः श्लोकः ॥			
अनादिमानप्रमितप्रभावः		× ×	
सर्वेश्वरः सर्वमहाविभूते	॥४३॥	× ×	
नमो नमस्तेस्तु सहस्रकृत्वः		नमो नमस्तेस्तु सहस्रकृत्वः	
पुनश्च भूयश्च नमो नमस्ते	॥	पुनश्च भूयश्च नमो नमस्ते	॥३९॥
नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते		नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते	
नमोस्तु ते सर्वत एव सर्व	॥४४॥	नमोस्तु ते सर्वत एव सर्व	॥
„ अधिकोऽर्धः श्लोकः			
नहि त्वदन्यः कश्चिदस्तीह देव		× ×	
लोकत्रये दृश्यतेऽचिंत्यकर्मा	॥	× ×	
अनंतवीर्यामित विक्रमस्त्वं		अनंतवीर्यामितविक्रमस्त्वं	
व्याप्नोषि सर्वं च ततोसि सर्वः	॥४५॥	सर्वं समाप्नोषि ततोसि सर्वः	॥४०॥
अजानता महिमानं तवेमं	॥४६॥	अजानता महिमानं तवेदं	॥४१॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
पितासि लोकस्य चराचरस्य		पितासि लोकस्य चराचरस्य	
त्वमस्य विश्वस्य गुरुर्गरीयान्	॥४८॥	त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गरीयान्	॥४३॥
पितेव पुत्रस्य सखेव सख्युः		पितेव पुत्रस्य सखेव सख्युः	
प्रियः प्रियस्यार्हसि देव सोढुम्	॥४९॥	प्रियः प्रियायार्हसि देव सोढुम्	॥४४॥

॥ अधिक श्लोकाः ॥

दिव्यानि कर्माणि तवाद्भुतानि		×	×
पूर्वाणि पूर्वा ऋषयः स्मरन्ति	॥	×	×
नान्योऽस्ति कर्ता जगतस्त्वमेको		×	×
धाता विधाता च विभुर्भवश्च	॥५०॥	×	×
तवाद्भुतं किन्तु भवेदसह्यं		×	×
किंवाऽशक्यं परतः कीर्तयिष्ये	॥	×	×
कर्तासि सर्वस्य यतः स्वयं वै		×	×
विभो ततः सर्वमिदं त्वमेव	॥५१॥	×	×
अत्यद्भुतं कर्म न दुष्करं ते		×	×
कर्मोपमानं न हि विद्यते ते	॥	×	×
न ते गुणानां परिमाणमस्ति		×	×
न तेजसो नापि बलस्य नर्द्धेः	॥५२॥	×	×

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha
CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥	॥ प्रचलित गीतापाठः ॥
अदृष्टपूर्वं हृषितोऽस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं मनो मे ॥	अदृष्टपूर्वं हृषितोऽस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं मनो मे ॥
तदेव मे दर्शय देव रूपं प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥५३॥	तदेव मे दर्शय देव रूपं प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥४५॥
तेनैव रूपेण भूजद्वयेन सहस्रबाहो भव विश्वमूर्ते ॥५४॥	तेनैव रूपेण चतुर्भुजेन सहस्रबाहो भव विश्वमूर्ते ।४६॥
एवं रूपं शक्यमहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥५६॥	एवंरूपः शक्य अहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥४८॥
भक्त्या त्वनन्यया शक्यो ह्यहमेवंविधोर्जुन ।६२॥	भक्त्या त्वनन्यया शक्य अहमेवंविधोर्जुन ॥५४॥

॥ अथ द्वादशोऽध्यायः १२ ॥

ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं मामुपासते ३ ॥	ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते ॥ ३ ॥
निवसिष्यसि मय्येव योगमुत्तममास्थितः ॥ ८ ॥	निवसिष्यसि मय्येव अत ऊर्ध्वं न संशयः ॥ ८ ॥
अथावेशयितुं चित्तं न शक्नोषि मयि स्थिरं ॥ ९ ॥	अथ चित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरं ॥ ९ ॥
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छांतिर्निरंतरा ॥१२॥	ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छांतिरनंतरं ॥१२॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मे भक्तः स मे प्रियः ॥१४॥	मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥१४॥
हर्षमन्युभयक्रोधैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः ॥१५॥	हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः ॥१५॥
सर्वारंभफलत्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥१६॥	सर्वारंभपरित्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥१६॥
शुभाशुभफलत्यागी भक्तिमान् यः स मे प्रियः ॥१७॥	शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान्यः स मे प्रियः ॥१७॥
ये तु धर्मामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते ॥२०॥	ये तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते ॥२०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
॥ अथ त्रयोदशोऽध्यायः १३ ॥			
॥ श्री भगवानुवाच ॥		॥ श्री भगवानुवाच ॥	
॥ अधिकः श्लोकः ॥			
प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च	॥	×	×
एतद्वेद कथयिष्यामि ज्ञानं ज्ञेयं च भारत	॥ १ ॥	×	×
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति तद्विदः	॥ २ ॥	एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः	॥ १ ॥
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितं	॥ ५ ॥	ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः	॥ ४ ॥
सर्वतः पाणिपादांतं सवतोऽक्षिशिरोमुखं	॥१४॥	सर्वतः पाणिपादं तत् सर्वतोक्षिशिरोमुखं	॥१३॥
ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं सर्वस्य हृदि वेष्टितं	॥१८॥	ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं सर्वस्य हृदि धिष्टितं	॥१७॥
कारणं गुणसंगोऽस्य सदसद्योनिजन्मसु	॥२२॥	कारणं गुणसंगोस्य सदसद्योनिजन्मसु	॥२१॥
॥ अधिकः श्लोकः ॥			
प्रशासितारं सर्वेषामणीयांसमणोरपि	॥	×	×
रुक्माभं स्वप्नधीगम्यं जानीयात्पुरुषं परं	॥२३॥	×	×
उपदेष्टानुमंता च कर्ता भोक्ता महेश्वरः	॥२४॥	उपद्रष्टानुमंता च भर्ता भोक्ता महेश्वरः	॥२२॥
अनादित्वान्निर्मलत्वात् परमात्माऽयमव्ययः	॥३३॥	अनादित्वान्निर्गुणत्वात् परमात्मायमव्ययः	॥३१॥
॥ अथ चतुर्दशोऽध्यायः १४ ॥			
रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भारत वर्धते	॥१०॥	रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भवति भारत	॥१०॥

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
प्रमादमोहौ जायेते तमसोऽज्ञानमेव च	॥१७॥	प्रमादमाहौ तमसो भवतोऽज्ञानमेव च	॥१७॥
ऊर्ध्वं गच्छंति सत्त्वेन मध्ये तिष्ठंति राजसाः	॥१८॥	ऊर्ध्वं गच्छंति सत्त्वस्था मध्ये तिष्ठंति राजसाः	॥१८॥
गुणा वर्तन्त इत्येव यो ज्ञस्तिष्ठति नेंगते	॥२३॥	गुणा वर्तंत इत्येव योऽवतिष्ठति नेंगते	॥२३॥
समदुःखसुखस्वप्नः समलोष्ठाश्मकांचनः	॥२४॥	समदुःखसुखः स्वस्थः समलोष्ठाश्मकांचनः	॥२४॥
सर्वारंभफलत्यागी गुणातीतः स उच्यते	॥२५॥	सर्वारंभपरित्यागी गुणातीतः स उच्यते	॥२५॥

॥ अथ पंचदशोऽध्यायः १५ ॥

अधश्चोर्ध्वं प्रसृता यस्य शाखा	॥ २ ॥	अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तस्य शाखा	॥ २ ॥
असंगशस्त्रेण शितेन छित्वा	॥ ३ ॥	असंगशस्त्रेण दृढेन छित्वा	॥ ३ ॥
ततः परं तत्पदं मार्गितव्यं		ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं	
यस्मिन्गते न निवर्तेत भूयः	॥	यस्मिन् गता न निवर्तन्ति भूयः	॥
तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये		तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये	
यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी	॥ ४ ॥	यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी	॥ ४ ॥

॥ अधिकः श्लोकः ॥

संप्राप्यैनमृषयो ज्ञानतृप्ताः		×	×
कृतात्मानो वीतरागाः प्रशांताः	॥	×	×
ते सर्वगं सर्वतः प्राप्य वीरा		×	×
युक्तात्मानः सर्वमेवाविशंति	॥ ५ ॥	×	×

महर्षि-पाणिनि-प्रज्ञा-अनुसंधान ... 691 ... भारती पुस्तकालय

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
निर्मानमोहा जितसंगदोपा		निर्मानमोहा जितसंगदोषा	
अध्यात्मनिष्ठा विनिवृत्तकामाः	॥	अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः	॥
द्वंद्वैर्विमुक्ता सुखदुःखसंज्ञै		द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञै	
र्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत्	॥ ६ ॥	र्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत्	॥ ५ ॥
॥ अधिक श्लोकः ॥			
वेदांतविज्ञानविनिश्चितार्थाः		×	×
संन्यासयोगेन त्वं शुद्धसत्त्वाः	॥	×	×
ते ब्रह्मलोके च परांतकाले		×	×
परामृताः परिमुच्यंति दुःखात्	॥ ७ ॥	×	×
न तद् भासमते सूर्यो न शशांको न पावकः	॥ ८ ॥	न तद् भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः	॥ ६ ॥
गृहीत्वा तानि संयांति वायुर्गन्धानिवाशयात्	॥ १० ॥	गृहीत्वैतानि संयांति वायुर्गंधानिवाशयात्	॥ ८ ॥
मामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा	॥ १५ ॥	गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा	॥ १३ ॥
अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमास्थितः		अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः	॥
प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधं	॥ १६ ॥	प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधं	॥ १४ ॥
॥ अधिक श्लोकौ ॥			
न पुण्यपापे मम नास्ति नाशो		×	×
न जन्म देहेन्द्रियबुद्धिरस्ति	॥	×	×

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

॥ भोजपत्री गीतापाठः ॥		॥ प्रचलित गीतापाठः ॥	
न भूमिरापो मम वह्निरस्ति		×	×
न चानिलो मेऽस्ति न चाम्बरं च	॥१८॥	×	×
एवं विदित्वा परमात्मरूपं		×	×
गुहाशयं निष्कलमद्वितीयम्	॥	×	×
समस्तसाक्षिं सदसद्विहीनं		×	×
प्रयाति शुद्धं परमात्मरूपम्	॥१९॥	×	×
द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च	॥२०॥	द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च	॥१६॥
इति शास्त्रं गुह्यतमं मया प्रोक्तं तवानघ	॥२४॥	इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानघ	॥२०॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायः १६ ॥

दया भूतेष्वलौल्यं च मार्दवं ह्रीरचापलम्	॥ २ ॥	दयाभूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं ह्रीरचापलम्	॥ २ ।
तेजः क्षमा धृतिस्तुष्टिरद्रोहो नाभिमानिता	॥ ३ ॥	तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता	॥ ३ ॥
असत्यमप्रतिष्ठं च जगदाहुरनीश्वरं	॥	असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहुरनीश्वरं	॥
अपरस्परसंभूतमकिंचित्कमहेतुकम्	॥ ८ ॥	अपरस्परसंभूतं किमन्यत्कामहेतुकम्	॥ ८ ॥
एकां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः	॥ ९ ॥	एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः	॥ ९ ॥
असद्ग्रहाश्रिताः क्रूराः प्रचरन्त्यशुचिव्रताः	॥१०॥	मोहाद्गृहीत्वाऽसद्ग्राहान्प्रवर्तन्तेऽशुचिव्रताः	॥१०॥
ईहन्ते कामलोभार्थमन्यायेनार्थसंचयान्	॥१२॥	ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनार्थसंचयान्	॥१२॥
ईश्वरोऽहमहं योगी सिद्धोहं बलवान् सुखी	॥१४॥	ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान् सुखी	॥१४।

CC-0.Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.

Digitized by Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

blished 1910

SHALA AUSHADHA
Just Publishec
ENLARGED 40th EDITION
English Catalogue and Pric
Price Rs. 1-0-0. Postage Free
Price-list serves the purpose of a book
scriptions about 1100 medicines. G
detailed properties of each medicine ar
preparation in case of many medicines
this Catalogue caters the need of a com
vedic book, useful and indispensable to Practi
supplies valuable information in the subject
pathic practitioners also use this book
prescribing Ayurvedic medicines on any di
knowledge and information about ever
work has become easy. Anyone
ic drug can safely rely on this cat
prescribed and can easily w the sa
is the Best Guide for A
The Rasash
GONDAL

CC-0. Panini Kanya Maha Vidyalaya Collection.